

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΟΥ ΠΥΡΡΟΥ, ΒΑΣΙΛΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ»

Επιβλέπων Καθηγητής: Χαράλαμπος Παπασωτηρίου

Μεταπτυχιακός Φοιτητής: Πέτρος Δαμιανός Καραγιαννόπουλος

Αριθμός Μητρώου: 1213M025

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σ. 3
II. Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΥΡΡΟΥ ΣΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ	σ. 6
III. ΕΔΡΑΙΩΣΗ ΣΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΣΤΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ	σ. 10
1. ΕΚΤΟΠΙΖΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΝΕΟΠΤΟΛΕΜΟ	σ. 10
2. ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	σ. 12
3. ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΜΕ ΤΟ ΔΗΜΗΤΡΙΟ	σ. 17
4. Ο ΠΥΡΡΟΣ ΩΣ ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	σ. 23
IV. Η ΑΠΟΚΡΥΣΤΑΛΛΩΣΗ ΤΗΣ ΥΨΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΤΟΥ ΠΥΡΡΟΥ ΚΑΙ Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ	σ. 25
1. ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ	σ. 25
2. Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΥΨΗΛΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΜΕΤΡΗΣΗ ΜΕ ΤΗ ΡΩΜΗ	σ. 27
3. Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ ΚΑΙ Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ	σ. 29
4. Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ	σ. 32
5. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ ΤΗΣ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ	σ. 36
6. ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΙΡΗΝΕΥΤΙΚΩΝ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΩΝ	σ. 40
7. ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΑΣΚΛΟΥ	σ. 43
V. Η ΣΙΚΕΛΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ	σ. 47
1. Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ ΣΤΗ ΣΙΚΕΛΙΑ ΚΑΙ Η ΝΕΑ ΜΕΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ	σ. 47
2. ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΣΙΚΕΛΙΚΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ – Η ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΟΥΣ	σ. 50
3. ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ ΣΙΚΕΛΙΚΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ – Η ΡΗΞΗ ΜΕ ΤΙΣ ΣΥΜΜΑΧΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ Η ΟΡΙΣΤΙΚΗ ΑΠΟΧΩΡΗΣΗ ΑΠΟ ΤΗ ΣΙΚΕΛΙΑ	σ. 55
VI. Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗ ΜΕ ΤΙΣ ΡΩΜΑΪΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ	σ. 58
1. Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ	σ. 58
2. Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΒΕΝΕΟΥΕΝΤΟΥ	σ. 59
VII. ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	σ. 62
1. ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΠΙΘΕΣΗ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	σ. 62
2. Η ΑΝΑΔΙΑΜΟΡΦΩΜΕΝΗ ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΚΗ ΚΑΙ ΣΙΚΕΛΙΚΗ ΑΠΟΤΥΧΙΑ	σ. 65

3. Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ	σ. 67
4. ΕΠΙΘΕΣΗ ΣΤΟ ΑΡΓΟΣ	σ. 70
VIII. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	σ. 73
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σ. 76
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	σ. 79

Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΟΥ ΠΥΡΡΟΥ, ΒΑΣΙΛΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο παρόν πόνημα θα μελετηθεί και θα αναλυθεί η στρατηγική του βασιλιά Πύρρου της Ηπείρου¹. Η μελέτη θα στηριχθεί πρωτίστως σε δευτερογενείς πηγές της αρχαιότητας, από τις οποίες σώζεται ιστορικά με μεγάλη ακρίβεια η πορεία των εκστρατειών του Πύρρου και πολλά από τα στοιχεία της συλλογιστικής του και έπειτα σε σύγχρονες μελέτες για το βίο και τα έργα του. Από αυτά, συνδυασμένα με πλειάδα έργων στρατηγικής και θεωρίας διεθνών σχέσεων, θα συναχθούν στην ανάλυση που ακολουθεί οι τακτικές που ακολούθησε, η στρατηγική του σκέψη σε κάθε επίπεδο και περίπτωση για την οποία επαρκούν οι ιστορικές καταγραφές, όπως επίσης και το κατά πόσο αυτή ευοδώθηκε ή όχι στην πράξη, τα μέσα και οι δυνάμεις που χρησιμοποίησε.

Σε μία πρώτη ανάγνωση του βίου και της στρατιωτικής δράσης του Πύρρου γεννούνται ορισμένα καίρια ερωτήματα. Σε αυτά τα καίρια ερωτήματα γίνεται μία προσπάθεια να απαντηθούν με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ακρίβεια. Ο Πύρρος σταδιακά ανέπτυξε και αποκρυστάλλωσε την μακροσκοπική υψηλή στρατηγική του βασιλείου του, η οποία είχε ως στόχο, από τη στιγμή που ο ίδιος εδραίωσε την εξουσία του στην Ήπειρο, αυτή να καταστεί από μία μεσαίου επιπέδου δύναμη, σε Μεγάλη Δύναμη του διεθνούς συστήματος της εποχής και αυτός ήταν ο λόγος που εκστράτευσε εναντίον της Ρώμης. Αν και δεν είναι ξεκάθαρο, μέσα από την ιστορική καταγραφή, αν οι κινήσεις και οι επιλογές του Πύρρου σε κάθε επίπεδο ήταν πάντοτε προϊόντα σκέψης και ανάλυσης και όχι προϊόντα ενστικτωδών αποφάσεων, το σύνολο αυτών εξηγούνται θεωρητικά, ενώ πρέπει να λάβουμε υπόψη μας πως το γνωσιακό υπόβαθρο του Πύρρου σχετικά με τα ζητήματα του πολέμου ήταν πολύ ευρύ.

Οι αρχέτυπες στρατηγικές που ακολούθησε για να επιτύχει τον παραπάνω στόχο του ήταν ένας συνδυασμός ανάσχεσης των δυνάμεων που απειλούσαν την ασφάλεια της Ηπείρου και επέκτασης των ορίων της κυριαρχίας του, σε συνδυασμό με τη σύναψη συμμαχιών. Ο συνδυασμός αυτός, τον οποίο ακολούθησε πιστά ο Πύρρος του προσέδιδε το προφανές πλεονέκτημα της συγκέντρωσης δυνάμεων ενάντια σε έναν κοινό αντίπαλο. Ταυτόχρονα, βέβαια, επιδίωξή του ήταν, ιδίως όταν εκστράτευε μακριά από την Ήπειρο, να υφίσταται μια, έστω σχετικά σταθερή,

¹ Για ορισμένα πολύ σημαντικά βιογραφικά έργα για τον Πύρρο βλ. Πέτρος Γαρουφαλιάς, *Πύρρος ο Βασιλιάς της Ηπείρου*, Αθήνα, Γ' έκδοση, Βραβείον Ακαδημίας Αθηνών, 1975 και Αναστάσιος Παπασταύρος, *Πύρρος ο Μέγας, το τίμημα της ουτοπίας*, Ιωάννινα, Απειρωτών, 2008 και για ένα σύντομο βιογραφικό σημείωμα βλ. Κωνσταντίνος Α. Τσιλιγιάννης, *Πύρρος ο Βασιλιάς της Ηπείρου, Ένας Έντιμος Πολέμαρχος*, Θεσσαλονίκη, Κυρομάνος, 2004 και Λίτσα Χατζοπούλου, *Ήπειρος Θεών, Ανθρώπων και ηρώων*, Αθήνα, Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, Επιτελείο Υπουργού, 2001, σ. 65-77.

ισορροπία ισχύος για να του επιτρέπεται να διεξάγει τις πολεμικές του επιχειρήσεις με ασφάλεια. Εξισορρόπηση την οποία επεδίωξε να ενισχύσει και ο ίδιος, πριν ξεκινήσει για τις μακρινές του εκστρατείες.

Επίσης, το ερώτημα το οποίο αναπτύσσεται σχετικά με τον λόγο που μετέβη στην Ιταλία για να επιδιώξει τη μεγέθυνση της ισχύος και της εδαφικής κυριαρχίας της Ηπείρου, απαντάται από τον ίδιο τον Πύρρο και τις συνθήκες που επικρατούσαν εκείνη την περίοδο στο διεθνές σύστημα. Μετά την αποτυχία του να διατηρήσει την εξουσία στη Μακεδονία, όπως θα δούμε, ο Πύρρος ολοκλήρωσε με σαφήνεια στο μυαλό του το σχέδιο με το οποίο θα μπορούσε να επιτύχει τον μεγαλεπήβολο στόχο της υψηλής του στρατηγικής.

Καθώς η επικράτηση στο άκρως ανταγωνιστικό διακρατικό περιφερειακό σύστημα της Ελλάδας ήταν αδύνατη και δεν υπήρχαν οι κατάλληλοι σύμμαχοι που θα του επέτρεπαν να ανατρέψει αυτό το δεδομένο, ενώ ταυτόχρονα ανατολικά και νότια της Ελλάδας τα μεγέθη της ισχύος των κρατών ήταν απαγορευτικά για οποιαδήποτε σκέψη για επιθετική ενέργεια εναντίον τους, αποφάσισε να μεταβεί στην Ιταλία και να επιδιώξει τη μεγέθυνση προς τη δύση.

Το σχέδιο που θα επέτρεπε την υλοποίηση της υψηλής του στρατηγικής, όπως θα δούμε στη συνέχεια αναλυτικότερα, προέβλεπε τέσσερα κυρίως βήματα: Το πρώτο βήμα για τον Πύρρο θα ήταν η κατάκτηση της Νότιας Ιταλίας έως και την κεντρική Ιταλία και τη Ρώμη. Στη συνέχεια θα κατακτούσε τη Σικελία, μέσω της οποίας θα αποκτούσε εύκολο πέρασμα στην Καρχηδόνα, στη σημερινή Τυνησία. Τέλος, η ισχύς που θα συγκέντρωνε μέσω αυτών των κατακτήσεων θα του επέτρεπαν να επικρατήσει πλέον με ασφάλεια και στις μη άμεσα ή έμμεσα ελεγχόμενες από την Ήπειρο περιοχές της κυρίως Ελλάδας, δηλαδή στις πόλεις-κράτη και τα βασίλεια της Μακεδονίας και της Πελοποννήσου. Με αυτές τις περιοχές υπό τον έλεγχό του θα προέβαλε την ισχύ του σε όλη τη δυτική Μεσόγειο και η Ήπειρος θα ανερχόταν αδιαμφισβήτητα σε Μεγάλη Δύναμη του διεθνούς συστήματος της εποχής.

Όμως η υψηλή στρατηγική του Πύρρου τελικά απέτυχε. Κατά τη διάρκεια της ανάλυσης των πολεμικών του επιχειρήσεων, η οποία γίνεται με χρονολογική σειρά, θα εξηγηθούν επαρκώς τα αίτια της αποτυχίας υλοποίησης της υψηλής στρατηγικής αυτής, τα οποία σχετίζονται με ατυχείς συγκυρίες, αλλά και διάφορα λάθη, μικρότερα ή μεγαλύτερα του ίδιου του Πύρρου.

Ο Πύρρος, ακόμη και μετά από παταγώδεις αποτυχίες και ήττες στους πολέμους που διεξήγαγε, είχε τη δυνατότητα να εξελίσσει και να μεταλλάσσει και την ίδια την στόχευση της υψηλής του στρατηγικής και του πλαισίου με το οποίο θα την έφερνε εις πέρας. Μολονότι η μεγέθυνση και η επέκταση παρέμειναν πάντοτε οι στόχοι του, αντιλαμβανόμενος τις αλλαγές που είχαν επέλθει στους συσχετισμούς ισχύος, προσάρμοζε τα σχέδιά του αναλόγως. Την ίδια ευελιξία θα δούμε ότι παρουσίαζε και στην στρατηγική προσέγγιση των αντιπάλων του, αναλογικά με τις επικρατούσες συνθήκες και τον αντίπαλο, ενώ και οι μορφές

πολέμου που διεξήγαγε έπαιρναν διάφορες μορφές και είχαν διαφορετικούς βραχυπρόθεσμους στόχους κάθε φορά.

Παρόλη την τελική του αποτυχία, τα συμπεράσματα που θα εξαχθούν είναι πολύ σημαντικά και η ανάλυση της στρατηγικής του σκέψης μπορεί να αποτελέσει ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο για την προαγωγή της επιστημονικής έρευνας.

II. Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΥΡΡΟΥ ΣΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ²

Ο Πύρρος γεννήθηκε το 318 π.Χ. (318-272 π.Χ.). Ήταν γιος του βασιλιά Αιακίδα και της Φθίας, κόρης του στρατηγού Μένωνα από τη Λάρισα. Κατά τη διάρκεια της εξέγερσης εναντίον του πατέρα του το 317 π.Χ., οι εξεγερμένοι προσπάθησαν να σκοτώσουν το νήπιο-διάδοχο του θρόνου³. Οι πιστοί άνδρες του Αιακίδα, όμως ο Ανδροκλείδης και ο Άγγελος κατόρθωσαν να σώσουν τον νεαρό Πύρρο και μετά από πολλές περιπέτειες το νήπιο βρήκε καταφύγιο στον βασιλιά των Ιλλυριών Γλαυκία, φίλο του Αιακίδα⁴.

Παρ' όλους τους θρύλους σχετικά με το πώς επέλεξε ο Γλαυκίας να κρατήσει υπό την προστασία του τον μικρό Πύρρο⁵, η πραγματικότητα είναι πολύ πιο απλή. Μολονότι η παρουσία του Πύρρου στην Ιλλυρία δημιουργούσε ένταση μεταξύ του Γλαυκία και του βασιλιά της Μακεδονίας Κασσάνδρου, ο πρώτος επέλεξε να προστατέψει τον Πύρρο ως μέσο πίεσης προς την παραδοσιακά εχθρική με τους Ιλλυριούς Μακεδονία⁶.

Τελικά, η ευκαιρία που επιζητούσε ο Γλαυκίας να επεκτείνει την επιρροή του στην Ήπειρο, χρησιμοποιώντας τον νεαρό προστατευόμενό του δεν άργησε να φανεί. Εκμεταλλευόμενος την επίθεση του Δημητρίου του Πολιορκητή⁷ κατά του Κασσάνδρου, ο οποίος Δημήτριος από τότε επιθυμούσε να αποκτήσει τον έλεγχο της Μακεδονίας, ο Ιλλυριός βασιλιάς προήλασε με τα στρατεύματά του στην Ήπειρο και εγκατέστησε τον νεαρό Πύρρο στον θρόνο (306 – 307 π.Χ.)^{8 9}. Τότε ο Δημήτριος παντρεύτηκε την αδερφή του Πύρρου, Δηιδάμειας, σχηματίζοντας ξεκάθαρα ένα συμμαχικό μέτωπο μεταξύ Ιλλυρίας, Ηπείρου και Ασίας.

Η πρώτη περίοδος της βασιλείας του Πύρρου στην Ήπειρο τελείωσε το 302 π.Χ.. Οι εκδοχές για την εκθρόνισή του είναι δύο, κατά τον Πausanias κάτι τέτοιο συνέβη με την εμπλοκή στα εσωτερικά του κράτους της Ηπείρου του Κασσάνδρου

² Για μία ενδιαφέρουσα ιστορική καταγραφή και ανάλυση του διεθνούς συστήματος της ελληνιστικής περιόδου βλ. Adam Watson *Η Εξέλιξη της Διεθνούς Κοινωνίας, Μια συγκριτική ιστορική ανάλυση*, μτφρ. Ηρακλεία Στροϊκού, επιμ. Χ. Παπασωτηρίου – Π. Ήφαιστος, Αθήνα, 2006, σ. 132-145.

³ Πλούταρχος, ό.π. 2.1, σ.29

⁴ Νίκος Γιαννόπουλος, «Πύρρος, Ο εφιάλτης της Ρώμης» περ. *Μεγάλες Μορφές του Παρελθόντος*, τχ. 18, Περισκόπιο, 2008, σ. 12

⁵ Πλούταρχος, ό.π. 3.1-2, σ. 31

⁶ Γιαννόπουλος, ό.π. σ.13

⁷ Ο Δημήτριος ο Πολιορκητής (337 – 283 π.Χ.) ήταν ένας από τους επιγόνους του Μεγάλου Αλεξάνδρου, κεντρικό πρόσωπο των αιματηρών πολέμων που ξέσπασαν μετά το θάνατο του τελευταίου. Υπήρξε βασιλιάς της Ασίας, μαζί με τον πατέρα του, Αντίγονο Α' τον Μονόφθαλμο από την περίοδο 306 – 294 π.Χ., ηγεμόνευσε πολλών ελληνικών πόλεων την περίοδο 303 – 288 π.Χ. και ήταν βασιλιάς της Μακεδονίας την περίοδο 294 – 288 π.Χ..

⁸ Γιαννόπουλος, ό.π. σ. 13-14

⁹ Πλούταρχος, ό.π. 3.5, σ. 31

της Μακεδονίας¹⁰, ενώ κατά τον Πλούταρχο εξαιτίας εσωτερικής αναταραχής και επανάστασης εναντίον του από τους κατοίκους της Ηπείρου¹¹. Έτσι, ο Πύρρος βρέθηκε για δεύτερη φορά εξόριστος, στα δεκαεπτά του μόλις χρόνια¹².

Αυτή τη φορά βρήκε καταφύγιο στην αυλή του βασιλιά Αντιγόνου Α' του Μονόφθαλμου¹³, και του γιου του Δημητρίου. Υπό τη δικιά τους προστασία ο Πύρρος θα λάμβανε μία πολύ καλή εκπαίδευση στα ζητήματα του πολέμου. Δεν άργησε μάλιστα να επιδείξει τις στρατιωτικές του αρετές, καθώς διακρίθηκε στη μάχη της Ιψού της Φρυγίας το 301 π.Χ., μεταξύ των στρατευμάτων του Αντιγόνου και του Δημητρίου, εναντίων εκείνων του Λυσιμάχου¹⁴, του Κασσάνδρου, του Σελεύκου¹⁵ και του Πτολεμαίου^{16 17}.

Παρά τη συντριπτική ήττα του Αντιγόνου στην Ιψό και το θάνατό του, ο Πύρρος δεν εγκατέλειψε το γαμπρό του και τον ακολούθησε με τα απομεινάρια του στρατού του στην Ελλάδα, όπου και ανέλαβε για λογαριασμό του τελευταίου τη διοίκηση των φρουρών του στα Μέγαρα, την Κόρινθο και τον Ισθμό. Οι διαπραγματεύσεις όμως του Δημητρίου με τον Πτολεμαίο, έφεραν, μεταξύ άλλων, τον Πύρρο ως όμηρο στην Αίγυπτο. Με την άφιξή του στην Αλεξάνδρεια ο Πύρρος κέρδισε την εκτίμηση τόσο του Πτολεμαίου όσο και των συνεργατών του, ενώ διακρίθηκε για τη σύνεση και την εγκράτειά του¹⁸. Εκεί ο Πύρρος ολοκλήρωσε τη στρατιωτική του εκπαίδευση, ενώ παράλληλα μελέτησε, ιστορία, διπλωματία και ωφελήθηκε εξαιρετικά από κοινωνική, μορφωτική και πολιτιστική άποψη, μέσα

¹⁰ Ο Κάσσανδρος (358 ή 350 – 297 π.Χ.) ήταν ένας εκ των επιγόνων του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Κεντρικό πρόσωπο στους πολέμους των Διαδόχων, υπήρξε βασιλιάς της Μακεδονίας. Ήταν ο μεγαλύτερος σε ηλικία γιος του Αντιπάτρου του και το πιο αξιοσημείωτο επίτευγμά του ήταν η ίδρυση της Θεσσαλονίκης. Υπήρξε ιδρυτής της βραχύβιας δυναστείας των Αντιπατριδών.

¹¹ Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι, Πύρρος και Μάριος*, Τόμος 13, μτφρ. «Μεταφραστική Ομάδα Κάκτου», εποπτεία Βασίλειος Μανδηλαράς, Αθήνα, Κάκτος, Οκτώβριος 1993, 4.1-4, σ. 33

¹² Γιαννόπουλος, ό.π. σ. 15

¹³ Ο Αντίγονος Α' ο Κύκλωψ ή Μονόφθαλμος (382 – 301 π.Χ.), ήταν στρατηγός του Μεγάλου Αλεξάνδρου και ένας εκ των διαδόχων του. Κεντρικό πρόσωπο στους πολέμους των διαδόχων, υπήρξε βασιλιάς της Ασίας, μαζί με το γιο του Δημήτριο τον Πολιορκητή κατά την περίοδο 306 – 301 π.Χ.. Σκοτώθηκε στη μάχη της Ιψού το 301 π.Χ..

¹⁴ Ο Λυσίμαχος (361 π.Χ. – 281 π.Χ.) ήταν ένας εκ των σωματοφυλάκων του Μεγάλου Αλεξάνδρου και ένας εκ των Επιγόνων του. Αν και Μακεδόνας στην καταγωγή, υπήρξε βασιλιάς της Θράκης από το 306 π.Χ. έως το 283 π.Χ. και της Μακεδονίας, αρχικά συμβασιλεύοντας με τον Πύρρο και έπειτα μόνος του μέχρι το 283 π.Χ.

¹⁵ Ο Σέλευκος Α' ο Νικάτωρ (358 ή 353 π.Χ. – 281 π.Χ.) υπήρξε στρατηγός και ένας εκ των διαδόχων του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Ιδρυτής της δυναστείας των Σελευκιδών, υπήρξε Σατράπης της Βαβυλώνας την περίοδο 321 – 316 π.Χ. και βασιλιάς της πρώην Περσικής Αυτοκρατορίας την περίοδο 305 – 281 π.Χ.. Για σύντομο χρονικό διάστημα στέφθηκε και βασιλιάς της Μακεδονίας, αφού νίκησε τον Λυσίμαχο σε μάχη, το 281 π.Χ., αλλά τον Σεπτέμβριου του ίδιου έτους δολοφονήθηκε από τον Πτολεμαίο Κεραυνό.

¹⁶ Ο Πτολεμαίος Α' ο Λάγος ή Σωτήρ (367 – 282 π.Χ.) ήταν στενός φίλος, στρατηγός, σωματοφύλακας και άλλος ένας εκ των διαδόχων του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Μετά την κατανομή των κατεκτημένων εδαφών στη Βαβυλώνα το 323 π.Χ. ανέλαβε σατράπης της Αιγύπτου την περίοδο 323 – 305 π.Χ. και μετά το θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου αυτοανακηρύχτηκε Φαραώ της Αιγύπτου για την περίοδο 306 – 283 π.Χ..

¹⁷ Γιαννόπουλος, ό.π. σ. 15

¹⁸ Πλούταρχος, ό.π. 4.7, σ. 35

στην αυλή του Πτολεμαίου, αποκτώντας γνώσεις που αργότερα θα εφάρμοζε και στην πράξη, στους πολέμους που θα διεξήγαγε ο ίδιος¹⁹.

Αφού, μεταξύ των υπολοίπων, ο Πύρρος απέκτησε και την εύνοια της βασίλισσας Βερενίκης και ενώ η συνθήκη ειρήνης με το Δημήτριο σταδιακά έχανε την αξία της και ο Δημήτριος αύξανε την ισχύ του όλο και περισσότερο, ο Πτολεμαίος αποφάσισε να βοηθήσει τον Πύρρο να αναλάβει την εξουσία της Ηπείρου, ώστε μέσα από τη στενή τους σχέση – πάντρεψε και τον Πύρρο με την κόρη της Βερενίκης από τον πρώτο της γάμο με έναν Μακεδόνα αξιωματούχο, την Αντιγόνη – η Ήπειρος να αποτελέσει ανάχωμα στον επεκτατισμό του Δημητρίου. Εξάλλου, ο δεσμός Πύρρου και Δημητρίου δεν υπήρχε πλέον, μετά το θάνατο της Δηιδάμειας το 299 π.Χ.^{20 21}.

Ο Πύρρος επέστρεψε στην Ήπειρο και κατέλαβε την εξουσία κάποια στιγμή μεταξύ του 297 και 296 π.Χ. με την οικονομική και στρατιωτική στήριξη του Πτολεμαίου. Θα βρισκόταν σε σύντομο χρονικό διάστημα απόλυτος εξουσιαστής ενός κράτους παραδοσιακά στη σκιά της γειτονικής Μακεδονίας, μέσα σε ένα ασταθές και ρευστό διεθνές περιβάλλον, το οποίο όμως έτεινε να σταθεροποιηθεί κάτω από μία νέα ισορροπία ισχύος²², ιδίως ανατολικά και νότια του ελλαδικού χώρου.

Συνεχής αστάθεια στο διεθνή καταμερισμό ισχύος²³ υπήρχε, εκείνη την περίοδο, μόνο στον ελλαδικό χώρο, όπου ο αγώνας για τον έλεγχο του βασιλείου της Μακεδονίας ήταν συνεχής και οι διεκδικητές πολλοί, ενώ οι πόλεις-κράτη της κεντρικής και νοτίου Ελλάδας βρίσκονταν σχεδόν αδιαλείπτως και συνολικώς υπό ιδιόμορφα καθεστώτα υποτέλειας σε άλλες δυνάμεις αν και ασκούσαν σε μεγάλο βαθμό τη δικιά τους πολιτική. Επίσης στα δυτικά της Ελλάδας, στην Ιταλία, η Ρώμη αύξανε συνεχώς την ισχύ της και εφάρμοζε επεκτατική στρατηγική και στη Σικελία, οι αναταραχές ήταν συνεχείς, ιδίως μετά το θάνατο του τυράννου των Συρακουσών Αγαθοκλή²⁴ το 289 π.Χ. και με την συνεχή προσπάθεια των Καρχηδονίων να επεκτείνουν εκεί την κυριαρχία τους.

Επιπλέον, ο Πύρρος διέθετε επαρκή εσωτερική νομιμοποίηση εξαιτίας της καταγωγής του από το γενεαλογικό δέντρο του Αχιλλέα, από το οποίο προερχόταν

¹⁹ Γιαννόπουλος, ό.π. σ. 15-16

²⁰ Γιαννόπουλος, ό.π. σ. 17

²¹ Πλούταρχος, ό.π. 7.3-4, σ. 41

²² Για την ισορροπία και την εξισορρόπηση ισχύος στο άναρχο διεθνές σύστημα βλ. Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, University of California, Berkeley, Addison-Wesley Publishing Company, 1979, σ. 102-128, Hedley Bull, *Η άναρχη κοινωνία: Μελέτη της τάξης στην παγκόσμια πολιτική*, μτφρ. Ηρακλεία Στροϊκού, επιμ. Ηλίας Κουσκουβέλης, Αθήνα, Ποιότητα, Γ' έκδοση, 2007, Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations, The Struggle of Power and Peace*, rev. Kenneth W. Thompson, U.S., 1985 και για μία βασική διαλεκτική πάνω στο ζήτημα βλ. Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge, United Kingdom, Cambridge University Press, 1999.

²³ Για μία ανάλυση του όρου του διεθνούς καταμερισμού ισχύος ενδεικτικά βλ. Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η διεθνής πολιτική στον 21^ο αιώνα*, Αθήνα, Ποιότητα, Β' έκδοση, 2009.

²⁴ Ο Αγαθοκλής (361 – 289 π.Χ.) ήταν τύραννος των Συρακουσών από το 317 π.Χ. και βασιλιάς της Σικελίας από το 304 π.Χ. μέχρι το θάνατό του.

και ο Μέγας Αλέξανδρος, χρησιμοποιώντας σε μεγάλο βαθμό πλέον θρησκευτική πολιτική, όπως παλαιότεροι Μολοσσοί βασιλείς²⁵ ²⁶ και της μέχρι τώρα αξιοσημείωτης πορείας που είχε επιδείξει στα στρατιωτικά ζητήματα, με κορυφαίο επίτευγμά του την διάκρισή του στη μάχη της Ιψού²⁷. Η εξουσία του στην Ήπειρο ήταν νομιμοποιημένη και από τουλάχιστον έναν πολύ σημαντικό δρώντα του διεθνούς περιβάλλοντος, την Αίγυπτο του Πτολεμαίου και έχοντας την τύχη, λόγω ηλικίας να μην έχει συμμετάσχει ούτε αμέσως, ούτε εμμέσως, από δικιά του πρωτοβουλία στους πολέμους των Διαδόχων του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

²⁵ Πιο συγκεκριμένα, η καταγωγή του προερχόταν από τον Νεοπτόλεμο, γιο του Αχιλλέα, παράδοση της οποίας ο πυρήνας βρισκόταν στο σύγγραμμά με τίτλο «Νόστοι» του Αγία (8^{ος} αι. π.Χ.). Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Χρ. Τζουβάρα-Σούλη (Φεβρουάριος 2007), «Λατρείες στο Ιερό της Δωδώνης», *Ηπειρωτικά Γράμματα*, περ. β', έτος στ', τεύχος 11^ο.

²⁶ Πλούταρχος, ό.π. 1.1-7, σ. 27-29

²⁷ Πλούταρχος, ό.π. 4.4, σ. 33

III. ΕΔΡΑΙΩΣΗ ΣΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΣΤΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

1. ΕΚΤΟΠΙΖΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΝΕΟΠΤΟΛΕΜΟ

Όταν ο Πύρρος αφίχθη στην Ήπειρο για να ανακαταλάβει την εξουσία, με τον τρόπο που αναφέρθηκε παραπάνω, βρέθηκε αντιμέτωπος με το απονομιμοποιημένο εσωτερικά καθεστώς του βασιλιά Νεοπτόλεμου^{28 29}. Είναι σημαντικό να αντιληφθούμε πως το μέγεθος της εσωτερικής νομιμοποίησης του εκάστοτε καθεστώτος, δημοκρατικού, βασιλικού, τυραννικού ή ολιγαρχικού, κατά τη διάρκεια ιδίως των πρώιμων ελληνιστικών χρόνων, στην οποία τοποθετείται χρονικά η βασιλεία του Πύρρου, αλλά και σε όλες τις περιόδους των εκάστοτε ελληνικών κρατών της αρχαιότητας, ήταν υψίστης σημασίας για την επιβίωση του οποιουδήποτε άρχοντα σε θέση εξουσίας και μακροημέρευση της διακυβέρνησής του, γεγονός το οποίο αποδεικνύεται από αναρίθμητα ιστορικά γεγονότα. Αντιμέτωπος, λοιπόν, ο Μολοσσός βασιλιάς με ένα σε βάθος απονομιμοποιημένο καθεστώς, λόγω της κακής διακυβέρνησης σε συνδυασμό με την άσκηση πέραν του δέοντος βίας, βρήκε αμέσως συμμάχους στην τοπική κοινωνία που τον βοήθησαν στην ανακατάληψη της εξουσίας³⁰.

Η διορατικότητά του, όμως, τον έκανε να πάρει μία απόφαση η οποία δεν ήταν σε συνάφεια με την ανώτερη θέση που είχε αποκτήσει με σχετική ευκολία, χωρίς καν να προβεί σε έντονη στρατιωτική αντιπαράθεση. Αποφάσισε να ζητήσει από τον Νεοπτόλεμο να συγκυβερνήσουν στην Ήπειρο, ώστε ο Νεοπτόλεμος να μην αναζητήσει εξωτερική βοήθεια από συμμάχους του, γεγονός που ίσως και να ανέτρεπε την δική του πλεονεκτική θέση, αλλά και θα επέτρεπε σε άλλα κράτη, με αφορμή τον εμφύλιο πόλεμο για την εξουσία στην Ήπειρο, να επέμβουν και πιθανώς να προσαρτήσουν τελικώς, ορισμένα ή όλα τα εδάφη του βασιλείου στα δικά τους ή τουλάχιστον να λεηλατήσουν περιοχές με μεγάλη οικονομική ζημία για την Ήπειρο³¹.

Η απόφαση υπέρ της αποκλιμάκωσης της έντασης και της αποφυγής ενός *de facto* εμφυλίου πολέμου, έχοντας σταθμίσει τις επιλογές του και συμβιβασζόμενος με λιγότερα από όσα ήταν η αρχική του επιδίωξη, απεδείχθη σοφή και για την ευημερία του κράτους της Ηπείρου και για την τελική δική του επικράτηση ως μόνος κυβερνήτης. Όσον αφορά την επιτυχία του στο δεύτερο σκέλος, αυτό του

²⁸ Πλούταρχος, ό.π. 5.1, σ. 35

²⁹ Ο Νεοπτόλεμος, μέλος της δυναστείας των Αιακιδών, υπήρξε βασιλιάς της Ηπείρου την περίοδο 302-296 π.Χ.. Ανέβηκε στο θρόνο μετά την εκθρόνιση του Πύρρου το 306 π.Χ., ο οποίος είχε γίνει βασιλιάς της Ηπείρου για πρώτη φορά όταν με τη συνδρομή του Γλαυκία της Ιλλυρίας εκθρόνισε και σκότωσε

³⁰ Πλούταρχος, ό.π. 5.2-3, σ. 35

³¹ Πλούταρχος, ό.π. 5.4-10, σ. 35-37

ιδίου ως μόνος κυβερνήτης, το πέτυχε με το λιγότερο δυνατό κόστος, επωφελούμενος και από τις συγκυρίες. Η απόπειρα δολοφονίας του Πύρρου από τον Νεοπτόλεμο όχι απλώς έπεσε στο κενό, λόγω προχειρότητας στο σχεδιασμό, αλλά και είχε ως αποτέλεσμα την εκτέλεση του Νεοπτολέμου, έχοντας μάλιστα λάβει εκ των προτέρων την απαραίτητη εσωτερική νομιμοποίηση και την προτροπή να προβεί σε αυτή την πράξη από την πλειονότητα των τοπικών ισχυρών ηγεμόνων της Ηπείρου³².

³² Πλούταρχος, ό.π. 5.11-14, σ. 37-39

2. ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Αφότου ο Πύρρος εδραίωσε την εξουσία στο εσωτερικό του βασιλείου της Ηπείρου³³, αποφάσισε να προχωρήσει στον προσεκτικό σχεδιασμό μίας υψηλής στρατηγικής ανάσχεσης και επέκτασης πρωτίστως, σε συνδυασμό με μία υψηλή στρατηγική συμμαχιών³⁴. Η πρώτη του επιδίωξη ήταν η κατάκτηση της Μακεδονίας. Για να πετύχει κάτι τέτοιο έπρεπε να φροντίσει εκ των προτέρων να μετριάσει κάθε πιθανή παράπλευρη απώλεια ή πρόσκομμα έναντι των επιδιώξεων της υψηλής και στρατιωτικής του στρατηγικής που θα προκαλούνταν από μία απονομιμοποιημένη και αιφνιδιαστική κήρυξη πολέμου προς τη Μακεδονία³⁵. Το δυστύχημα είναι πως δεν έχουμε επαρκή στοιχεία για την στρατιωτική και οικονομική ισχύ της Ηπείρου για να εξετάσουμε κατά πόσο αυτά τα στοιχεία επέτρεπαν στον Πύρρο να κινηθεί με ρεαλιστικές αξιώσεις προς την κατάκτηση της Μακεδονίας.

Μία τέτοια απροκάλυπτη κήρυξη πολέμου θα μπορούσε να δημιουργήσει τα εξής προβλήματα: Κατ' αρχάς υπήρχε σοβαρή πιθανότητα πολλά κράτη, συμμαχικά προς την Ήπειρο ή μη, του ευρύτερου ελλαδικού χώρου να θορυβούνταν όσον αφορά τις επεκτατικές του προθέσεις, με αποτέλεσμα τον συνασπισμό δυνάμεων εχθρικών προς την Ήπειρο με στόχο τον προληπτικό πόλεμο (preemptive war)³⁶ προς αποτροπή των σχεδίων του για επέκταση, καθώς θα αισθάνονταν μεγάλο φόβο για την ασφάλειά τους και θα προσπαθούσαν να ανακόψουν την αύξηση της ισχύος της Ηπείρου πριν προλάβει να καταστεί δύναμη ικανή να απειλήσει και τα ίδια³⁷.

Επίσης, επειδή ο λόγος τον οποίο προέβαλε ο Πύρρος για ανάληψη πολεμικής δράσης στα μακεδονικά εδάφη αποτελούσε στην πραγματικότητα μία αφορμή για επέμβαση, καθώς ήταν διαφορετική από την πραγματική αιτία και τις προθέσεις του για κατάκτηση, ενεχόταν το στοιχείο του αιφνιδιασμού³⁸ στην

³³ Παρέμεινε βασιλιάς της Ηπείρου μέχρι το θάνατό του, για την περίοδο 297-272 π.Χ..

³⁴ Πλούταρχος, ό.π. 6.2, σ. 39

³⁵ Πλούταρχος, ό.π. 6

³⁶ Για μια ανάλυση του όρου βλ. Michael Walzer, *Just and Unjust Wars*, 2^η έκδοση, New York, Basic Books, 1992, σ. 74-85 και Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Αθήνα, Ποιότητα, 2008.

³⁷ Για μια ανάλυση της εξισορρόπησης ισχύος από τα κράτη για να χαλιναγωγηθεί μία δυνητικά ηγεμονική δύναμη βλ. John J. Mearsheimer, *The Tragedy of great Power Politics*, University of Chicago, New York, London, W. W. Norton & Company, 2001, σ. 203-242 και για την έννοια του διλήμματος ασφαλείας το οποίο προξενείται από την προσπάθεια ενός κράτους να αυξήσει την ισχύ του σε άλλα κράτη βλ. Κ. Κολιόπουλος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, σ. 30 και Robert Jervis, "Cooperation Under the Security Dilemma", *World Politics*, τόμ. 30, τ. 2, Ιανουάριος 1978, σ. 167-214

³⁸ Η σημασία του αιφνιδιασμού στον πόλεμο, δηλαδή το να προξενήσεις πλήγμα στον εχθρό σε χρόνο, χώρο ή με τρόπο που δεν αναμένει, έχει αποτελέσει από την αρχαιότητα έως και σήμερα αναπόσπαστο κομμάτι αυτού που, καταχρηστικά ίσως, ονομάζουν πολλοί ως «αρχές του πολέμου». Αναφορές στη σημασία του αιφνιδιασμού υπάρχουν από την αρχαιότητα και τον Ξενοφώντα έως και σύγχρονα κείμενα στρατιωτικών οδηγιών που εκδίδουν τα κράτη και σε πληθώρα άλλων συγγραμμάτων. Για την συμπερίληψη του όρου σε κάποια λίστα «αρχών του πολέμου»

στρατιωτική του στρατηγική και όσον αφορά τους τοπικούς ηγεμόνες και βασιλείες και όποιον άλλο τρίτο τυχόν ενδιαφερόμενο για την κατάκτηση τμήματος ή και ολόκληρης της μακεδονικής επικράτειας. Αν ο Πύρρος έκανε δημοσίως γνωστές τις επιδιώξεις του το στοιχείο του αιφνιδιασμού πλέον θα εξέλειπε.

Το τρίτο ζήτημα με το οποίο έπρεπε να ασχοληθεί ο Πύρρος ήταν η ορθή αιτιολόγηση – νομιμοποίηση της πολεμικής του δραστηριότητας, ώστε να αποφευχθεί ο «εκβαρβαρισμός» της τελευταίας στην κοινή γνώμη του ελληνικού διακρατικού συστήματος της εποχής και να διαταραχτεί το κύρος και η φήμη του Πύρρου ως ενάρτεος βασιλιάς και στρατηγός, γεγονός που από μόνο του θα αδυνάτιζε τη διπλωματική του ισχύ και θα έδινε επαρκή δικαιολογητική βάση σε πιθανές εχθρικές πολεμικές προσπάθειες άλλων κρατών εναντίον της Ηπείρου στο μέλλον.

Τα δύο αυτά στοιχεία, εκείνο του αιφνιδιασμού και η προσπάθεια για διεθνή νομιμοποίηση των πολεμικών του ενεργειών θα δούμε και στη συνέχεια πως επικρατούσαν στη σκέψη του Πύρρου σε όλη σχεδόν την πορεία των εκστρατειών του, πάντα αναλογιζόμενος και την ιδιαιτερότητα κάθε κατάστασης. Ένα άλλο χαρακτηριστικό στοιχείο της στρατηγικής σκέψης του Πύρρου είναι η επιδίωξή του να μεγιστοποιεί τις πιθανότητες επιτυχίας του σε μία πολεμική αναμέτρηση μέσω των συμμαχιών. Ο Πύρρος, έχοντας στη διάθεσή του περιορισμένη στρατιωτική ισχύ, ιδίως αν συγκριθεί με εκείνη πολλών από τους αντιπάλους του, επιθυμούσε όχι απλά να συνάψει συμμαχίες όπως γενικά επιδιώκουν τα περισσότερα κράτη στο διεθνές σύστημα, αλλά και επεδίωκε οι σύμμαχοί του να του διαθέτουν ένα στράτευμα ικανό να του προσδώσει ένα σαφές αριθμητικό πλεονέκτημα έναντι των αντιπάλων του ή, όπως θα δούμε στη συνέχεια, και άλλα συγκριτικά πλεονεκτήματα, τα οποία σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσε να αποκτήσει μόνος. Βασισμένος στη φήμη που ο ίδιος δημιούργησε, αυτή του ικανοτάτου στρατιωτικού διοικητή και ηγέτη και στις διπλωματικές σχέσεις του πολλές φορές μάλιστα, όταν οι σύμμαχοί του που τον προσκαλούσαν βρίσκονταν σε μεγάλο κίνδυνο για την ασφάλειά τους προσέτρεχε στη βοήθειά τους θέτοντας, σκληρούς πολλές φορές όρους ή ακόμη και κυριαρχώντας επί των πόλεων τους.

Εν προκειμένω, για να επέμβει στα μακεδονικά πράγματα αυτό που έπρεπε να κάνει ο Πύρρος ήταν υπομονή για την κατάλληλη συγκυρία. Μετά το θάνατο του βασιλιά της Μακεδονίας Κασσάνδρου την εξουσία ανέλαβε ο γιος του Φίλιππος, ο οποίος λίγο μετά την ενθρόνισή του πέθανε από ασθένεια. Οι δύο εναπομείναντες διάδοχοι γιοι του Κασσάνδρου έμελλε να διεκδικήσουν και οι δύο την εξουσία. Όταν, λοιπόν, ο Αντίπατρος ο Α΄³⁹, δολοφόνησε τη μητέρα του Θεσσαλονίκη που

χαρακτηριστικά βλ. Henry de Jomini, *The Art of War, a.k.a. The Summary of the Art of War*, Restored Edition, μτφρ. από γαλλικά σε αγγλικά Capt. G.H. Mendell, Lt. W.P. Craighill, Kingston, Ontario, Legacy Books Press, 2008 και η ανάδειξη της σημασίας του αιφνιδιασμού στον πόλεμο, όπως αυτός χρησιμοποιήθηκε κατά κόρον από το Μέγα Αλέξανδρο βλ. J.F.C. Fuller, *Η Ιδιοφυής Στρατηγική του Μεγάλου Αλεξάνδρου*, β΄ έκδοση, μτφρ. Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, επιστ. επιμ. Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Παναγιώτης Ήφαιστος, Αθήνα, Ποιότητα, 2004, σελ. 565-567.

³⁹ Ο Αντίπατρος Α΄ υπήρξε βασιλιάς της Μακεδονίας για την περίοδο 296-294 π.Χ.

φαινόταν να προτιμά για τη διαδοχή τον γιο του Αλέξανδρο Ε'⁴⁰ και ο δεύτερος κάλεσε τον Πύρρο να τον βοηθήσει να αναλάβει την εξουσία στη Μακεδονία, ο Πύρρος ανέγνωσε τη μεγάλη ευκαιρία που του παρουσιαζόταν και εκστράτευσε προς τη Μακεδονία με στόχο αρχικά να αποσπάσει κάποια εδάφη και στη συνέχεια, αν καταστεί δυνατό να επικρατήσει σε όλο το βασίλειο⁴¹.

Όταν έφτασε στη Μακεδονία αντιλήφθηκε τη δύσκολη θέση στην οποία βρισκόταν ο Αλέξανδρος για να εδραιώσει την εξουσία του και να εκτοπίσει τον αδερφό του, ο Πύρρος ζήτησε ανταλλάγματα για την προσφορά των υπηρεσιών του. Ο φόβος και η αδυναμία του Αλεξάνδρου, ή τουλάχιστον το γεγονός ότι ο ίδιος έκρινε πως η ισχύς που συγκέντρωνε μόνος του δεν επαρκούσε για να διατηρήσει την εξουσία, αποδεικνύεται από δύο γεγονότα: Κατ' αρχάς πρόσκληση για βοήθεια δεν απηύθυνε μόνο στον Πύρρο, αλλά και στο Δημήτριο τον Πολιορκητή. Κατά δεύτερον, υπέκυψε στις μεγάλες απαιτήσεις του Πύρρου, ο οποίος είχε ακόμη περισσότερες πιθανότητες να πείσει τον Αντίπατρο να αποδεχτεί τις αξιώσεις του μιας και είχε καταφτάσει στη Μακεδονία πολύ νωρίτερα από το Δημήτριο⁴².

Οι απαιτήσεις αυτές του Πύρρου για να συμφωνήσει να παρέχει τη συνδρομή του στον Αλέξανδρο ήταν αυτός να του παραχωρήσει τον έλεγχο των νεοκατακτηθέντων από τη Μακεδονία εδαφών της Αμβρακίας, της Ακαρνανίας και της Αμφιλοχίας, καθώς και των παραδοσιακά μακεδονικών εδαφών της Παραυαίας⁴³ και της Στυμφαίας⁴⁴, όπου και εγκατέστησε φρουρές, μεγαλώνοντας σημαντικά τα όρια του βασιλείου του. Ο Πύρρος όμως δεν αρκέστηκε σε αυτά. Διαβλέποντας την αδυναμία του Αντιπάτρου κινήθηκε άμεσα εναντίον του⁴⁵.

Στο ζήτημα της διαδοχής του μακεδονικού θρόνου, αναγινώσκοντας την αστάθεια και τη ρευστότητα που επικρατούσε, είχε έρθει η στιγμή να επέμβουν και άλλες δυνάμεις, χωρίς να φοβούνται να εμπλακούν παρόλες τις έως εκείνη τη στιγμή ενέργειες του Πύρρου, χωρίς όμως και να επιδιώκουν άμεση αντιπαράθεση μαζί του ή κατακόρυφη κλιμάκωση του πολέμου.⁴⁶ Εκτός από τον Δημήτριο που θα κατέφτανε σύντομα, επενέβη ο βασιλιάς της Θράκης Λυσίμαχος. Ο Λυσίμαχος ήταν πρόθυμος να βοηθήσει τον Αντίπατρο και με διπλωματικό τέχνασμα-απάτη προσπάθησε να απομακρύνει τον Πύρρο από την Μακεδονία⁴⁷. Όταν το τέχνασμα

⁴⁰ Ο Αλέξανδρος Ε' υπήρξε βασιλιάς της Μακεδονίας για την περίοδο 296-294 π.Χ.

⁴¹ Πλούταρχος, ό.π. 6.3, σ. 39

⁴² Πλούταρχος, ό.π. 6.4, σ. 39

⁴³ Παραυαία ονομαζόταν κατά την αρχαιότητα η περιοχή δυτικά της Μακεδονίας και της οροσειράς της Πίνδου, γύρω από τον ποταμό Αώο.

⁴⁴ Στυμφαία ονομαζόταν κατά την αρχαιότητα η γεωγραφική περιοχή δυτικά του ποταμού Αλιάκμονα.

⁴⁵ Πλούταρχος, ό.π. 6.5, σ. 39

⁴⁶ Για ανάλυση του όρου της κλιμάκωσης της πολεμικής αναμέτρησης βλ. ενδεικτικά Herman Kahn, *On Escalation*, New York, Praeger, 1965, Richard Smoke, *War: Controlling Escalation*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1978 και Κ. Κολιόπουλος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, σ.35-36

⁴⁷ Ο Λυσίμαχος προσπάθησε να εξαπατήσει τον Πύρρο ώστε να αποχωρήσει από τη Μακεδονία με πλαστή επιστολή που έγραψε ο ίδιος, προσποιούμενος τον Πτολεμαίο, που ο Πύρρος έβλεπε ως

απέτυχε, οι δύο βασιλείς βρίσκονταν πλέον σε ανοιχτή σύγκρουση, αλλά προτίμησαν να κάνουν ειρήνη για να αποφύγουν την περαιτέρω κατατριβή των φίλων δυνάμεων. Ειρήνη η οποία όμως δεν τελεσφόρησε, καθώς κατά τις θυσίες που προβλέπονταν κατά τη διάρκεια της σύναψης ειρήνης οι οιωνοί φάνηκαν απαίσιοι και ο Πύρρος αποχώρησε⁴⁸.

Η μη σύναψη ειρήνης σε αυτό το σημείο, για λόγους καθαρά θρησκευτικούς – σύνθηρες φαινόμενο της εποχής εξάλλου, θρησκευτικοί λόγοι και οιωνοί να παρεμβάλλονται και να επηρεάζουν αποφάσεις σε κάθε πτυχή της ζωής των ανθρώπων, μέχρι και στον πόλεμο – αφαίρεσε από τον Πύρρο την δυνατότητα να εδραιώσει την εξουσία του στα κατεκτημένα μακεδονικά εδάφη, να συμφιλιώσει τα δύο αδέρφια αποκτώντας ισχυρά ερείσματα στα εσωτερικά ζητήματα της Μακεδονίας ή να προφτάσει να εκτοπίσει εντελώς τον αδύναμο Αντίπατρο και να καταστήσει τον Αλέξανδρο de facto βασιλιά της Μακεδονίας.

Τα δύο αδέρφια είχαν συμφιλιωθεί και η ειρήνη είχε συναφθεί μόνο μεταξύ του Αλεξάνδρου και του Λυσιμάχου, όμως ο Αλέξανδρος δεν έμελλε να παραμείνει για μεγάλο χρονικό διάστημα βασιλιάς. Η καθυστερημένη άφιξη του Δημητρίου στην Μακεδονία θα άλλαζε ξανά την ισορροπία ισχύος. Παρόλο που είχε κληθεί από τον Αλέξανδρο και όταν ο Δημήτριος έφτασε με τις δυνάμεις του στη Μακεδονία ο Αλέξανδρος ήταν ήδη βασιλιάς, άρα δεν είχε ανάγκη πια το Δημήτριο εκείνος κατέφτασε και όπως ήταν φυσικό υπήρχε κλίμα δυσπιστίας μεταξύ των δύο ανδρών. Τότε, ο Δημήτριος, αφού είχε φτάσει στην αυλή του Αλεξάνδρου, λίγες ημέρες αργότερα τον δολοφόνησε και αναγορεύτηκε ο ίδιος βασιλιάς της Μακεδονίας⁴⁹.

Στη νέα κατάσταση που δημιουργήθηκε μετά τη δολοφονία του Αλεξάνδρου ο Λυσίμαχος δεν είχε πρόθεση να συνεχίσει, προς στιγμήν τουλάχιστον να εμπλέκεται στα ζητήματα της Μακεδονίας, καθώς ούτε την απαραίτητη στρατιωτική ισχύ κατείχε, αλλά και δεν ήταν και σύμμαχος του Πύρρου, καθώς αυτός είχε αποχωρήσει από ειρηνευτική διαδικασία, ο Πύρρος βρέθηκε μόνος αντιμέτωπος με τον Δημήτριο. Όσον αφορά την νομιμοποίηση των κινήσεων του Δημητρίου στη Μακεδονία, αυτή του παρεχόταν από το νέο του γάμο, μετά το θάνατο της πρώτης του γυναίκας Δηιδάμειας, με την Φίλα, κόρη του Αντιπάτρου, πατέρα του Κασσάνδρου, ο οποίος είχε υπάρξει αντιβασιλέας και στρατηγός του Μεγάλου Αλεξάνδρου⁵⁰.

Η ιστορική καταγραφή αναφέρει χαρακτηριστικά πως είχε επέλθει οριστική ρήξη στις σχέσεις των δύο ανδρών, καθώς η γειτνίαση των δύο ηγεμόνων δημιουργούσε δυσπιστία και εχθρικά αισθήματα, λόγω της φιλοδοξίας και των δύο που ήταν εκατέρωθεν γνωστή, ιδίως μάλιστα από την εποχή που ο Δημήτριος είχε

πατέρα του. Ο Πύρρος κατάλαβε την πλαστότητα της επιστολής και δεν έπεσε θύμα πλάνης. Βλ. Πλούταρχος, ό.π. 6.6-8, σ. 39-41

⁴⁸ Πλούταρχος, ό.π. 6.9, σ. 41

⁴⁹ Πλούταρχος, ό.π. 7.1-4, σ. 41

⁵⁰ Πλούταρχος, ό.π. 7.4, σ. 41

εισβάλλει στην Θεσσαλία, όταν εκείνη βρισκόταν υπό τον έλεγχο της Ηπείρου⁵¹ και από τη στιγμή που ο Πύρρος είχε απωλέσει τα ερείσματά του στη Μακεδονία, τα οποία προέρχονταν από την καλή του σχέση με τον Αλέξανδρο, η σύγκρουση των δύο ανδρών ήταν αναπόφευκτη.

⁵¹ Πλούταρχος, ό.π. 7.4-5, σ. 41-43

3. ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΜΕ ΤΟ ΔΗΜΗΤΡΙΟ

Ο Δημήτριος εκστράτευσε εναντίον των Αιτωλών, τα εδάφη των οποίων είχαν περάσει υπό τον έλεγχο του Πύρρου μετά τη συμφωνία με τον Αλέξανδρο. Ο πρώτος άφησε εκεί τον στρατηγό Πάνταυχο με μεγάλη δύναμη και ο ίδιος ξεκίνησε να εκστρατεύει προς την καρδιά του βασιλείου της Ηπείρου⁵². Στόχος του Δημητρίου ήταν η απόλυτη επικράτηση στα εδάφη της βόρειας Ελλάδας μέσα από την εξολόθρευση του στρατεύματος του Πύρρου και την ολοκληρωτική κατάκτηση του βασιλείου του.

Μόλις ο Πύρρος έγινε γνώστης των κινήσεων του Δημητρίου συγκέντρωσε το στράτευμά του και κινήθηκε εναντίον του κατευθυνόμενου βόρεια Δημητρίου. Η άμεση στρατηγική προσέγγιση του Πύρρου, εφαρμοσμένη σε μία άμυνα με επίθεση, είχε στόχο την καταστροφή των εχθρικών ενόπλων δυνάμεων, την ώρα που ο Δημήτριος έχανε το σαφές αριθμητικό πλεονέκτημα που είχε σε πρώτη φάση, αυτό που ανάγκασε αρχικά τον Πύρρο να αποσυρθεί με τον κύριο όγκο των δυνάμεών του πίσω στα κυρίως εδάφη της Ηπείρου για να σχεδιάσει την άμυνά του. Όταν ο Πύρρος, λοιπόν, αντιλήφθηκε την διαίρεση των εχθρικών ενόπλων δυνάμεων ετοιμάστηκε να έρθει σε σύγκρουση με καθένα από αυτά ξεχωριστά για να αυξήσει τις πιθανότητες επιτυχίας του⁵³.

Η ελλιπής, κατά τα φαινόμενα, συγκέντρωση πληροφοριών για τις ακριβείς κινήσεις του εχθρού, πιθανώς και από τα δύο στρατόπεδα, σίγουρα όμως από την πλευρά των στρατιωτικών δυνάμεων του Πύρρου – πρόβλημα σημαντικό, όπως θα φανεί και στη συνέχεια, όλων των εκστρατευτικών προσπαθειών του Πύρρου – απέφερε τη μη συνάντηση των δύο στρατευμάτων στη διαδρομή με αποτέλεσμα το στράτευμα του Πύρρου να βρεθεί στην Αιτωλία και να είναι αντιμέτωπο απευθείας με τις δυνάμεις του Πανταύχου, ενώ ο Δημήτριος κινούταν ανενόχλητος την ενδοχώρα του βασιλείου της Ηπείρου, λεηλατώντας και προξενώντας κυρίως υλικές καταστροφές και προβλήματα στην οικονομία του βασιλείου.

Εξαιτίας της αυτής της μη συνάντησης των δύο στρατευμάτων ο Δημήτριος δεν κατόρθωσε να βρεθεί αντιμέτωπος με το κέντρο βάρους⁵⁴ της πολεμικής προσπάθειας του Πύρρου που ήταν ξεκάθαρα το στράτευμά του, ενώ ο Πύρρος, σε αντίθεση, βρισκόταν αντιμέτωπος με ένα πολύ σημαντικό κομμάτι των

⁵² Πλούταρχος, ό.π. 7.5-6, σ. 43

⁵³ Πλούταρχος, ό.π. 7.5-6, σ. 43

⁵⁴ Ο εντοπισμός του κέντρου βάρους της αντίπαλης πολεμικής προσπάθειας είναι ένα από τα απαραίτητα στοιχεία στον πόλεμο. Η κατεύθυνση της πολεμικής προσπάθειας κάποιου πρωτίτως εναντίον του κέντρου βάρους χαρακτηρίζεται ως άμεση προσέγγιση στην στρατηγική, ενώ η παράκαμψη των ισχυρών εχθρικών σημείων και η αποφυγή της κατατριβής των φίλων δυνάμεων ονομάζεται έμμεση προσέγγιση. Για ανάλυση των εννοιών της άμεσης και της έμμεσης προσέγγισης βλ. Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η υψηλή στρατηγική της αρχαίας Σπάρτης, 750-192 π.Χ.*, Αθήνα, Ποιότητα, 2001, για μεγαλύτερη εμβάθυνση στην έμμεση προσέγγιση βλ. Basil Liddell Hart, *Strategy of Indirect Approach*, London, Faber and Faber Limited και Sun Tzu, *Η τέχνη του πολέμου*, Αθήνα, Εκδόσεις Περίπλους.

στρατιωτικών δυνάμεων του εχθρού. Παρόλο που και η νίκη στη μάχη έναντι των δυνάμεων του Πανταύχου δεν θα αποτελούσε το τελειωτικό χτύπημα έναντι του Δημητρίου, χτύπημα που θα τον εξανάγκαζε σε λήξη των εχθροπραξιών και συνθηκολόγηση με τους όρους του Πύρρου, θα ήταν όμως μεγάλη επιτυχία της αμυντικής προσπάθειας του Πύρρου, ο οποίος θα διατηρούσε τουλάχιστον τα κεκτημένα εδάφη νοτίως της ηπειρωτικής ενδοχώρας.

Η μάχη των δύο στρατευμάτων, του Πύρρου και του Πανταύχου, σύμφωνα με τις ιστορικές καταγραφές κρίθηκε σε μεγάλο βαθμό από την προσωπική αναμέτρηση των δύο στρατηγών στο πεδίο της μάχης, όταν και ο Πύρρος έτρεψε σε φυγή τον Πάνταυχο, με αποτέλεσμα στο ηθικό και την αυτοσυγκέντρωση των αντίπαλων στρατιωτών. Έτσι, λοιπόν, οι Ηπειρώτες παραβίασαν την φάλαγγα των Μακεδόνων, τους έτρεψαν σε άτακτη φυγή, κατά την οποία σκότωσαν πολλούς από αυτούς και αιχμαλώτισαν πέντε χιλιάδες άνδρες⁵⁵.

Η σημαντικότερη αυτή νίκη του Πύρρου δεν είχε μόνο ως αποτέλεσμα την επιτυχή άμυνα του βασιλείου του έναντι στον Δημήτριο, αλλά και την αύξηση της δημοτικότητάς του και στην Ήπειρο και στη Μακεδονία. Η επιβεβαίωση της ανδρείας και της στρατηγικής ικανότητας του Πύρρου εδραίωσε ακόμη περισσότερο την εξουσία του στο εσωτερικό της Ηπείρου, αλλά και όσον αφορά τους Μακεδόνες, αν και θα περίμενε κανείς να προκληθούν αισθήματα οργής και μίσους λόγω της ήττας του μακεδονικού στρατού και του θανάτου Μακεδόνων στρατιωτών, η συγγένεια του Πύρρου με τον Μέγα Αλέξανδρο, δημιούργησε αισθήματα θαυμασμού και προκάλεσε επαίνους. Ταυτόχρονα, μία τόσο σπουδαία νίκη έκανε ακόμη πιο γνωστό το όνομα του Πύρρου στον τότε γνωστό κόσμο, προκαλώντας δέος και θαυμασμό⁵⁶. Η φήμη και το νεοαποκτηθέν κύρος του Πύρρου, έμελλαν πλέον απλώς να κεφαλαιοποιηθούν σωστά από τον νεαρό βασιλιά στις επερχόμενες εκστρατείες του και στην αναζήτηση συμμαχιών.

Μετά την ήττα του Πανταύχου, ο Δημήτριος αποχώρησε από την Ήπειρο και επέστρεψε στη Μακεδονία και ο Πύρρος με τη σειρά του επέστρεψε στην Ήπειρο. Αν και επικράτησε μία ιδιότυπη ανακωχή, ή ένας περιορισμένος πόλεμος⁵⁷, σε καμία όμως περίπτωση ειρήνευση. Για ένα διάστημα και οι δύο βασιλείς έδειχναν να αποδέχονται ως έχει το status quo, ήταν όμως έτοιμοι και διατεθειμένοι, εφόσον έβρισκαν αδυναμίες στην απέναντι πλευρά, να τις εκμεταλλευθούν άμεσα.

Πρώτος άδραξε την ευκαιρία ο Πύρρος. Όταν έμαθε πως ο Δημήτριος είναι σοβαρά ασθενής, συγκέντρωσε στράτευμα και κινήθηκε προς τη Μακεδονία, με σκοπό όμως μόνο τη λεηλασία και την αποκόμιση κερδών. Η αυξημένη όμως φήμη

⁵⁵ Πλούταρχος, ό.π. 7.1-10, σ. 43

⁵⁶ Πλούταρχος, ό.π. 8.1-12, σ. 41-47

⁵⁷ Περιορισμένος πόλεμος είναι ο πόλεμος που οι αντίπαλες δυνάμεις επιδεικνύουν αυτοσυγκράτηση για να αποφύγουν την ανεξέλεγκτη κλιμάκωση και τον ολοκληρωτικό πόλεμο. Για αναλύσεις της έννοιας του περιορισμένου πολέμου ενδεικτικά βλ. Κ. Κολιόπουλος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, σ. 43-44 και Robert Osgood, *Limited War: The Challenge to American Strategy*, Chicago, University of Chicago Press, 1957.

του στη μακεδονική ενδοχώρα, προέτρεψε πολλούς Μακεδόνες άντρες να προσφερθούν να υπηρετήσουν στο στρατό του Πύρρου και εκείνος έφτασε χωρίς καμία αντίσταση μέχρι την Έδεσσα, σημείο κλειδί, λόγω της τοποθεσίας, για τον έλεγχο μεγάλου τμήματος της Μακεδονίας⁵⁸.

Ο διαφαινόμενος υψηλός κίνδυνος για την απώλεια όλης της Μακεδονίας έκανε τον Δημήτριο, παρόλη την ασθένειά του να υπερβεί τις δυνάμεις του και να διατάξει την οργάνωση της άμυνας του βασιλείου. Οι στρατηγοί του Δημητρίου συγκέντρωσαν γρήγορα πολλές δυνάμεις, γεγονός που έτρεψε τον Πύρρο σε φυγή καθώς το στράτευμα που είχε συγκεντρώσει ήταν οργανωμένο κυρίως για ληστρικές επιδρομές και δεν θα μπορούσε να βρεθεί με πιθανότητες επιτυχίας αντιμέτωπο με τις καλά οργανωμένες μακεδονικές τακτικές δυνάμεις. Τελικώς, η καθυστερημένη υποχώρηση του Πύρρου, είχε ως αποτέλεσμα και απώλεια ανδρών.⁵⁹

Την ίδια περίπου περίοδο ο Δημήτριος εκμεταλλεύτηκε μία άλλη κατάσταση εις βάρος του Πύρρου. Όταν η Λάνασσα, σύζυγος του Πύρρου, τον εγκατέλειψε και αποσύρθηκε στην πατρίδα της, την Κέρκυρα, η οποία είχε ενσωματωθεί στο βασίλειο της Ηπείρου ως προίκα για τον γάμο της Λάνασσας και του Πύρρου, εκείνη κάλεσε τον Δημήτριο να την παντρευτεί, καθώς ήθελε βασιλιά για άντρα της. Με αυτή την ευκαιρία ο Δημήτριος κατέκτησε την Κέρκυρα, αποσπώντας την από την επικράτεια του βασιλείου της Ηπείρου⁶⁰.

Όντας πλέον καλύτερα στην υγεία του ο Δημήτριος, έχοντας αποκρούσει με χαρακτηριστική ευκολία τις δυνάμεις του Πύρρου από την Μακεδονία και έχοντας ήδη συγκεντρώσει μεγάλο στράτευμα, αποφάσισε να εκστρατεύσει εναντίον των διαδόχων για να επανακτήσει την εξουσία της Ασίας, αυτή που έχασε με τη μάχη της Ιψού. Η άμεση συνάσπιση εναντίον των τριών διαδόχων, του Πτολεμαίου της Αιγύπτου, του Σελεύκου της Περσίας και του Λυσίμαχου της Θράκης, καθώς και το γεγονός ότι θα άφηνε την Μακεδονία απροστάτευτη με αποτέλεσμα να κινδυνεύει να την χάσει εξ ολοκλήρου από τον Πύρρο, τον ανάγκασε να προσπαθήσει να συνάψει ειρήνη με τον τελευταίο. Ήταν επίσης σαφές πως δεν θα διακινδύνευε την κατατριβή των φίλων δυνάμεών του για να κατακτήσει την Ήπειρο, απέναντι σε έναν ικανό στρατηγό όπως ο Πύρρος, χάνοντας και χρόνο από την εφαρμογή του μεγαλεπήολου σχεδίου του της επανάκτησης της πατρικής του εξουσίας⁶¹.

Υπό αυτές τις συνθήκες ο Πύρρος βρέθηκε σε σημείο που και τα δύο αντίπαλα στρατόπεδα προσπαθούσαν να τον προσεταιρισθούν για λογαριασμό τους. Ο Πύρρος διερευνώντας τις προσφορές των δύο στρατοπέδων είχε να επιλέξει μεταξύ μίας ειρήνης με τον Δημήτριο, που θα του επέφερε ασφάλεια για κάποιο χρονικό διάστημα απέναντι σε μία εχθρική δύναμη, με στράτευμα σίγουρα ανώτερο αριθμητικά και ίσως και ποιοτικά, η οποία ήδη του είχε επιφέρει σοβαρά πλήγματα,

⁵⁸ Πλούταρχος, ό.π. 10.1-2, σ. 49

⁵⁹ Πλούταρχος, ό.π. 10.3-4, σ. 49

⁶⁰ Πλούταρχος, ό.π. 10.6-7, σ. 49-51

⁶¹ Πλούταρχος, ό.π. 10.5-6, σ. 49

παρόλη τη νίκη του εναντίον του Πανταύχου. Από την άλλη πλευρά, όπως χαρακτηριστικά του διαμήνυαν οι σύμμαχοι του Πτολεμαίου ηγεμόνες με επιστολές τους, ο Πύρρος θα έπρεπε να απαντήσει στην ντροπή της απώλειας της γυναίκας του και της Κέρκυρας από τον Δημήτριο και να βοηθήσει στον πόλεμο εναντίον του, καθώς αν αυτός επέστρεφε στη Μακεδονία νικητής, θα είχε αυξήσει σε πολύ μεγάλο βαθμό την ισχύ του και θα κατακτούσε με μεγάλη ευκολία την Ήπειρο^{62 63}.

Η απόφαση του Πύρρου, ο οποίος από την αρχή ανέγνωσε ορθά την κατάσταση και ήξερε πως δεν θα τον συνέφερε η σύναψη ειρήνης με τον Δημήτριο, ήταν η εν τέλει συμμαχία με τις δυνάμεις που εναντιώνονταν στον Δημήτριο. Παρόλα αυτά, η πρώτη του αντίδραση ήταν να έρθει σε συμφωνία με το Δημήτριο, προς έκπληξη όλων και να εκστρατεύσει αργότερα στη Μακεδονία. Έθεσε σε εφαρμογή αυτό το τέχνασμα καθώς διέβλεψε έναν πολύ σημαντικότερο και άμεσο κίνδυνο. Εφόσον κοινοποιούσε, έστω, με τις νέες συνθήκες που διαμορφώνονταν τις εχθρικές του προθέσεις εναντίον του Δημητρίου, ο τελευταίος δεν θα είχε άλλη επιλογή από το να καθυστερήσει την εκστρατεία του εναντίον των διαδόχων και να εκστρατεύσει εναντίον του Πύρρου. Ίσως, εξάλλου, αυτή να ήταν και η επιδίωξη του συνασπισμού των συμμάχων που ζητούσαν την θετική του απάντηση.

Αυτό γιατί με αυτόν τον τρόπο, όχι μόνο θα καθυστερούσε ο Δημήτριος την επίθεση εναντίον τους, με αποτέλεσμα οι σύμμαχοι να έχουν επιπλέον χρόνο να οργανώσουν καλύτερα την άμυνά τους και να συγκεντρώσουν στρατεύματα, αλλά ακόμη περισσότερο κερδισμένος θα ήταν ο Λυσίμαχος που θα κινούταν με μεγάλη άνεση και θα προσαρτούσε πολλά εδάφη της ανατολικής Μακεδονίας. Επιπλέον, ο Δημήτριος θα είχε σίγουρα μεγάλες απώλειες από τη σύγκρουσή του με τον Πύρρο και ο Πτολεμαίος θα τον αντιμετώπιζε με μεγαλύτερη ευκολία και περισσότερες πιθανότητες επιτυχίας και τελικώς, ο μόνος σίγουρα ζημιωμένος θα ήταν ο Πύρρος⁶⁴.

Έτσι, ο Πύρρος αρχικά έδειξε να προχωρεί σε ειρηνευτική συμφωνία με τον Δημήτριο. Την ίδια ώρα ο Δημήτριος καθυστέρησε σημαντικά τις προετοιμασίες του για την μεγάλη εκστρατεία με αποτέλεσμα να δώσει χρόνο στον Πτολεμαίο να συγκεντρώσει αυτός με τη σειρά του μεγάλο στόλο ο οποίος κατέφτασε στο Αιγαίο και παρακινούσε τις υποτελείς των Μακεδόνων πόλεις να αποστατήσουν. Η ουδέτερη στάση του Πύρρου θα σταματούσε μόνο όταν ο Λυσίμαχος έκανε την πρώτη κίνηση των εχθροπραξιών και εισέβαλλε στην βορειοανατολική Μακεδονία. Αφού ο Δημήτριος κινήθηκε εναντίον του Λυσιμάχου, ο Πύρρος αιφνιδιαστικά εισέβαλε στη μακεδονική ενδοχώρα με σκοπό να κατακτήσει τη Βέροια, κερδίζοντας βάθος στη μακεδονική επικράτεια και στρατοπέδευσε εκεί περιμένοντας. Το

⁶² Πλούταρχος, ό.π. 10.6-7, σ. 49-51

⁶³ Marcus Junianis justinus, *Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus*, μτφρ. στα αγγλικά Rev. John Selby Watso, London, Henry G. Bohn, York Street, Convent Garden, 1853, 16.2

⁶⁴ Πλούταρχος, ό.π. 11.1-2, σ. 51

γεγονός αυτό ουσιαστικά έφερε το Δημήτριο απέναντι σε δύο χερσαία και ένα ναυτικό μέτωπο—, ενώ ο πόλεμος είχε πια μεταφερθεί στα δικά του εδάφη⁶⁵.

Τότε ο Δημήτριος αποφάσισε πως θα ήταν καλύτερο να αντιμετωπίσει πρώτα τον Πύρρο, ο οποίος ήταν ουσιαστικά ένας ξένος εισβολέας, παρά τον Λυσίμαχο που ήταν ένας διακεκριμένος Μακεδόνας στρατηγός⁶⁶. Η απόφασή του αυτή θα ήταν και καθοριστική για το μέλλον, καθώς ο Πύρρος θα κεφαλαιοποιούσε για δεύτερη φορά τη φήμη του που απέρρεε από την καταγωγή του και τα στρατηγικά του επιτεύγματα, καθώς και την μεγάλη του ικανότητα να θέτει σε εφαρμογή τεχνασμάτων που αποσκοπούσαν στην παραπλάνηση του λαού⁶⁷. Όταν το στράτευμα του Δημητρίου έφτασε στη Βέροια, πολλοί αυτομόλησαν, προτιμώντας να συμπαραταχθούν με τον Πύρρο. Ο Δημήτριος αντιλαμβανόμενος την ήττα, αποχώρησε κρυφά τη νύχτα και ο Πύρρος το επόμενο πρωί επιτέθηκε στο στρατόπεδο του Δημητρίου, το οποίο και κατέκτησε χωρίς μάχη και ανακηρύχτηκε βασιλιάς της Μακεδονίας⁶⁸.

Συμπερασματικά, με τον ερχομό του Δημητρίου στη Μακεδονία, ο Πύρρος, εφάρμοσε έμμεση προσέγγιση⁶⁹ στο επίπεδο της στρατιωτικής στρατηγικής, αποφεύγοντας την κλιμάκωση των εχθροπραξιών όταν η έκβαση θα ήταν πιθανότατα αρνητική για αυτόν, επιδιώκοντας την απευθείας στρατιωτική αντιπαράθεση μόνο όταν ήταν αναγκαίο, αποφεύγοντας την κατατριβή των φίλιων στρατιωτικών δυνάμεων. Έτσι σε πρώτη φάση, αποχώρησε από τη Μακεδονία και κατέφυγε στην Ήπειρο.

Την ώρα που ο Δημήτριος προσπαθούσε να εδραιώσει την εξουσία του ως βασιλιάς της Μακεδονίας, εισβάλλοντας στην Ήπειρο από το νότο, απέφυγε αρχικά την ήττα απέναντι σε έναν ανώτερο αντίπαλο, διάγοντας μία πολύ σημαντική στρατιωτική επιτυχία, εξαναγκασμένος εν πολλοίς να προβεί στην αποφασιστική μάχη⁷⁰. Επέλεξε, όμως, την καταλληλότερη στιγμή να μεταλλάξει την προσέγγισή του στο επίπεδο της στρατιωτικής στρατηγικής σε άμεση⁷¹, όταν δεν υπήρχε άλλος δρόμος για την επιβίωση του κράτους του, αλλά και την ώρα που ο Δημήτριος είχε κάνει το λάθος να διαιρέσει τις στρατιωτικές του δυνάμεις. Τότε ο Πύρρος μετέτρεψε την άμυνά του από άμυνα σε βάθος, σε άμυνα με επίθεση. Σε τακτικό επίπεδο, στην αποφασιστική μάχη επί των δυνάμεων υπό την ηγεσία του στρατηγού Πανταύχου, επέλεξε την άμεση προσέγγιση και εντόπισε ορθά το κέντρο βάρους της εχθρικής διάταξης, που δεν ήταν άλλο από τον ίδιο τον στρατηγό Πάνταυχο.

⁶⁵ Πλούταρχος, ό.π. 11.3-4, σ. 51

⁶⁶ Πλούταρχος, ό.π. 11.8, σ. 53

⁶⁷ Πλούταρχος, ό.π. 11.9, σ. 53

⁶⁸ Πλούταρχος, ό.π. 11.10-14, σ. 53-55

⁶⁹ Βλ. ανωτέρω υποσημείωση 55

⁷⁰ Για ανάλυση του όρου της αποφασιστικής μάχης ενδεικτικά βλ. Colin S. Gray, *Defining and Achieving Decisive Victory*, U.S., Strategic Studies Institute, 1993-4.

⁷¹ Βλ. ανωτέρω υποσημείωση 55

Παρόλη την αρχική του οπισθοχώρηση από τη Μακεδονία, ο απώτερος στόχος της στρατηγικής του, η κυριαρχία στη Μακεδονία εξαρτώταν από την προσωπική ήττα του Δημητρίου, καθώς αυτός ήταν το κέντρο βάρους στο οποίο έπρεπε να επικεντρωθεί η πολεμική προσπάθειά του. Δεν επιθυμούσε την με στρατιωτικά μέσα, μετά από ολοκληρωτική καταστροφή του μακεδονικού στρατού, επιβολή της εξουσίας του στη Μακεδονία, ακολουθώντας, δηλαδή, όλο αυτό το διάστημα άμεση προσέγγιση σε στρατηγικό επίπεδο.

Από τη στιγμή που η άμυνα της Ηπείρου είχε θετική έκβαση μετέβαλλε και πάλι την προσέγγισή του στο επίπεδο της στρατιωτικής στρατηγικής σε έμμεση, επέδειξε υπομονή, αντιλαμβανόμενος την στρατιωτική υπεροχή του Δημητρίου, ανεχόμενος μικρές ήττες όπως η απώλεια της Κέρκυρας και η οπισθοχώρηση από την Έδεσσα, στην περίπτωση της οποίας είχε προσπάθησε να ακολουθήσει, αρχικά, στο επίπεδο της στρατιωτικής στρατηγικής, τη στρατηγική της εξουθένωσης⁷², με κύριο στόχο τις οικονομικές απώλειες του εχθρού. Εξαιτίας αυτής της υπεροχής του Δημητρίου, την οποία ιδίως εμπέδωσε μετά την καθυστερημένη οπισθοχώρηση από την Έδεσσα, συνέχισε να ακολουθεί έμμεση προσέγγιση, στρατηγική ελιγμών⁷³ με έμφαση στη διπλωματία, αποφεύγοντας κάθε αποφασιστική μάχη και παρά μόνο με ένα εξαιρετικό διπλωματικό τέχνασμα – την ειρήνευση με το Δημήτριο – και εκμεταλλευόμενος τις νέες συμμαχίες που σχηματίζονταν, εκθρόνισε τον Δημήτριο και ανακηρύχτηκε με το μικρότερο δυνατό κόστος βασιλιάς της Μακεδονίας.

⁷² Μία στρατηγική εξουθένωσης κάνει ταυτόχρονη χρήση όλων των μέσων για να πληγεί ο αντίπαλος, δεν δίνει μόνο έμφαση στα στρατιωτικά ζητήματα. Αντίθετα η στρατηγική της εκμηδένισης αποσκοπεί στην καταστροφή των ενόπλων δυνάμεων του αντιπάλου μέσω της αποφασιστικής μάχης. Για αναλύσεις των όρων βλ. Κ. Κολιόπουλος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, σ.31, Παναγιώτης Κονδύλης, *Θεωρία του πολέμου*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1998, σ. 135-167 και Athanassios G. Platias & Constantinos Koliopoulos, *Thucydides and the Origins of Strategy*, New York-London, Hurst-Columbia University Press, 2009.

⁷³ Στον πόλεμο ελιγμών ο εχθρός αντιμετωπίζεται ως σύστημα και ο τελικός σκοπός είναι η συστημική του αποδιάρθρωση πλήττοντας καίριες αδυναμίες του. Δημιουργεί αντιθετικό ζεύγος με τον πόλεμο φθοράς, όπου και ο αντίπαλος αντιμετωπίζεται ως σειρά στόχων που θα καταστραφούν από την σωρευτική εφαρμογή υλικής ισχύος. Για ανάλυση των όρων βλ. Κ. Κολιόπουλος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, σ. 49. Οι προέλευση της χρήσης των όρων αυτών με αυτό το εννοιολογικό περιεχόμενο προέρχεται από το Edward Luttwack, *Strategy: The Logic of war and Peace*, Cambridge, Massachusetts, The Belknap Press of Harvard University Press, 1987.

4. Ο ΠΥΡΡΟΣ ΩΣ ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Η μη άμεση μετατροπή της στρατηγικής προσέγγισης του Πύρρου από έμμεση σε άμεση, έμελλε να του κοστίσει πρώτα την μοναδική θέση στο θρόνο της Μακεδονίας, αφού αναγκάστηκε να συμβασιλεύσει ιδιοτύπως με το Λυσίμαχο και στη συνέχεια να τον απομακρύνει ολοκληρωτικά από την εξουσία της Μακεδονίας. Είναι, βέβαια, πολύ πιθανό ο Ηπειρώτης βασιλιάς να θεώρησε πως δεν θα μπορούσε να υποστηρίξει την παραμονή στο θρόνο της Μακεδονίας εν τη απουσία του, κατά τη διάρκεια των εκστρατειών που ετοίμαζε στη Δύση, αυτό όμως είναι μία υπόθεση που δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί, όπως δεν μπορεί και να καταρριφθεί, παρά μόνο παρατίθεται ως μια λογική εξήγηση του γιατί επιδίωξε την εξισορρόπηση και τη συμμαχία με το Λυσίμαχο από την ευθεία αντιπαράθεση με αυτόν πριν καν προλάβει να εδραιώσει την κυριαρχία του σε ένα τμήμα της μακεδονικής επικράτειας. Μία άλλη εξήγηση είναι πως δεν θέλησε να κάνει πρώτος μία επιθετική κίνηση εναντίον του Λυσιμάχου για να μην προκαλέσει την αντίδραση των πιστών του συμμάχων, Σελεύκου και Πτολεμαίου.

Η ευθεία αντιπαράθεση με το Λυσίμαχο, όχι μόνο θα έφερνε τον Πύρρο στη θέση να έχει κάνει αυτός την πρώτη εχθρική κίνηση εναντίον ενός *de facto* συμμάχου, ο οποίος ήταν και σύμμαχος με άλλες δύο πολύ σημαντικές δυνάμεις της εποχής, την Αίγυπτο του Πτολεμαίου και την Περσία του Σελεύκου, αλλά και θα τον έφερνε αντιμέτωπο με έναν Μακεδόνα στην καταγωγή και υψηλά στην εκτίμηση των Μακεδόνων στρατηγού, με απρόβλεπτες συνέπειες για την κυριαρχία του Πύρρου στη Μακεδονία, ακόμη και αν η προ της σύγκρουσης αριθμητική του υπεροχή ήταν ξεκάθαρη.

Επιπλέον, ο Πύρρος θα εγκλωβιζόταν σε έναν συνεχή αγώνα διατήρησης της εξουσίας του, καθώς θα ήταν ο μόνος ηγεμόνας μιας περιοχής πολύ σημαντικής γεωπολιτικά, τον έλεγχο – άμεσο ή έμμεσο – της οποίας επιβουλεύονταν πολλές δυνάμεις. Το σχέδιο αυτό, πέραν του εγγενούς ρίσκου που εμπεριείχε, εφόσον τελεσφορούσε η στρατηγική της στρατιωτικής ανάσχεσης-επέκτασης, εξισορρόπησης και σύναψης συμμαχιών⁷⁴, που θα απαιτούνταν για την επιτυχία του, θα είχε ήδη απαιτήσει ένα μεγάλο χρονικό διάστημα. Χρονικό διάστημα το οποίο θα αφαιρούταν από τις εκστρατευτικές του προσπάθειες στη δύση και ακόμη και τότε θα καταστούσε με μεγάλη ευκολία μοιρασμένη την στρατιωτική του προσπάθεια σε δύο μέτωπα: Μεταξύ της φύλαξης των ανατολικών συνόρων του κράτους του και της επέκτασης προς τη δύση.

Αναλυτικότερα, μετά την επικράτηση επί του Δημητρίου, κατέφτασε σε σύντομο χρονικό διάστημα στη Μακεδονία και ο Λυσίμαχος, ο οποίος διεκδίκησε

⁷⁴ Για ανάλυση των όρων της στρατηγικής της στρατιωτικής ανάσχεσης-επέκτασης, της στρατηγικής των συμμαχιών, της στρατηγικής των εξισορροπήσεων και της στρατηγικής του κατευνασμού, όπως και των συνδυασμών αυτών βλ. Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Βυζαντινή υψηλή στρατηγική: 6^{ος}-11^{ος} αιώνας*, Αθήνα, Ποιότητα, 2000.

για τον εαυτό του το μισό βασίλειο. Παρόλη την έλλειψη εμπιστοσύνης, η οποία εν πολλοίς απέρρεε και από την προηγούμενη αποτυχημένη ειρηνευτική προσπάθεια των δύο αντρών και με βάση τα σύγχρονα δεδομένα, ο Πύρρος και ο Λυσίμαχος προχώρησαν σε ένα είδος συμφωνίας για διαίρεση της Μακεδονίας και έναν τύπο συμβασιλείας. Η έλλειψη εμπιστοσύνης και η φιλοδοξία των δύο αντρών, γρήγορα όμως άλλαξαν τα δεδομένα και οι όποιες πρότερες σκέψεις του Πύρρου για εδραίωση συμμαχίας με τον Λυσίμαχο, ανετράπησαν και τον έφεραν σε ευθεία αντιπαράθεση με σταδιακή κλιμάκωση του εχθρικού κλίματος μεταξύ των δύο, βάζοντας τον Πύρρο σε μία διαδικασία που είχε ως αποτέλεσμα την τελική του ολική οπισθοχώρηση από τη Μακεδονία^{75 76 77}.

Μετά την αρχική του αποτυχία να παραμείνει βασιλιάς της Μακεδονίας, ο Δημήτριος κατέφυγε στη νότια Ελλάδα με σκοπό να ορθοποδήσει και να συγκεντρώσει στρατό για να εκστρατεύσει στην Ασία. Για να επιτύχει αυτό του τον στόχο, έθεσε υπό την επιρροή του διάφορες πόλεις-κράτη, ιδίως στην περιοχή της Θεσσαλίας και έκανε ειρήνη με τον Πύρρο. Μετά από προτροπή όμως του Λυσιμάχου, ο Πύρρος υποκίνησε τις θεσσαλικές πόλεις υπό την επιρροή του Δημητρίου να επαναστατήσουν εναντίον του. Με αυτόν τον τρόπο ο Πύρρος ενεπλάκη σε πόλεμο εναντίον των υποστηρικτών του Δημητρίου στη Θεσσαλία και αναγκάστηκε, επίσης, να προβαίνει σε επιδρομές στα ίδια τα εδάφη της Μακεδονίας για να ανεφοδιάζει το στράτευμά του⁷⁸.

Μετά την οριστική ήττα του Δημητρίου στην Ασία και την επιστροφή του στην Ελλάδα, ο Πύρρος που ήταν απασχολημένος με τον πόλεμο στη Θεσσαλία, αποτελούσε εύκολο στόχο για το Λυσίμαχο, ο οποίος εκμεταλλεύτηκε τη συμπεριφορά του Πύρρου που αφορούσε τον ανεφοδιασμό του στρατεύματός του και ταυτόχρονα με διπλωματικά μέσα απέκοψε τον Πύρρο από τους σημαντικότερους συμμάχους του στο εσωτερικό της Μακεδονίας. Η απώλεια των περισσότερων εσωτερικών του συμμάχων στη Μακεδονία, είχε ως αποτέλεσμα ο Πύρρος να πειστεί πως δεν θα ήταν δυνατό να παραμείνει βασιλιάς της Μακεδονίας και αποχώρησε για την Ήπειρο, παραχωρώντας ολόκληρο το βασίλειο στο Λυσίμαχο⁷⁹. Η συμβασιλεία Πύρρου και Λυσιμάχου στη Μακεδονία είχε διαρκέσει τρία χρόνια (288 – 285 π.Χ.).

⁷⁵ Πλούταρχος, ό.π. 12.1-4, σ. 55

⁷⁶ Marcus Junianus Justinus, ό.π. 16.3

⁷⁷ Παυσανίας, *Ελλάδος Περιήγησης*, Αττικά, μτφρ. «Φιλολογική Ομάδα Κάκτου», Επιμέλεια Βασίλειος Μανδηλαράς, Δεκέμβριος 1992, 11.

⁷⁸ Πλούταρχος, ό.π. 12.5-8, σ. 55-57

⁷⁹ Πλούταρχος, ό.π. 12.9-12, σ. 57

IV. Η ΑΠΟΚΡΥΣΤΑΛΛΩΣΗ ΤΗΣ ΥΨΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ⁸⁰ ΤΟΥ ΠΥΡΡΟΥ ΚΑΙ Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ

1. ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ

Μετά την απώλεια του μακεδονικού θρόνου και την επιστροφή του στην Ήπειρο, ο Πύρρος θα αποφάσιζε και θα έθετε σε εφαρμογή το μεγαλεπήβολο σχέδιό του για επέκταση προς τη δύση. Παρόλη την απώλεια της Μακεδονίας, η έως τότε διαμορφωμένη κατάσταση ήταν εξαιρετικά ευνοϊκή για την υλοποίηση του σχεδίου αυτού. Έχοντας, μάλιστα πλέον, απεγκλωβιστεί από τον αγώνα της κυριαρχίας στα μακεδονικά εδάφη και της διατήρησης της όποιας εξουσίας του εκεί, ο Πύρρος είχε κατορθώσει να έχει στη διάθεσή και του επιπλέον συμμαχικές στρατιωτικές δυνάμεις, λόγω του πολέμου στη Θεσσαλία και είχε αποφύγει άλλη μια φορά την αναίτια κατατριβή των φίλων δυνάμεών του με την επιλογή της μη σύγκρουσης με τις δυνάμεις του Λυσιμάχου. Επίσης, ήταν φανερό πως είχε επέλθει σε μεγάλο βαθμό εξισορρόπηση στους συσχετισμούς ισχύος στον κυρίως ελλαδικό χώρο, πράγμα που αποδεικνύεται από το γεγονός ότι το πρώτο χρονικό διάστημα από την αποχώρησή του από τη Μακεδονία επικράτησε ειρήνη.

Όπως, όμως, χαρακτηριστικά φαίνεται μέσα από την ιστορική καταγραφή, ο Πύρρος, καθώς δεν ήταν ευχαριστημένος με τα όρια του βασιλείου του, ήταν φιλόδοξος και φιλοπόλεμος, είχε ήδη συλλάβει ένα σχέδιο που θα του επέτρεπε να κυριαρχήσει όχι μόνο στον ελλαδικό χώρο, αλλά και σε όλη τη δυτική Μεσόγειο θάλασσα. Μέχρι εκείνη τη στιγμή η υψηλή στρατηγική της Ηπείρου ήταν ακόμη υπό διαμόρφωση, καθώς η κατεύθυνση που έδινε ο Πύρρος ήταν εκείνη της επέκτασης και της προσπάθειας η Ήπειρος να καταστεί μία εκ των Μεγάλων Δυνάμεων της εποχής. Ήταν αποφασισμένος ότι θα χρησιμοποιήσει κάθε ανθρώπινο και υλικό πόρο που είχε στη διάθεσή του για να επιτύχει κάτι τέτοιο, δεν ήταν σαφές, όμως, έως εκείνη τη στιγμή, η κατεύθυνση την οποία έπρεπε να ακολουθήσει για να έχει πιθανότητες επιτυχίας αυτή του η επιδίωξη.

Όπως προαναφέρθηκε, εκείνη την περίοδο η σημαντικότερη και πιο αναπτυσσόμενη δύναμη δυτικά του ελλαδικού χώρου ήταν η Ρώμη, η οποία ακολουθούσε μία επεκτατική υψηλή στρατηγική. Ως η σημαντικότερη δύναμη στην ευρύτερη περιοχή, ο Πύρρος αντιλήφθηκε πως σε περίπτωση που μπορέσει να κατακτήσει την Ρώμη θα είχε έπειτα, με πολύ λίγο κόπο, τη δυνατότητα να επεκτείνει την εξουσία του σε όλη την Ιταλική Χερσόνησο, ενώ σαφώς είχε διαβλέψει αυτό που αργότερα οι ίδιοι οι Ρωμαίοι κάναν πραγματικότητα: ελέγχοντας την πλειάδα των πόρων της ιταλικής χερσονήσου, σε συνδυασμό με τη

⁸⁰ Για ανάλυση του όρου υψηλή στρατηγική βλ. ενδεικτικά Χ. Παπασωτηρίου, 2000, Ε. Luttwak, ό.π., Basil Liddell Hart, *Strategy*, London, Faber & Faber, 1967, 2nd rev. ed..

γεωγραφική της θέση, μπορούσε να δώσει σε έναν ικανό κυβερνήτη και στρατηγό, με ένα εξίσου ικανό στράτευμα, τη δυνατότητα να κατακτήσει το μεγαλύτερο μέρος της Μεσογείου⁸¹.

Τη συγκεκριμένη, λοιπόν, χρονική περίοδο, η Ρώμη είχε εμπλακεί σε εχθροπραξίες με την ελληνική πόλη-κράτος του Τάραντα⁸². Τότε, οι Ταραντίνοι, οι οποίοι γνώριζαν πως η ισχύς τους ήταν υποδεέστερη από εκείνη των Ρωμαίων και εσωτερικά πολιτικά προβλήματα έκαναν απαγορευτική την προσπάθεια ειρήνευσης, αποφάσισαν πως για να υπάρχει κάποια περίπτωση να κερδίσουν τον πόλεμο, θα έπρεπε να καλέσουν τον Πύρρο και τα στρατεύματά του από την Ήπειρο για να τους βοηθήσουν, θέτοντας εαυτούς *de facto* υποτελείς του Ηπειρώτη βασιλιά^{83 84}.

Αυτή την ευκαιρία περίμενε ο Πύρρος, ώστε να εμπλακεί στα ιταλικά ζητήματα, καταφεύγοντας για άλλη μια φορά στην κεφαλαιοποίηση της φήμης του ως ικανού στρατηγού και βασιλιά και εμπλεκόμενος σε μία πολεμική αναμέτρηση που ήταν ήδη εν ενεργεία, αντλώντας διεθνή νομιμοποίηση από την πρόσκληση και έχοντας το πλεονέκτημα έναντι της Ρώμης των επιπλέον στρατιωτικών δυνάμεων που θα αντλούσε από τον Τάραντα και όποιων άλλων ιταλικών κρατών συμμαχούσαν μαζί τους, ενώ ταυτόχρονα θα διέθετε τις πιο σημαντικές πληροφορίες που χρειαζόταν για τον πόλεμο, όπως η γεωγραφία ή το μέγεθος των αντίπαλων στρατιωτικών δυνάμεων, μέσα από τους ντόπιους συμμάχους του.

⁸¹ Η αποκρυστάλλωση του στρατηγικού σχεδιασμού του Πύρρου σε επίπεδο υψηλής στρατηγικής γίνεται φανερή και από την στιχομυθία Πύρρου – Κινέα που παραθέτει ο Πλούταρχος, βλ. Πλούταρχος ό.π. 41.5-14, σ.63-65

⁸² Ο Τάραντας (ιταλ. Taranto) είναι παραθαλάσσια πόλη της Ιταλίας. Δημιουργήθηκε από Έλληνες αποίκους και βρίσκεται στη νότια Ιταλία, στην περιοχή της Απουλίας.

⁸³ Titus Livius Patavinus, *Περιοχαί*, Βιβλίο 12, 6.

⁸⁴ Πλούταρχος, ό.π. 13.3-4, σ.59

2. Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΥΨΗΛΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΜΕΤΡΗΣΗ ΜΕ ΤΗ ΡΩΜΗ

Στον πόλεμο εναντίον της Ρώμης ο Πύρρος διαφοροποίησε σε πολλά σημεία την ουσία των επιλογών του σε σχέση με τις αναμετρήσεις του με το Δημήτριο και το Λυσίμαχο, που ήταν έως εκείνη τη στιγμή οι σημαντικότερες. Η προσέγγιση που ακολούθησε ο Πύρρος αυτή τη φορά, στο επίπεδο της στρατιωτικής στρατηγικής, αλλά και στο επίπεδο της υψηλής στρατηγικής, ήταν η άμεση. Στόχος του, η κατάκτηση της Ρώμης που στρατιωτικά μπορούσε να επιτευχθεί με καταστροφή των εχθρικών ενόπλων δυνάμεων μέσα από αποφασιστικές μάχες σε πρώτη φάση και στη συνέχεια με επίθεση, πολιορκία και κατάκτηση της ίδιας της Ρώμης. Αν και δεν κατόρθωσε να μεταβεί στη δεύτερη φάση του σχεδίου του, όπως θα διαπιστώσουμε στη συνέχεια, ο Πύρρος θα μπορούσε να επιτύχει το σχέδιό του, μόνο μετά από επίτευξη καίριων πληγμάτων στις στρατιωτικές δυνάμεις της Ρώμης με λιγότερες απώλειες από όσες υπέστη στην πραγματικότητα και για επιτύχει την κατάκτηση της πόλης θα έπρεπε πρώτα να αποκόψει την πόλη της Ρώμης από τον ανεφοδιασμό της και είτε μετά από μακροχρόνιο αποκλεισμό και πολιορκία να την κατακτούσε, είτε με κάποια αιφνιδιαστική επίθεση, πράγμα σαφώς δυσκολότερο.

Η επιλογή του της άμεσης προσέγγισης θα διαπιστώσουμε, όμως ότι δεν παρέμεινε σταθερή επιλογή σε όλη τη διάρκεια της εκστρατείας του στην Ιταλία. Όταν κατανόησε το μέγεθος της δυσκολίας του εγχειρήματός του, μετά τη μάχη της Ηράκλειας, παρατηρήθηκε η επιδίωξή του να ακολουθήσει άλλη μία φορά την έμμεση στρατηγική προσέγγιση στα επίπεδα της υψηλής και της στρατιωτικής στρατηγικής, όπως αυτό εξάγεται μέσα από την πρότασή του για ειρήνη στις ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις με τη Ρώμη μετά τη μάχη της Ηράκλειας ιδίως, πρόταση που οι Ρωμαίοι απέρριψαν, αλλά και πριν από αυτή, όταν και οι Ρωμαίοι δεν του αναγνώρισαν καν το δικαίωμα να συνομιλεί μαζί τους. Και στις δύο αυτές περιπτώσεις, λόγω της γνώσης του για το περιορισμένο της στρατιωτικής του ισχύος, προσπάθησε πρωτίστως να σταθεροποιήσει την παρουσία του στην Ιταλία και εκεί να αναπτύξει τις δυνάμεις του και να αυξήσει την ισχύ του κράτους του είτε σε καθεστώς ειρήνης, είτε σε καθεστώς συμμάχου με τη Ρώμη στην κατάκτηση ολόκληρης της Ιταλίας, πριν αντιπαρατεθεί με τη Ρώμη.

Η γενικότερη προτίμησή του στην έμμεση προσέγγιση είχε διαφανεί στην έως τώρα πορεία του σε μεγάλο βαθμό και σε διάφορα επίπεδα και εν προκειμένω ομοιάζει πολύ με την πρώτη του αποχώρηση από τη Μακεδονία, όταν προτίμησε να αμυνθεί έναντι του Δημητρίου και να αναμένει την ευνοϊκή συγκυρία για να εκθρονίσει τον Δημήτριο πάλι με χαμηλό κόστος, ή με την απόφασή του για μοίρασμα της εξουσίας στη Μακεδονία με τον Λυσίμαχο. Αυτή τη φορά, όμως είναι η πρώτη φορά που επιχειρεί να μεταβάλλει την προσέγγισή του στο επίπεδο της υψηλής στρατηγικής από έμμεση σε άμεση, ή τον εξαναγκάζουν οι ίδιες οι συγκυρίες σε μία τέτοια απόφαση, ιδίως τώρα που έχει συγκεκριμενοποιήσει απόλυτα το κέντρο βάρους της έναντι στο οποίο πρέπει να στρέψει την πολεμική

του προσπάθεια, την κατάκτηση της Ρώμης, για να επιτύχει τον απώτατο στόχο της υψηλής του στρατηγικής, να καταστεί η Ήπειρος Μεγάλη Δύναμη του διεθνούς συστήματος της εποχής. Ακόμη και αν δεχόμασταν ότι είναι δικιά του η πρωτοβουλία της επιλογής της άμεσης προσέγγισης, επιθυμεί σίγουρα να διατηρεί ανοιχτή ή να εξετάζει συνεχώς τις συνθήκες που επικρατούν για μία επιλογή της, προτιμότερης για εκείνον, επιλογής της έμμεσης προσέγγισης.

Από τη στιγμή που η στρατηγική του προσέγγιση μεταστράφηκε σε άμεση πλέον, η διεξαγωγή αποφασιστικών μαχών ήταν απαραίτητη, καθώς η οργάνωση της οικονομίας και ο έλεγχος των πλουτοπαραγωγικών πόρων της Ρώμης ήταν υψηλής ποιότητας και πέραν των βασικών πληροφοριών για την οργάνωση και διοίκηση του αντιπάλου, περαιτέρω λεπτομέρειες που θα ευνοούσαν έναν πόλεμο ελιγμών και μία έμμεση προσέγγιση, με στόχο κάτι διαφορετικό που θα εντοπιζόταν ως κέντρο βάρους της στρατιωτικής στρατηγικής, ήταν εξαιρετικά δύσκολο έως αδύνατο υπό τις παρούσες συνθήκες. Επιπροσθέτως, αν λάβουμε υπόψη και το γεγονός της περιορισμένης δυνατότητας αναπλήρωσης των απολεσθέντων τμημάτων του στρατού του μετά από μάχη, λόγω της απόστασης του θεάτρου επιχειρήσεων από τον τόπο προέλευσής του, την Ήπειρο, ήταν ξεκάθαρο πως η επιλογή του Πύρρου θα ήταν η στρατηγική του πολέμου φθοράς και των αποφασιστικών μαχών.

Η πίστη στην στρατιωτική ανωτερότητα των δυνάμεων υπό τις εντολές του, σε συνδυασμό με τις συνθήκες που μόλις περιγράφησαν, έκαναν σαφές στον Πύρρο πως θα πρέπει να διάγει γρήγορα έναν αριθμό νικών στο πεδίο της μάχης και έπειτα, πριν προλάβει να ανασυνταχθεί το ρωμαϊκό στράτευμα, να επιτεθεί στη Ρώμη, άρα συστατικό στοιχείο της στρατιωτικής στρατηγικής του Πύρρου στην εκστρατεία του στην Ιταλία, ήταν και η ταχύτητα. Τέλος, όπως θα διαπιστώσουμε και στη συνέχεια, άλλη μια επιλογή του Πύρρου όσον αφορά τη στρατιωτική στρατηγική ήταν και η υιοθέτηση της στρατηγικής της εκμηδένισης⁸⁵.

⁸⁵ Βλ. υποσημείωση 73.

3. Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ ΚΑΙ Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ

Η συμμαχία που σχηματίστηκε στο νότο της ιταλικής χερσονήσου και προσκάλεσε σύσσωμη τον Πύρρο αποτελούσαν, πέρα από τους Ταραντίνους, από τους Λευκανούς⁸⁶, τους Μεσσαπίους⁸⁷ και τους Σαυνίτες⁸⁸, κυρίως. Τα τέσσερα αυτά κράτη έθεσαν στη διάθεση του Πύρρου στράτευμα αποτελούμενο από είκοσι χιλιάδες ιππείς και τριακόσιες πενήντα χιλιάδες πεζούς. Το μέγεθος του στρατεύματος των συμμαχικών ενόπλων δυνάμεων υπήρξε καταλυτικό για την απόφαση του Πύρρου να μεταβεί μαζί με το στράτευμα των Ηπειρωτών στην Ιταλία^{89 90}, ενώ όπως φαίνεται, σημαντική ήταν και η διπλωματική προσπάθεια εξεύρεσης όλο και περισσότερων συμμάχων από την πλευρά του Πύρρου, με χαρακτηριστική την εξαιρετική συμβολή του συμβούλου του Πύρρου, Κινέα⁹¹, ο οποίος μετέβη στην Ιταλία και με τρεις χιλιάδες άνδρες⁹².

Επιπλέον, χαρακτηριστικό δείγμα των προθέσεων του Πύρρου να μεταβεί στην Ιταλία, εγκαταλείποντας την Ήπειρο για ένα χρονικό διάστημα ήταν η κατασκευή πολλών αμυντικών οχυρώσεων ταυτόχρονα με πολλά άλλα έργα υποδομής που κατασκευάστηκαν εκείνη την περίοδο⁹³. Τέλος, οι Ταραντίνιοι, ως ένδειξη καλής θέλησης, βοήθησαν τον Πύρρο να ανακαταλάβει την Κέρκυρα, θέτοντας τους στρατιώτες τους υπό την ηγεσία του γιου του Πύρρου, Πτολεμαίου⁹⁴⁹⁵. Πέραν της επισφράγισης της συμμαχίας με τον Τάραντα, ο Πύρρος πλέον μπορούσε να μεταβεί με μεγαλύτερη άνεση στην Ιταλία, καθώς το νησί της Κέρκυρας βρίσκεται σε στρατηγικό σημείο για τις θαλάσσιες επικοινωνίες μεταξύ Ηπείρου και Κάτω Ιταλίας και η ανακατάκτησή του ήταν επιβεβλημένη.

⁸⁶ Η Λευκανία ή Λουκανία (ιταλ. Lucania) είναι γεωγραφική περιοχή της νότιας Ιταλίας. Εκτεινόταν από τον κόλπο του Τάραντα μέχρι την Καμπανία. Οι Λευκανοί ήταν γηγενές φύλο της περιοχής και κατά καιρούς στρέφονταν εναντίον των ελληνικών πόλεων της περιοχής και σε άλλες περιπτώσεις εναντίον της Ρώμης. Σημαντικότερες πόλεις της Λουκανίας ήταν το Μεταπόντιο, η Ηράκλεια, η Σύβαρη και η Ποτεντία.

⁸⁷ Οι Μεσσαπίοι ήταν αρχαίος λαός της νότιας Ιταλίας, στην περιοχή της σημερινής Απουλίας, ενώ έφταναν μέχρι και την Καλαβρία. Σύμφωνα με την ελληνική μυθολογία ήταν ελληνικής καταγωγής, από Κρήτες στρατιώτες του Μίνωα. Σημαντικότερες πόλεις τους ήταν το Uzentum (σημ. Ugento), οι Rudiae (σημ. Rugge) το Brundisim (σημ. Brindisi).

⁸⁸ Οι Σαυνίτες ή Σαμνίτες κατοικούσαν στο Σάμνιο (λατ. Samnium, ιταλ. Sannio), περιοχή της νότιας Ιταλίας. Μιλούσαν Οσκανικά και η καταγωγή τους δεν είναι ξεκάθαρη. Δεν έχουν αποσαφηνιστεί με βεβαιότητα τα γεωγραφικά όρια της κυριαρχίας τους. Σημαντική πόλη των Σαυνιτών ήταν σίγουρα ο Βενεβεντός (ιταλ. Benevento).

⁸⁹ Πλούταρχος, ό.π. 13.12-13, σ.61

⁹⁰ Marcus Junianus Justinus, ό.π. 18.1.

⁹¹ Πλούταρχος, ό.π. 14.1-4, σ. 61-63

⁹² Πλούταρχος, ό.π. 15.1, σ.65

⁹³ Κωνσταντίνα Γραβάνη (Φεβρουάριος 2007), «Η Αρχαιολογική Έρευνα στο Λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων», *Ηπειρωτικά Γράμματα*, περ. β', έτος στ', τεύχος 11^ο, σ. 259 και Αμαλία Βλαχοπούλου-Οικονόμου (Φεβρουάριος 2007), «Αρχαιολογική και Ιστορική Προσέγγιση της Αρχαίας Ηπείρου», *Ηπειρωτικά Γράμματα*, περ. β', έτος στ', τεύχος 11^ο, σ. 355-356

⁹⁴ Marcus Junianus Justinus, ό.π. 25.4

⁹⁵ Παυσανίας, ό.π., 1.12

Όσον αφορά τις στρατιωτικές προετοιμασίες στην Ήπειρο, ο Πύρρος συγκέντρωσε στράτευμα που αποτελούταν από είκοσι ελέφαντες⁹⁶, τρεις χιλιάδες ιππείς, είκοσι τρεις χιλιάδες πεζούς, δύο χιλιάδες τοξότες και πεντακόσιους σφενδονήτες και θα μετακινούταν με μεγάλο μεταγωγικό στόλο⁹⁷. Επιπλέον, ο Πύρρος είχε λάβει ως βοήθεια από τον Πτολεμαίο άλλους πέντε χιλιάδες πεζούς, τέσσερις χιλιάδες ιππείς και πενήντα ελέφαντες, με τον όρο να τους αφήσει να επιστρέψουν στην Αίγυπτο μετά από δύο χρόνια⁹⁸. Μπορεί αριθμητικά οι δυνάμεις του Πύρρου να ήταν μικρότερες από αυτές των συμμάχων του, αλλά είχε δοθεί έμφαση στην συνδυασμένη δύναμη, ο ηπειρωτικός στρατός αποτελούταν από διάφορα τμήματα για να είναι αποτελεσματικός σε πολλές διαφορετικές συνθήκες στο πεδίο της μάχης⁹⁹.

Όταν ολοκληρώθηκε η προετοιμασία, ο Πύρρος απέπλευσε για να διασχίσει το Ιόνιο πέλαγος, με κατεύθυνση βορειοδυτική, να φτάσει στην Αδριατική θάλασσα και να καταπλεύσει στον Τάραντα.¹⁰⁰ Σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημάνουμε την μικρή, έως καθόλου, σημασία που έδινε ο Πύρρος στη ναυτική ισχύ, πέραν της χρήσης του στόλου για μεταφορά στρατευμάτων δια θαλάσσης. Το γεγονός αυτό δεν είναι παράδοξο αν αναλογιστεί κανείς πως οι δυνάμεις με τις οποίες βρισκόταν αντιμέτωπος ο Πύρρος, βασιζόνταν σχεδόν απόλυτα στη χερσαία ισχύ εκείνη την περίοδο και οι περισσότερες πόλεις που επιθυμούσε να κατακτήσει, μέχρι και τον πόλεμο με τη Ρώμη, δεν ήταν παραθαλάσσιες, με κυριότερη όλων τη Ρώμη.

Πολύ μεγάλη σημασία για την έκβαση της εκστρατείας εναντίον της Ρώμης έπαιξε η τριβή, τα τυχαία, δηλαδή, και απρόβλεπτα περιστατικά που επενεργούν στην πολεμική δράση και μειώνουν την αποτελεσματικότητά της.¹⁰¹ Κύρια εμφάνιση του φαινομένου της τριβής στον πόλεμο υπήρξε η καταστροφή του μεταγωγικού στόλου του στρατού του Πύρρου από θαλασσοταραχή από μη αναμενόμενο για την εποχή βοριά. Αν και το ίδιο το πλοίο του Πύρρου κατάφερε να φτάσει στις ιταλικές ακτές, όλα τα υπόλοιπα πλοία είτε παρασύρθηκαν στο ανοιχτό πέλαγος, με απώλειες ή χωρίς, είτε βυθίστηκαν. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα και την καθυστέρηση της συγκέντρωσης του στρατεύματος, η οποία δεν φαίνεται να ήταν ιδιαίτερης σημασίας για την έκβαση της πολεμικής αναμέτρησης, αλλά και τις σοβαρές απώλειες, με σημαντικότερη εκείνη των ελεφάντων. Τελικώς στην Ιταλία

⁹⁶ Οι ελέφαντες αποτελούσαν πολύ σημαντικό όπλο για το στρατό του Πύρρου. Το συγκριτικό τους πλεονέκτημα, η ορμή, η ταχύτητα και η δύναμη που μπορούσαν να διασπάσουν τις περισσότερες από τις αντίπαλες διατάξεις στο πεδίο της μάχης, ενισχυόταν και από το γεγονός πως οι Ρωμαίοι ούτε διέθεταν ελέφαντες στο δικό τους στράτευμα, ούτε είχαν αντιμετωπίσει ποτέ ξανά. Μόνο μειονέκτημά τους ήταν πως ήταν δύσκολοι στο χειρισμό και δεν μπορούσαν να είναι αποτελεσματικοί σε κάθε έδαφος, αλλά κυρίως σε πεδιάδες και ανοιχτές μάχες.

⁹⁷ Πλούταρχος, ό.π. 15.2-3, σ. 65

⁹⁸ Marcus Junianus Justinus, ό.π. 17.2

⁹⁹ Για περισσότερες λεπτομέρειες για την συγκρότηση του στρατού του Πύρρου ενδεικτικά βλ. Στέφανος Σκαρμίντζος (Ιούνιος 2008), «Ο στρατός του Πύρρου», *Ιστορικές Σελίδες*.

¹⁰⁰ Πλούταρχος, ό.π. 15.4, σ. 65

¹⁰¹ Για την εισαγωγή του όρου της τριβής στη στρατηγική σκέψη βλ. Karl von Clausewitz, *On War*, μτφρ. Colonel J.J. Graham (πρώτη έκδοση 1874), επιμ. Colonel F.N. Maude, Φεβρουάριος 2006, Gutenberg, βιβλίο 1, κεφάλαιο 7, σελ. 42-44

έφτασαν ελάχιστοι ιππείς, μόλις δύο χιλιάδες πεζοί και δύο ελέφαντες¹⁰². Η απώλειες του Πύρρου ήταν καθοριστικές για την έκβαση του πολέμου, μολονότι σίγουρα αναπλήρωσε μέρος των δυνάμεών του με ενισχύσεις που έφτασαν από την Ήπειρο.

Όταν τελικώς ο Πύρρος έφτασε στον Τάραντα, μία πόλη δημοκρατική, αλλά χωρίς οι πολίτες της να έχουν στην πλειοψηφία τους συναίσθηση των αναγκών του πολέμου, εκείνος αναγκάστηκε να πάρει σκληρά μέτρα για την επιβολή της πειθαρχίας και την στρατολόγηση νέων ανδρών. Ενώ ουσιαστικά οι Ταραντίνοι τον είχαν καλέσει να τους εξουσιάζει, δεν ήθελαν και να υπακούν στις εντολές του και πολλοί έφυγαν από την πόλη¹⁰³. Αυτή είναι η πρώτη φορά που ο Πύρρος αντιμετωπίζει κάτι τέτοιο και, όπως θα δούμε αργότερα, στην περίπτωση των σικελικών πόλεων, η μη έντονη αντίδραση των διαφωνούντων Ταραντίνων στην διακυβέρνηση του Πύρρου, του έδωσε την ψευδαίσθηση πως θα μπορούσε να λειτουργεί απολυταρχικά απέναντι σε κάθε σύμμαχό του, γεγονός που επηρέασε αρνητικά σε μεγάλο βαθμό την έκβαση της εκστρατείας στη Σικελία.

¹⁰² Πλούταρχος, ό.π. 15.5-7, σ. 65-67

¹⁰³ Πλούταρχος, ό.π. 16.1-3, σ. 67-69

4. Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ

Κατ' επιλογή του Πύρρου και για τους λόγους που ήδη αναφέρθηκαν ανωτέρω, η εκστρατεία στην Ιταλία σημαδεύτηκε από σωρεία μαχών μικρότερης ή μεγαλύτερης σημασίας. Οι μάχες που εξετασθούν εδώ είναι αυτές για τις οποίες υπάρχουν και οι περισσότερες ιστορικές καταγραφές και αποτελούσαν τις αποφασιστικές μάχες, η οποία από μόνη της εστιάζει την προσοχή της σε αυτές και όχι κάποιες άνευ καθοριστικής σημασίας αψιμαχίες.

Η αντίδραση της Ρώμης στη μετάβαση του Πύρρου στην Ιταλία ήταν άμεση. Μετά τις απαραίτητες στρατιωτικές προετοιμασίες, μεγάλη δύναμη υπό τις οδηγίες του Ρωμαίου υπάτου Λαίβινου, κινήθηκε λεηλατώντας προς τη Λευκανία¹⁰⁴. Όταν έφτασε στη Λευκανία ο Λαίβινος αντελήφθη πως οι αντίπαλες δυνάμεις που θα βρίσκονταν υπό την ηγεσία του Πύρρου δεν είχαν συγκεντρωθεί όλες μαζί σε μία τοποθεσία ακόμη και προσπάθησε να επιτεθεί με ταχύτητα για να τις αντιμετωπίσει ξεχωριστά και να διεξάγει μία εύκολη νίκη¹⁰⁵.

Ο Πύρρος στο σημείο αυτό, γνωρίζοντας το βαθμό δυσκολίας του εγχειρήματός του για κατάληψη της Ρώμης και πιστεύοντας πως αφού είχε εκείνη τη στιγμή υπό την εξουσία του ήδη ένα σημαντικό τμήμα της ιταλικής χερσονήσου, θεώρησε πως θα ήταν πιο σφύρον επιλογή η προσπάθεια διενέργειας ειρηνευτικών διαπραγματεύσεων μεταξύ των συμμάχων και της Ρώμης¹⁰⁶. Με αυτό τον τρόπο θα υποχωρούσε μεν, προς στιγμήν, από το αρχικό του σχέδιο της κατάκτησης όλης της Ιταλίας, αλλά θα απέφευγε πολλούς κινδύνους και μέσω της διπλωματίας θα είχε πετύχει και την μερική ανάσχεση της ορμητικά και σταθερά αυξανόμενης ισχύος της Ρώμης και ο ίδιος, χωρίς πραγματικό κόστος θα είχε πλέον υπό την εξουσία του εδάφη και στρατεύματα πολύ ανώτερα από ότι πριν την μετάβασή του στην Ιταλία, ή απλώς θα κέρδιζε χρόνο με μία κίβδηλη ειρήνη να συντάξει ακόμη καλύτερα τις δυνάμεις του.

Έστειλε, για το σκοπό αυτό, αγγελιοφόρο στη Ρώμη. Στο μήνυμά του τούς πρότεινε να αποδεχτούν ουσιαστικά την εξουσία του να διαπραγματεύεται για λογαριασμό των «Ιταλιωτών»¹⁰⁷, να τον αναγνωρίσουν δηλαδή ως νόμιμο συνομιλητή τους και άρχοντα των ελληνικών πόλεων της νότιας Ιταλίας. Ο Πύρρος για να προτείνει αυτού του είδους τη συμφωνία δεν ήταν μόνο αβέβαιος για την έκβαση της εκστρατείας του, όπως κάθε σοφός ηγέτης και στρατηγός θα έπρεπε να είναι, αλλά ταυτόχρονα επιδείκνυε στους αντιπάλους του πως είχε σοβαρές πιθανότητες επιτυχίας.

Μολονότι αμφέβαλλε για τη δυναμική του εγχειρήματος ιδίως μέσα από μία άμεση προσέγγιση, δε θα επέλεγε εξαρχής να μεταβεί στην Ιταλία αν δεν πίστευε

¹⁰⁴ Πλούταρχος, ό.π. 16.4-6, σ. 69

¹⁰⁵ Πλούταρχος, ό.π. 16.7, σ. 69

¹⁰⁶ Πλούταρχος, ό.π. 16.4, σ. 69

¹⁰⁷ Πλούταρχος, ό.π. 16.4, σ. 69

στη δυνατότητα επιτυχίας του σχεδίου του. Ήθελε, λοιπόν, αυτή του την πεποίθηση του για επιτυχία του σχεδίου του να την κοινοποιήσει στους εχθρούς του, είτε για να τους φοβίσει απλώς, είτε για να κατορθώσει να επιτύχει πολλά έχοντας κάνει λίγα και να αυξήσει πολύ την ισχύ του με το μικρότερο δυνατό κόστος, καθώς δεν φαίνεται πως θα πετύχαινε πολλά από την κωλυσιεργία και τη μη άμεση επίθεση έναντι των ρωμαϊκών δυνάμεων εφόσον προσπαθούσε απλώς να κερδίσει χρόνο για να οργανώσει καλύτερα και να συγκεντρώσει πλήρως τα συμμαχικά στρατεύματα, παρά μόνο την ακόμη καλύτερη αμυντική οργάνωση της ρωμαϊκής επικράτειας.

Σε αντάλλαγμα για τη σύναψη ειρήνης ο Πύρρος πρόσφερε τη φιλία του και τη συμμαχία του στον πόλεμο με τη Ρώμη, την οποία θα υποστήριζε με στρατό στις πολεμικές της επιχειρήσεις. Αν οι Ρωμαίοι δεν αποδέχονταν τους όρους του θα ξεκινούσαν οι εχθροπραξίες σε διάστημα δέκα ημερών. Στην πρόταση ειρήνης-τελεσίγραφο του Πύρρου οι Ρωμαίοι, όχι μόνο δεν συμφώνησαν και προτίμησαν την πολεμική αναμέτρηση, αλλά δεν του παρείχαν ούτε την αναγνώριση ως συνομιλητή τους και εξέφρασαν την περιφρόνησή τους προς την αλαζονεία του, δηλώνοντας πως δεν τον εκλέγουν ως συνομιλητή και δεν φοβούνται την πολεμική αναμέτρηση μαζί του¹⁰⁸.

Όταν ο Λαίβινος βρέθηκε και στρατοπέδευσε πλησίον του ποταμού Σιρίου ο Πύρρος είχε στρατοπεδεύσει ανάμεσα από τις πόλεις Πανδοσία και Ηράκλεια¹⁰⁹. Όταν πληροφορήθηκε τη θέση του Λαιβίνου, πήγε ο ίδιος να δει από κοντινό ύψωμα τις ρωμαϊκές δυνάμεις. Τότε αντιλήφθηκε πως ξεχώριζαν σε πειθαρχία και οργάνωση από όποιο άλλο μη ελληνικό στρατιωτικό σώμα είχε συναντήσει στο παρελθόν ή είχε μάθει για αυτό και αποφάσισε τον τρόπο με τον οποίο θα έπρεπε να αντιμετωπίσει έναν τέτοιο στρατό. Για άλλη μια φορά αποδεικνύεται η σημαντικότητα της επάρκειας των πληροφοριών σε κάθε επίπεδο του σχεδιασμού ενός πολέμου.

Προσπάθησε τότε να οδηγήσει τη διεξαγωγή της μάχης σε τοποθεσία της δικιάς του επιλογής για να περιορίσει τα εμφανή πλεονεκτήματα του ρωμαϊκού στρατού, εκμεταλλευόμενος τα μειονεκτήματά του. Έτσι αρχικά εγκατέστησε φρουρά στην άλλη πλευρά του ποταμού σε ύψωμα, ώστε να εμποδίσει το Λαίβινο να μεταφέρει τα στρατεύματά του στην άλλη όχθη του ποταμού. Αν αυτό συνέβαινε δεν θα χώριζε τίποτα τα δύο αντίπαλα στρατεύματα και η επιλογή της τοποθεσίας της μάχης δεν θα ήταν δική του. Επίσης, ήταν απαραίτητο να κερδίσει χρόνο για να επιτευχθεί η πλήρης συγκέντρωση των φίλιων στρατιωτικών δυνάμεων για να μεγιστοποιήσει τις πιθανότητες επιτυχίας του¹¹⁰.

Οι Ρωμαίοι, όμως, αντιλήφθηκαν γρήγορα τι προσπαθούσε να πετύχει ο Πύρρος και προσπάθησαν γρήγορα να περάσουν τον ποταμό Σίριο, πριν προλάβει

¹⁰⁸ Διονύσιος Αλικαρνασσεύς, *Απαντα, Δέκατος Τρίτος Τόμος, Ρωμαϊκή αρχαιολογία ΙΣΤ'-Κ'*, μτφρ. «Μεταφραστική Ομάδα Κάκτου», Αθήνα, Κάκτος, 2003, ΙΧ-Χ, σ.63-67.

¹⁰⁹ Marcus Junianus Justinus, ό.π. 18.1

¹¹⁰ Πλούταρχος, ό.π. 16.9 σ. 69-71

να ολοκληρώσει την εγκατάστασή της φρουρά του Πύρρου. Οι Ρωμαίοι πεζοί προσπάθησαν να περάσουν στην άλλη όχθη από κατάλληλο πέρασμα, αλλά η κίνηση των ιππέων ήταν αυτή που φόβισε μεγάλο μέρος του στρατεύματος, μήπως ξαφνικά βρεθούν περικυκλωμένοι, καθώς οι ιππείς προσπαθούσαν να περάσουν απέναντι από διάφορα σημεία. Σε αυτό το σημείο είναι έκδηλη έλλειψη πειθαρχίας του ελληνικού εκστρατευτικού σώματος. Η απειθαρχία έγκειται σε έλλειψη υπομονής, ενώ όπως θα δούμε και σε αυτό το σημείο αλλά και σε άλλες μάχες στη συνέχεια, η εμφάνιση και λήψη δράσης από τον ίδιο τον Πύρρο μεταβάλλει αυτόματα το κλίμα στις τάξεις των στρατιωτών οι οποίοι αναθαρρούν και ακολουθούν πιστά εντολές.

Βλέποντας, λοιπόν, ο Πύρρος την κατάσταση, αναλαμβάνει δράση, δίνοντας εντολή στους αρχηγούς του πεζικού να μείνουν στις θέσεις τους και με έτοιμα τα όπλα τους, ενώ ο ίδιος μαζί με τρεις χιλιάδες ιππείς επιτέθηκε, ελπίζοντας πως θα προλάβει την μετάβαση των Ρωμαίων στην απέναντι όχθη και θα σκοτώνει λίγους κάθε φορά όπως αυτοί το διασχίζουν με αποτέλεσμα να προκαλέσει οπισθοχώρηση.

Στις αψιμαχίες στα νερά του ποταμού και στην όχθη έγινε προσπάθεια από ρωμαϊκής πλευράς να αποκοπεί η κεφαλή του αντίπαλου στρατού, δηλαδή ο Πύρρος, για να εγκαταλείψει ολόκληρο το ελληνικό στράτευμα τη μάχη και να τραπεί σε φυγή. Ο Πύρρος εξάλλου είχε θέσει εαυτόν με τη μετάβασή του στην Ιταλία το κέντρο βάρους της συμμαχικής πολεμικής προσπάθειας και ήταν φυσικό επακόλουθο η πολεμική προσπάθεια των Ρωμαίων να είναι στραμμένη σε αυτόν προσωπικά πρωτίστως και στο στράτευμά του.

Έτσι, κατά τη διάρκεια της μάχης, ο ίλαρχος Όπλακος, άγνωστο αν είχε λάβει κάποια συγκεκριμένη εντολή ή αν ήταν δικιά του πρωτοβουλία, είχε επικεντρώσει τις κινήσεις του στον Πύρρο, του οποίου η πανοπλία είχε χαρακτηριστικά σημάδια που τον έκαναν να ξεχωρίζει. Η επιλογή αυτή του επέτρεπε κάθε δικός του στρατιώτης να ενθαρρύνεται από τις κινήσεις του, να ακολουθεί τις εντολές του αβίαστα, να υπάρχει δηλαδή διευκόλυνση στις επικοινωνίες στο πεδίο της μάχης και ο ίδιος να προστατεύεται από τους συντρόφους τους περισσότερο σε περίπτωση που βρεθεί σε δύσκολη θέση. Βέβαια, ταυτόχρονα, γινόταν και ένας κινούμενος στόχος για τους αντιπάλους του. Τελικώς και ο Πύρρος επέλεξε τη μονομαχία με τον Όπλακο, η οποία τον βρήκε νικητή¹¹¹.

Μετά από αυτό όμως το περιστατικό και βλέποντας ταυτόχρονα και τους ιππείς του να οπισθοχωρούν, ο Πύρρος αποφάσισε να διατάξει μερική οπισθοχώρηση, ο ίδιος μετέβη στα νότια της διάταξης, άλλαξε πανοπλία με έναν φίλο του συμπολεμιστή ονόματι Μεγακλή και διέταξε τους πεζούς να προωθηθούν και να βοηθήσουν το ιππικό¹¹². Αυτή του η απόφαση παραλίγο να κοστίσει την ήττα στους Ηπειρώτες, καθώς, όπως ανέμενε ο Πύρρος, πάρα πολλοί Ρωμαίοι

¹¹¹ Πλούταρχος, ό.π. 16.10-16, σ. 71-73

¹¹² Διονύσιος Αλικαρνασσεύς, ό.π. XII, σ. 69

στρατιώτες επιτέθηκαν στο Μεγακλή και όταν τον σκότωσαν έδειξαν την πανοπλία του στον Λαίβινο και πανηγύριζαν. Έτσι ανέβηκε το ηθικό του ρωμαϊκού στρατεύματος, ενώ έπεσε, όπως ήταν αναμενόμενο, το ηθικό των Ηπειρωτών¹¹³.

Μόλις έγινε αντιληπτό το συμβάν αυτό στον Πύρρο, εκείνος αποφάσισε να παρελάσει μπροστά από το στρατό έφιππος με ακάλυπτο το πρόσωπό του και καταδεικνύοντας το ρωμαϊκό στράτευμα στους στρατιώτες του. Αφού ανέστησε το πεσμένο ηθικό των στρατιωτών του και ενώ η μάχη ήταν ακόμη αμφίρροπη, έριξε στη μάχη τους ελέφαντες. Με τους ελέφαντες προκλήθηκε μεγάλη αναστάτωση στις τάξεις του ρωμαϊκού στρατού, έσπασε με ευκολία η διάταξή τους και από την αναστάτωση που προκαλούσαν, τα άλογα των Ρωμαίων αγρίεψαν, καταστρώντας ουσιαστικά άχρηστο το ιππικό των Ρωμαίων. Το τελειωτικό χτύπημα ήρθε όταν ο Πύρρος διέταξε το Θεσσαλικό ιππικό να κινηθεί εναντίον του ρωμαϊκού ιππικού. Τότε ολόκληρος ο ρωμαϊκός στρατός τράπηκε σε άτακτη υποχώρηση έχοντας μάλιστα πολλές απώλειες σε νεκρούς και αιχμαλώτους, χωρίς να είναι σαφής ο ακριβής αριθμός των πρώτων¹¹⁴.

¹¹³ Πλούταρχος, ό.π. 17.1-4, σ. 73

¹¹⁴ Πλούταρχος, ό.π. 17.4-10, σ. 73-75

5. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ ΤΗΣ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ

Η πρώτη αποφασιστική μάχη επί ιταλικού εδάφους στέφθηκε με επιτυχία ακόμη και με σαφές αριθμητικό μειονέκτημα. Οι κύριοι λόγοι της επιτυχίας των Μολοσσών ήταν τακτική δεινότητα του Πύρρου και η ανωτερότητα στα όπλα. Μολονότι εκείνη την ημέρα ήταν σημαντικές και οι απώλειες από τον στρατό του Πύρρου, κυρίως σε ότι αφορά επίλεκτα τμήματα του στρατού του και καλούς του φίλους οι αριθμητικές απώλειες των Ηπειρωτών ήταν σαφώς μικρότερες από εκείνες των Ρωμαίων¹¹⁵. Άλλο ένα θετικό που αποκόμισε ο Πύρρος από αυτή τη μάχη, πέραν της πρώτης σημαντικής νίκης, ήταν ότι ακόμη περισσότερες ιταλικές πόλεις-κράτη αποφάσισαν την προσχώρησή τους στη συμμαχία, με τη σημαντικότερη πόλη εκείνη των Λοκρών¹¹⁶¹¹⁷.

Η αντίδραση των Ρωμαίων στην ήττα χαρακτηρίστηκε από μεγάλη ψυχραιμία. Αν και κανείς περίμενε ότι θα καθαιρούσαν τον Λαίβινο, καθώς και στη Ρώμη η παραδοχή ήταν πως η ήττα είχε προέλθει από την ανωτερότητα της τακτικής προσέγγισης του Πύρρου έναντι του Λαιβίνου, η ψυχραιμία που επέδειξε η ρωμαϊκή Σύγκλητος ήταν αποφασιστικής σημασίας. Υπερασπίστηκαν τον στρατηγό τους και διατήρησαν, όσο ήταν δυνατό κάτι τέτοιο, υψηλό το ηθικό των στρατιωτικών τους δυνάμεων¹¹⁸.

Έπειτα, η Ρώμη κινήθηκε προς τη γρήγορη ανασυγκρότηση του στρατού της. Καθώς, όπως φαίνεται οι πόροι και το ανθρώπινο δυναμικό που θα επέτρεπαν την στρατολόγηση και την προετοιμασία νέων λεγεώνων για τη συνέχιση του πολέμου ήταν πολύ μεγάλη, οι Ρωμαίοι ξεκίνησαν άμεσα τη διαδικασία αυτή, ανεξάρτητα από το αν υπήρχε σκέψη για προσπάθεια έναρξης διαπραγματεύσεων με σκοπό την ειρήνη, η ανάγκη η αποτελεσματικότητα της άμυνας της πόλης να επανέρθει στα επίπεδα που ήταν πριν την μάχη της Ηράκλειας ήταν μεγάλη.

Ο Πύρρος από την πλευρά του είχε ήδη καταλάβει πως έχει απέναντί του έναν πολύ ισχυρό αντίπαλο. Η ισχύς της Ρώμης και η δυνατότητά της να χρηματοδοτήσει και να οργανώσει μία άμυνα ικανή να ανταπεξέλθει στην πρόκληση των συμμαχικών του Πύρρου δυνάμεων, θα δυσχέραινε το έργο του σε μεγάλο βαθμό. Επιπροσθέτως ο Πύρρος δεν είχε στη διάθεσή του πληροφορίες πολύ σημαντικές για την συνέχιση της εκστρατευτικής του προσπάθειας. Πληροφορίες σχετικά με την πολιτειακή, πολιτική και στρατιωτική οργάνωση της Ρώμης, σχετικά με τις ακριβείς δυνατότητες στρατολόγησης επιπλέον στρατιωτών για τις λεγεώνες και σχετικά με το ηθικό και τις προθέσεις του ρωμαϊκού λαού σχετικά με τον πόλεμο και πόσο διατεθειμένος είναι ο ρωμαϊκός λαός να

¹¹⁵ Πλούταρχος, ό.π. 17.7-8, σ 75

¹¹⁶ Οι Επιζεφύριοι Λοκροί, προερχόμενοι από την Λοκρίδα της Ελλάδας, σύμφωνα με το Στράβωνα, έφτασαν το 680 π.Χ. στην Ιταλία ως άποικοι. Ίδρυσαν σπουδαίες πόλεις στην νότια Ιταλία. Η πόλη τους ίδρυσε με τη σειρά της την Καλαβρία, το Ιππόνιο και τη Μέδμη.

¹¹⁷ Marcus Junianus Justinus, ό.π. 18.1

¹¹⁸ Πλούταρχος, ό.π. 18 1-3, σ. 75

υποστηρίζει με όλες του τις δυνάμεις έναν αμφίρροπο και πιθανώς μακροχρόνιο πόλεμο. Παρόλα αυτά θα κινούταν ξεκάθαρα προς τη Ρώμη, ιδίως τώρα που το ηθικό των Ρωμαίων ήταν χαμηλό μετά την ήττα στην Ηράκλεια¹¹⁹.

Για αυτό το λόγο, αλλά και ταυτόχρονα για να εξετάσει την πιθανότητα έναρξης ειρηνευτικών διαπραγματεύσεων, έτοιμος για άλλη μια φορά να εγκαταλείψει το αρχικό του σχέδιο για κατάκτηση της Ρώμης, ακολουθώντας την ίδια συλλογιστική με πριν τη μάχη της Ηράκλειας, προσπαθώντας να μετατρέψει την προσέγγιση της υψηλής του στρατηγικής σε έμμεση, ο Πύρρος έστειλε ως αντιπρόσωπό του στη Ρώμη τον σύμβουλό του και διπλωμάτη Κινέα, για να διαπραγματευτεί τη λήξη των εχθροπραξιών με τους Ρωμαίους¹²⁰. Εξάλλου, αυτή τη φορά οι συνθήκες έδειχναν ακόμη προσφορότερες για τον Πύρρο και είχε ήδη διευρυνθεί η εξουσία του μέσα από την διεύρυνση της συμμαχίας του, όπως είδαμε πιο πάνω.

Ο Κινέας αφίχθη στη Ρώμη μαζί με πολλά δώρα και προσφορές για τις ισχυρές οικογένειες και τους πολιτικούς και στρατιωτικούς της πόλης, σε ένδειξη καλής θέλησης από πλευράς των συμμάχων, επίδειξης πλούτου και ισχύος και για να κρατήσουν τα προσχήματα, Η αντιμετώπιση των Ρωμαίων σε αυτές τις προσφορές υπήρξε χαρακτηριστική, συνολική και απόλυτη: Για να μην δείξουν εκ των προτέρων τις προθέσεις τους, χωρίς να γνωρίζουν τι τους προσφέρεται από την πλευρά του Πύρρου, αλλά και για να δείξουν στους αντιπάλους τους την ανωτερότητά τους και την αυτάρκειά τους σε υλικά αγαθά, να μην δείξουν αδυναμία, φιλοχρηματία και διαθεσιμότητα να εξαγοραστεί η γνώμη τους, αλλά να αποδείξουν πως οι όποιες ευνοϊκές προθέσεις έναντι του βασιλιά Πύρρου θα μπορούσαν να εκφραστούν μόνο μετά από συνθηκολόγηση ειρήνης, δεν αποδέχτηκε κανείς τα προσφερόμενα δώρα^{121 122}.

Παρόλα αυτά ήταν ξεκάθαρο πως οι Ρωμαίοι ήταν πλέον ανοιχτοί στο ενδεχόμενο της ειρήνευσης, καθώς, μολονότι συνέχιζαν να προετοιμάζονται για τη συνέχιση των εχθροπραξιών, φοβόντουσαν νέες ήττες, ιδίως τώρα που ήταν επιπλέον διευρυμένη η συμμαχία των ελληνικών πόλεων του νότου της ιταλικής χερσονήσου υπό την ηγεσία των Ηπειρωτών. Παρατηρείται σε αυτό το σημείο το παράδοξο του δικαιολογημένου φόβου και από τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές, για την ήττα τους. Από τη στιγμή που και οι δύο πλευρές είχαν πλέον αυτή την αντίληψη για τους εαυτούς τους, πώς η ήττα θα ήταν πιο εύκολη από την νίκη στον πόλεμο, αρκούσε μόνο η μη δημόσια παραδοχή αυτής της αντίληψης για να προχωρήσουν οι διαπραγματεύσεις θετικά ως προς την επίτευξη ειρήνης.

Οι διαπραγματεύσεις ουσιαστικά ξεκινούν με την μετάβαση του Κινέα στη ρωμαϊκή Σύγκλητο, όπου και απηύθυνε λόγο στους Ρωμαίους. Εκεί, ο Κινέας μίλησε

¹¹⁹ Διονύσιος Αλικαρνασσεύς, ό.π. XIII, σ. 71-75

¹²⁰ Πλούταρχος, ό.π. 18.1-9, σ. 75-77

¹²¹ Πλούταρχος, ό.π. 18.1-9, σ. 75-77

¹²² Διόδωρος Σικελιώτης, Άπαντα 17, Βιβλιοθήκης Ιστορικής, Βίβλοι Εικοστή πρώτη έως Εικοστή ογδόη, μτφρ. «Φιλολογική Ομάδα Κάκτου», Αθήνα, 1998, Βίβλος 22, 6.

με φιλοφρόνηση και σε φιλικό τόνο για την περίπτωση της Ρώμης ως άξιου αντιπάλου, που χρήζει εκτίμησης από φίλους και εχθρούς και πως το καλύτερο και για τις δύο πλευρές θα ήταν όχι μόνο η ειρήνη μεταξύ των δύο πλευρών, αλλά και η συμμαχία και η φιλία μεταξύ τους¹²³.

Η στάση των Ρωμαίων πολιτικών ήταν η ίδια που ακολούθησαν και στα δώρα που προσέφερε ο Κινέας, παρόλη την υποβόσκουσα διάθεση να ξεκινήσουν διαπραγματεύσεις. Εξάλλου η μεταστροφή τους να αποδεχτούν τον Πύρρο ως συνομιλητή αυτή τη φορά ήταν ενδεικτική αυτής τους της πρόθεσης, αναγνωρίζοντας την δύναμη και του εχθρού τους, όχι όμως με τρόπο που θα έθιγε άμεσα τα συμφέροντά τους δείχνοντας αδύναμοι ή φοβισμένοι. Χαρακτηριστική σε αυτό το πλαίσιο είναι και η άρνησή τους να δεχτούν ακόμη και την προσφορά του Πύρρου να επιστρέψουν οι αιχμάλωτοι της μάχης της Ηράκλειας στη Ρώμη, χωρίς λύτρα, στο όλο πλαίσιο της προσέγγισης της Ρώμης με φιλικές διαθέσεις¹²⁴.

Όσο και αν μια τέτοια κίνηση μοιάζει παράλογη στα πλαίσια ενός πολέμου, η επιστροφή χιλιάδων αιχμαλώτων στρατιωτών χωρίς να ζητείται κανενός είδους αποζημίωση, η κίνηση αυτή του Πύρρου αναδεικνύει άλλη μια φορά την οξυδέρκεια του Μολοσσού στρατηγού. Ο Πύρρος, γνωρίζοντας πως το ανθρώπινο δυναμικό δεν είναι αυτό που λείπει από τη Ρώμη για να μπορέσει να ανασυντάξει τις λεγεώνες της στο ίδιο υψηλό επίπεδο ετοιμότητας και οργάνωσης με το στράτευμα που είχε ήδη αναμετρηθεί, προσέφερε τους αιχμαλώτους στη Ρώμη δωρεάν, δείχνοντας, όπως και με τα υλικά αγαθά που προσέφερε, ότι δεν θα επηρεαστεί καθόλου η πολεμική του προσπάθεια από όποια ενίσχυση, υλική ή σε ανθρώπινο δυναμικό, λάβει η Ρώμη, έδειχνε δηλαδή απόλυτη εμπιστοσύνη στην πολεμική ισχύ της συμμαχίας του να κατακτήσει την πόλη και να κερδίσει τον πόλεμο.

Καθώς έβλεπε τη δυσκολία των Ρωμαίων να αποδεχτούν μία συνθηκολόγηση, όσο και αν το επιθυμούσαν, ο Πύρρος αποφάσισε να μειώσει τις απαιτήσεις του και να προτείνει στους Ρωμαίους να γίνουν σύμμαχοι και να τους βοηθήσουν να υποτάξουν μαζί την Ιταλία, αρκεί να αφήναν τους πιστούς τους συμμάχους Ταραντίνους και τους Σαυνίτες να ζήσουν ελεύθεροι, δηλαδή υπό την *de facto* επικυριαρχία της Ηπείρου¹²⁵. Η υποχώρηση αυτή στις απαιτήσεις του Πύρρου, την ώρα που είχε ήδη με το μέρος του ένα πολύ σημαντικό τμήμα της ιταλικής χερσονήσου, σε μία πρώτη ανάγνωση δείχνει ως μία κίνηση ηττοπάθειας και σοβαρής υποχώρησης από τον στρατηγικό στόχο που είχε θέσει.

Στην ουσία όμως ο Πύρρος όχι μόνο δεν θα υποχωρούσε αν η πρότασή του γινόταν δεκτή από τους Ρωμαίους, αλλά θα βρισκόταν πολύ πιο κοντά στην υλοποίηση του σχεδίου του για κυριαρχία σε όλη την Ιταλία και τη Ρώμη. Με αυτό τον τρόπο θα καταστούσε την παρουσία του στην Ιταλία μόνιμη. Μαζί, το στράτευμα που ήλεγχε και οι ρωμαϊκές λεγεώνες δεν έβρισκαν κανενός είδους

¹²³ Πλούταρχος, ό.π. 18.1-9, σ. 75-77

¹²⁴ Πλούταρχος, ό.π. 18.1-9, σ. 75-77

¹²⁵ Πλούταρχος, ό.π. 18.1-9, σ. 75-77

αντίσταση στην Ιταλία και η διαχωριστική γραμμή μεταξύ του ποιος ήταν ο πραγματικός εξουσιαστής όλης της χερσονήσου θα ήταν θολή. Όταν η φήμη του και η ισχύς του θα ήταν στο απόγειο, τελικώς θα καταλάμβανε και τη Ρώμη, μέσα και από διπλωματικά τεχνάσματα στα οποία θα κατέφευγε. Αν και η αρχική του σκέψη ήταν να ακολουθήσει άμεση προσέγγιση στη στρατηγική του κατά τη διάρκεια της ιταλικής εκστρατείας, η ισχύς της Ρώμης έκανε ξεκάθαρο πως η απευθείας σύγκρουση μαζί της και κατάληψή της θα ήταν εξαιρετικά δύσκολο εγχείρημα που θα απαιτούσε και πολλές ευνοϊκές συγκυρίες, για αυτό και αποφάσισε να ακολουθήσει αυτού του είδους την έμμεση στρατηγική προσέγγιση, με κυρίαρχο στοιχείο της τον αιφνιδιασμό.

Η ρωμαϊκή Σύγκλητος ήταν έτοιμη να αποδεχτεί την πρόταση του Πύρρου, φοβούμενη και την επόμενη στρατιωτική αναμέτρηση μεταξύ τους, καθώς, όπως προείπαμε, ακόμη περισσότεροι Ιταλιώτες είχαν προσχωρήσει στη συμμαχία του Πύρρου. Κι όμως, η μεγάλη εμπειρία ενός επιφανούς Ρωμαίου πολιτικού άνδρα, του Άππιου Κλαυδίου, ο οποίος παρόλα τα προβλήματα υγείας που αντιμετώπιζε λόγω του προχωρημένου της ηλικίας του, μετέβη εσπευσμένα στη Σύγκλητο και απηύθυνε λόγο στους συγκλητικούς, κάνοντας κυρίως επίκληση στο συναίσθημα και θίγοντας τον Πύρρο ως προσωπικότητα, καταδεικνύοντας κυρίως τον τυχοδιωκτισμό του Πύρρου. Με το λόγο αυτό τους έπεισε να μην αποδεχτούν την ειρήνη και να συνεχίσουν μέχρι τέλος την πολεμική αντιπαράθεση με τη συμμαχία του Πύρρου – αυτό κάναν ουσιαστικά ζητώντας από τον Πύρρο πρώτα να αποχωρίσει ο ίδιος και τα στρατεύματά του από την Ιταλία και έπειτα θα γινόντουσαν φίλοι και σύμμαχοί του, όρος ο οποίος δεν ικανοποιήθηκε από τον Πύρρο για προφανείς λόγους, καθώς θα έχανε κάθε κέρδος από τη μέχρι τώρα πολεμική του προσπάθεια, θα εκτίθετο απέναντι στις σύμμαχες πόλεις, με μόνο «όφελος» την αίολη υπόσχεση της φιλίας των Ρωμαίων¹²⁶.

Οι σκληροί, για τον Πύρρο, όροι της Ρώμης για την επίτευξη ειρήνης, όπως αυτοί διαμορφώθηκαν τελικά, διατυπώθηκαν εξαιτίας των ακόλουθων σκέψεων και πεποιθήσεων, που είναι έκδηλοι στον ή απορρέουν από τον λόγο του Αππίου Κλαυδίου: Α) Η Ρώμη έχει βαθιά πίστη στην ανωτερότητα της στρατιωτικής της ισχύος. Β) Η κοινή πεποίθηση και ηθική αντίληψη της συντριπτικής πλειοψηφίας, αν όχι του συνόλου, των Ρωμαίων πολιτών περί τιμής, αρετής, προαγωγής του ήθους στον πόλεμο και μέσα από αυτόν, μετουσιώνεται σε πράξη. Γ) Στον πόλεμο ο νικητής και ο ηττημένος πρέπει να είναι ξεκάθαροι, ώστε να μην παγιώνεται μία κατάσταση ρευστή που θα οδηγήσει σε νέες αναταραχές και συγκρούσεις. Ο μόνος τρόπος να τελειώσει μια για πάντα η αντιπαράθεση Ρώμης – Ηπείρου ήταν η αποφασιστική και ολοκληρωτική ήττα του ενός εκ των δύο αντιπάλων. Δ) Η Ρώμη, όχι μόνο δεν επιθύμησε την παγίωση του νέου status quo, αλλά ούτε και την πλήρη επιστροφή στο status quo ante. Ο πόλεμος αυτός θα κατέληγε μόνο με ένα εντελώς

¹²⁶ Πλούταρχος, ό.π. 19.1-7, σ. 77-81

νέο καθεστώς και για τη Ρώμη και για την Ήπειρο και τους συμμάχους της. Ξεκάθαρη επιλογή της κλιμάκωσης της πολεμικής αναμέτρησης¹²⁷.

Η σημαντικότερη συμβολή στη λήψη της απόφασης των Ρωμαίων από έναν άνδρα που δεν μετείχε καν εκείνη τη στιγμή ενεργά της πολιτικής ζωής της Ρώμης και ο λόγος του δεν ήταν τυπικής αποφασιστικής σημασίας για τη λήψη της οποιασδήποτε απόφασης, του Άππιου Κλαυδίου, μας υποδεικνύει την μεγάλη πολιτική ωριμότητα των Ρωμαίων πολιτικών που εγνωσμένα και έλαβαν πολύ σοβαρά υπόψη τη γνώμη ενός παλαίμαχου πολιτικού ανδρός, του οποίου η εμπειρία επέτρεπε να αντιληφθεί το μέγεθος του κινδύνου της απώλειας της φήμης της Ρώμης ως φόβητρο και ανερχόμενη δύναμη στο διακρατικό σύστημα της εποχής, αλλά και του κινδύνου να συμμαχήσει με έναν τόσο απρόβλεπτο, οξυδερκή και τυχοδιώκτη άνδρα, όπως ο Πύρρος, δίνοντάς του μάλιστα ως αντάλλαγμα και δύο πολύ σημαντικές πόλεις να εξουσιάζει. Αποδεικνύεται άλλη μια φορά πως ένα από τα σημαντικότερα στη διαδικασία λήψης αποφάσεων για τις εξωτερικές σχέσεις και τη χάραξη στρατηγικής ενός κράτους είναι η ρεαλιστική ανάγνωση της πραγματικότητας, η κατανόηση όλων των πιθανών ενδεχομένων και μη αγκύλωση σε τύπους και μικροπολιτικές συνθήκες και καταστάσεις, ιδίως όσον αφορά αποφάσεις πολύ σημαντικές για την ασφάλεια και το γενικότερο στρατηγικό σχεδιασμό, ανεξαρτήτως του πολιτικού συστήματος του κάθε κράτους¹²⁸.

¹²⁷ Πλούταρχος, ό.π. 19.1-7, σ. 77-81

¹²⁸ Για μία πολύ σοβαρή αναλυτική προσέγγιση για την διαδικασία λήψης αποφάσεων στις διεθνείς σχέσεις βλ. G. Allison, P. Zelikow, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, New York, Longman, 1999.

6. ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΙΡΗΝΕΥΤΙΚΩΝ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΩΝ

Παρόλη την ατυχή κατάληξη των διαπραγματεύσεων και τη συνέχιση του πολέμου, υπήρξαν και ορισμένα ιδιαίτερα στοιχεία ως αποτελέσματα της διαπραγματευτικής διαδικασίας που αξίζει να σημειωθούν. Πρώτον, παρατηρείται μια αμοιβαία ηθική συμπεριφορά και από τις δύο πλευρές. Ο Πύρρος έστειλε, για να αποδείξει την αξιοπιστία των λόγων του με έργα, διακόσιους αιχμαλώτους πίσω στις οικογένειές τους για την περίοδο των εορτασμών της γιορτής των Κρονίων, με την προϋπόθεση να επιστρέψουν σε καθεστώς αιχμαλωσίας, εφόσον οι διαπραγματεύσεις αποτύγχαναν. Όσοι εκ των διακοσίων ανδρών δεν επέστρεψαν μετά την ατυχή κατάληξη των διαπραγματεύσεων καταδικάστηκαν σε θάνατο από την ίδια τη Ρώμη.

Επίσης, όταν αργότερα, το 278 π.Χ. ο Γάιος Φαβρίκιος, συμμετέχων στη διαπραγματευτική ομάδα της Ρώμης – εκείνος μάλιστα που γνώρισε ο ίδιος ο Πύρρος κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων και εξαιτίας αυτής της γνωριμίας αποφάσισε να στείλει τους διακοσίους αιχμαλώτους πίσω στη Ρώμη για την γιορτή – εκλέχτηκε ύπατος, απεκάλυψε ο ίδιος με επιστολή στον Πύρρο πως ο προσωπικός γιατρός του Πύρρου προσφέρθηκε να τον δηλητηριάσει, με σκοπό να αποκομίσει πληρωμή από τη Ρώμη. Όχι μόνο, δηλαδή, οι Ρωμαίοι αρνήθηκαν να θέσουν ένα τέλος στον πόλεμο με τέτοιο τρόπο που θα τους πρόσφερε σίγουρη πιθανότητα επιτυχίας και καμία απώλεια σε έμψυχο και άψυχο υλικό, αλλά καθώς μία τέτοια κίνηση αν γινόταν γνωστή στο διεθνές περιβάλλον της εποχής θα κατακρήμνιζε την εικόνα της Ρώμης ως ενός δίκαιου και αγαστού ηγεμόνα, δημιουργώντας περισσότερους εχθρούς από ότι φίλους ανάμεσα στα κράτη της εποχής και προτίμησαν να κερδίσουν ή να ηττηθούν ξεκάθαρα στο πεδίο της μάχης, αλλά και μεταβίβασαν αυτή την πληροφορία στον ίδιο τον Πύρρο ως δείγμα της υψηλής ηθικής ποιότητας του αντιπάλου¹²⁹.

Ο Πύρρος, ξαφνιασμένος από την πρωτοφανή αυτή ανώτερη, αν και όχι στο πλαίσιο της ανιδιοτέλειας, ηθική των Ρωμαίων, δεν μπορούσε παρά να προσφέρει αντάλλαγμα, αν και δεν του είχε ζητηθεί. Για αυτό το λόγο έστειλε οριστικά πίσω στη Ρώμη όλους τους αιχμαλώτους που κρατούσε, χωρίς να ζητήσει ανταλλάγματα. Η τιμιότητα του Πύρρου να επιστρέψει τους αιχμαλώτους στη Ρώμη, είχε ως αποτέλεσμα και οι Ρωμαίοι, αρνούμενοι πάντοτε να δεχτούν και αυτοί με τη σειρά τους ανταλλάγματα, να επιστρέψουν ισάριθμους αιχμαλώτους, Ταραντίνους και Σαυνίτες, πίσω στις πόλεις τους. Η γνωριμία των δύο ανδρών, του Γάιου Φαβρικίου και του Πύρρου και το αποτέλεσμα αυτής, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα για το πώς οι διαπροσωπικές σχέσεις ανθρώπων που βρίσκονται υψηλά στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, μπορούν να επηρεάσουν την έκβαση πτυχών του πολέμου. Οι αποφάσεις αυτές μπορεί να μην είχαν ληφθεί και να είχαν ληφθεί άλλες, περισσότερο ρεαλιστικές σε μία πρώτη ανάγνωση, αν δεν υπήρχε αυτή η

¹²⁹ Πλούταρχος, ό.π. 20.1-11, σ. 81-83

προσωπική αλληλοεκτίμηση και αλληλοσυμπάθεια των δύο ανδρών και η έκβαση του πολέμου ή και του μέλλοντος της Ηπείρου και της Ρώμης να ήταν άκρως διαφορετικά¹³⁰.

Δεύτερο χαρακτηριστικό αποτέλεσμα που προήλθε εμμέσως από τη διαδικασία των διαπραγματεύσεων ήταν και η βαθύτερη, αμεσότερη και καλύτερη κατανόηση του εχθρού από πλευράς των Ηπειρωτών. Η μετάβαση του Κινέα στη Ρώμη, είχε ως αποτέλεσμα, μέσα από την περιήγησή του εκεί και τις συνομιλίες του με επιφανείς Ρωμαίους πολίτες, να μεταφέρει στον Πύρρο τις εντυπώσεις του για τον διαφορετικό τρόπο διακυβέρνησης της πόλης και τα έθιμα της, όπως και για τις απόψεις των Ρωμαίων πολιτών, σχετικά με τον πόλεμο αυτό, τις δυνατότητες εξυπηρέτησης μίας πολεμικής διαδικασίας και τον τρόπο λήψης αποφάσεων. Αυτή η επιπλέον γνώση του Πύρρου για τα ρωμαϊκά πράγματα του έδινε τη δυνατότητα να λαμβάνει με ακόμη μεγαλύτερη ασφάλεια τις αποφάσεις του, σχετικά με τον πόλεμο έναντι της Ρώμης και να κατανοεί έτι περισσότερο τον εχθρό, σε αυτό που αφορούσε τον ίδιο, στην δυνατότητα πρόβλεψης των μελλοντικών κινήσεων του εχθρού στην πορεία του πολέμου¹³¹.

Στο σημείο αυτό, όμως, θα πρέπει να γίνει αναφορά στην διαφορετική ιστορική καταγραφή που μας δίνεται από τον Ιουστίνο. Στην – λιγότερο επικρατέστερη – δικιά του ιστορική καταγραφή αναφέρεται ότι οι διαπραγματεύσεις μεταξύ Ρώμης και Πύρρου διεξήχθησαν μετά και τη μάχη του Άσκλου, η οποία ακολούθησε τη μάχη της Ηράκλειας¹³². Υπό αυτό το πρίσμα, βλέπουμε ότι ο Πύρρος επέλεξε τις διαπραγματεύσεις μετά από μία δεύτερη αποφασιστική, επιδιώκοντας να επιτύχει ειρήνη, καθώς έβλεπε πως οι στρατιωτικές του δυνάμεις δεν επαρκούν για την άμεση κατάκτηση της Ρώμης. Μεταβάλλει και εδώ την στρατηγική του προσέγγιση από άμεση σε έμμεση, αυτή τη φορά αναγκασμένος, με σαφώς λιγότερες πιθανότητες επιτυχίας και ευελιξίας, καθώς πλέον το στράτευμά του είναι αποδυναμωμένο και οι Ρωμαίοι έχουν ακόμη μεγαλύτερη πίστη στην τελική επικράτηση επί του εχθρού στον πόλεμο συνολικά, άρα και προβάλλουν με πολύ μεγαλύτερη άνεση τις αξιώσεις τους για ειρήνη μετά την αποχώρηση του Πύρρου από την Ιταλία, γεγονός το οποίο και επιτυγχάνουν. Έτσι, ο Πύρρος δεν μεταβαίνει στη Σικελία από πίστη πως κάτι τέτοιο θα τον βοηθούσε στην επίτευξη του βασικού του στόχου, της κατάκτησης της Ρώμης, αντί να επιδιώξει μια απ' ευθείας προέλαση και πολιορκία της ίδιας της πόλης, όπως θα δούμε αναλυτικότερα στη συνέχεια, αλλά από ανάγκη να συνθηκολογήσει και να εγκαταλείψει την ιταλική χερσόνησο χωρίς περαιτέρω απώλειες, μη ενδιαφερόμενος για την τύχη των συμμάχων του τη δεδομένη στιγμή.

¹³⁰ Για τη σημασία των προσωπικοτήτων ως το πρώτο εκ των τριών επιπέδων ανάλυσης διεθνών σχέσεων σύμφωνα με τη θεωρία του ρεαλισμού βλ. Kenneth Waltz, *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*, New York, Columbia University Press, 1954, 1959, 2001.

¹³¹ Πλούταρχος, ό.π. 19.6-7, σ. 79-81

¹³² Marcus Junianus Justinus, ό.π. 18.2

7. ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΑΣΚΛΟΥ¹³³

Όταν πλέον η προσπάθεια του Πύρρου για καθ' ολοκληρία μεταστροφή της υψηλής του στρατηγικής από την άμεση προσέγγιση στην έμμεση έπεσε στο κενό, εξαιτίας της απόφασης της Ρώμης ουσιαστικά να σταματήσει την ειρηνευτική διαπραγματευτική διαδικασία, ο Πύρρος αισθάνθηκε αναγκασμένος να ακολουθήσει πιστά τις επιταγές της άμεσης προσέγγισης στο επίπεδο της υψηλής στρατηγικής, σε στρατηγικό επίπεδο και σε επίπεδο στρατιωτικής στρατηγικής.

Ο βαθμός δυσκολίας που θα αντιμετώπιζε για την επίτευξη του πρωταρχικού του στόχου της κατάκτησης της Ρώμης ήταν πλέον κάθε άλλο παρά άγνωστη, η αίσθησή του όμως ήταν πως στο σημείο που βρέθηκε δεν ήταν δυνατό να οπισθοχωρήσει για δύο λόγους. Η διευρυμένη, πλέον, συμμαχία του, αποτελούσε στρατιωτικό φόβητρο για τους Ρωμαίους και η καταλληλότερη δυνατή στιγμή, εν συγκρίσει με εκείνες που θα ακολουθούσαν, ήταν ξεκάθαρα εκείνη, όταν, δηλαδή, το στράτευμά του είχε αναδιοργανωθεί και προετοιμαστεί καταλλήλως για τη σύγκρουση. Κάθε άλλη καθυστέρηση θα έδινε το χρόνο στη Ρώμη να προετοιμάσει μία ακόμη μεγαλύτερη δύναμη ή να προχωρήσει σε τακτικές ανταρτοπολέμου¹³⁴, τακτικών ελιγμών, αποφυγής της αποφασιστικής μάχης και μακροχρόνιας πολεμικής αντιπαράθεσης, στρατηγική την οποία η Ρώμη ήταν σαφές πως μπορούσε να υποστηρίξει, όχι όμως και οι υπό τον Πύρρο σύμμαχοι.

Δεύτερον, η πιθανότητα της αποχώρησης του Πύρρου χωρίς να επιδιώξει την αποφασιστική μάχη πρώτα θα διέλυε ουσιαστικά τη συμμαχία, με τον Πύρρο να χάνει το ηθικό πλεονέκτημα του προσάτη και φυσικού ηγέτη απέναντι στους συμμάχους του, γεγονός αποτρεπτικό για το όποιο μέλλον του στην ιταλική χερσόνησο, ενώ, ταυτόχρονα, δεν θα είχε κερδίσει και την υπόσχεση της φιλίας των Ρωμαίων, όπως αυτή εκφράστηκε στην αντιπρόταση της Ρώμης κατά τη διάρκεια των ειρηνευτικών διαπραγματεύσεων. Ακόμη και αν ο Πύρρος ενέμενε στην προσπάθειά του για έμμεση προσέγγιση όσον αφορά την κατάκτηση της Ρώμης και π.χ. προσπαθούσε να κατακτήσει πρώτα τη Σικελία, για να επιστρέψει με ακόμη μεγαλύτερο στράτευμα και να κατακτήσει τη Ρώμη, κάτι τέτοιο δεν θα ήταν κατορθωτό, καθώς το πιο πιθανό θα ήταν να μην κατακτήσει ούτε τη Σικελία, διότι η πλειοψηφία των συμμάχων του θα τον εγκατέλειπαν, όπως και ο ίδιος τους εγκατέλειψε στο έλεος της Ρώμης. Μολαταύτα, η απόφαση της μετάβασης στη Σικελία και η προσπάθεια κατάκτησής της ελήφθη από τον ίδιο λίγο αργότερα, για άλλους λόγους που θα εξεταστούν στη συνέχεια. Έτσι, ο Πύρρος επέστρεψε στην

¹³³ Το Άσκλο (λατ. Asculum) ήταν πόλη της νοτιοανατολικής Ιταλίας.

¹³⁴ Ο ανταρτοπόλεμος (guerilla war), μολονότι ως όρος αποτελεί σύγχρονη εφεύρεση, του 20^{ου} αιώνα και έχει περισσότερο εφαρμοστεί από τον 17^ο αιώνα και έπειτα, πληθώρα των τακτικών του βρίσκουμε και στην αρχαιότητα. Για ενδελεχή ανάλυση του ανταρτοπολέμου ενδεικτικά βλ. Ερνέστο Τσε Γκουεβέρα, *Άπαντα, τόμος 3: Ο ανταρτοπόλεμος*, μτφρ. Φ. Χατζηδάκης, Σ. Σιδερά, Αθήνα, Καρανάσης, 1982 και Κ. Κολιόπουλος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, σ. 265-286.

αρχική του σκέψη και προσέγγιση, την άμεση, και επεδίωξε τη διεξαγωγή αποφασιστικής μάχης.

Η μάχη αυτή θα διεξαγόταν κοντά στην πόλη του Άσκλου. Αφού συγκέντρωσε το μεγαλύτερο δυνατό αριθμητικό σύνολο στρατιωτών και αναδιοργάνωσε το στράτευμα, προήλασε με όλες του τις δυνάμεις προς το Άσκλο για να συγκρουστεί με τις ρωμαϊκές λεγεώνες. Το δυστύχημα για τις δυνάμεις του Πύρρου ήταν το έδαφος στο οποίο πραγματοποιήθηκε η μάχη. Μολονότι δεν είναι ξεκάθαρο μέσα από την ιστορική καταγραφή αν η επιλογή της τοποθεσίας που ξεκίνησε η μάχη αποτελούσε τμήμα της τακτικής των Ρωμαίων, ή ήταν τυχαίο γεγονός που προέκυψε από ελλιπή πληροφόρηση του Πύρρου για τη γεωγραφία της περιοχής ή το σημείο όπου βρισκόταν ο ρωμαϊκός στρατός, είναι ξεκάθαρο ότι το σημείο αυτό ήταν προβληματικό για τον στρατό του Πύρρου. Η μάχη διήρκησε δύο ημέρες και χωρίστηκε σε δύο φάσεις.

Την πρώτη ημέρα η μάχη έλαβε χώρα σε έδαφος δύσβατο για το ιππικό, καθώς υπήρχε λασπώδες ποτάμι που παρεμπόδιζε την διάβαση των ελεφάντων, του κυρίου, δηλαδή, τακτικού πλεονεκτήματος του στρατεύματος του Πύρρου έναντι του ρωμαϊκού ιππικού και της φάλαγγας. Η πρώτη φάση διήρκησε μία ολόκληρη ημέρα με μεγάλες απώλειες και το επόμενο πρωινό ο Πύρρος προσπάθησε να μεταφέρει την αναμέτρηση σε άλλο σημείο, με πιο ομαλό έδαφος, ώστε να μπορεί να κάνει χρήση των ελεφάντων, πράγμα που κατάφερε. Αφού πρόφτασε να παρατάξει με σωστό τρόπο το στράτευμα και κατέλαβε με τη βοήθεια του ιππικού του τις δύσκολες θέσεις του εδάφους ο ίδιος, για να μην μπορεί να παρασυρθεί σε αυτές από τους Ρωμαίους, επετέθη έναντι του ρωμαϊκού στρατού σε πυκνή παράταξη και σε ανοιχτό, πλέον, έδαφος¹³⁵.

Στη δεύτερη αυτή φάση της μάχης, οι Ρωμαίοι αναγκάστηκαν να αντιμετωπίσουν τις δυνάμεις του Πύρρου κατά μέτωπο στο πεδινό έδαφος. Επειδή περίμεναν πως και πάλι ο Πύρρος θα ρίξει στη μάχη τους ελέφαντες ήταν βιαστικοί και πολεμούσαν κάθε άλλο παρά συντηρητικά, καθώς όποιο πλεονέκτημα και αν κέρδιζαν έναντι των δυνάμεων του Πύρρου, θα το κέρδιζαν πολύ πιο εύκολα χωρίς να έχουν να αντιμετωπίσουν τους ελέφαντες, μολονότι αυτή τη φορά είχαν πάρει τα όποια δυνατά αντίμετρα έναντι αυτών.

Τελικώς, όμως και πάλι η ρωμαϊκή διάταξη κατέρρευσε, όταν οι δυνάμεις του Πύρρου επιτέθηκαν με τον κύριο όγκο των δυνάμεών τους, με προεξάρχοντα τον ίδιο και με συνδρομή την ορμητικότητα και τη δύναμη των ελεφάντων, οι Ρωμαίοι υποχώρησαν και τράπηκαν σε φυγή, καθώς κατανόησαν πως δεν υπήρχε πλέον λόγος θα σκοτώνονται μαζικά χωρίς να υπάρχει περίπτωση να αποκτήσουν οποιοδήποτε πλεονέκτημα έναντι των αντιπάλων τους και υποχώρησαν μέχρι το στρατόπεδό τους. Παραδέχτηκαν, δηλαδή την ήττα τους και προσπάθησαν να μετριάσουν οποιεσδήποτε επιπλέον απώλειες θα είχαν στο εξής, μιας και θα ήταν

¹³⁵ Πλούταρχος, ό.π. 21.7, σ. 85

δυσανάλογα περισσότερες από εκείνες που θα μπορούσαν να επιφέρουν στους αντιπάλους τους.

Οι ιστορικά καταγεγραμμένες απώλειες των δύο πλευρών αναφέρουν έξι χιλιάδες νεκρούς από την πλευρά των Ρωμαίων και τρεισήμισι χιλιάδες από την πλευρά των συμμάχων, στην εκδοχή που η μάχη διεξήχθη σε δύο φάσεις¹³⁶. Μία άλλη ιστορική καταγραφή, αυτή του Διονυσίου του Αλικαρνασσεύς¹³⁷, δεν παραδέχεται τις δύο φάσεις της μάχης και πως μέσα στην πρώτη ημέρα, μέχρι και τη δύση του ηλίου, όταν και σταμάτησε η μάχη μετά τον τραυματισμό του Πύρρου, αναφέρονται απώλειες της τάξης των δεκαπέντε χιλιάδων ανδρών και στα δύο στρατόπεδα¹³⁸. Επίσης ο Διονύσιος περιγράφει την ένδεια σε ιατροφαρμακευτικές προμήθειες και τρόφιμα, με αποτέλεσμα, μετά το τέλος της μάχης να ανέλθει ο αριθμός των νεκρών από την πλευρά του Πύρρου, όταν στρατοπέδευσαν τη νύχτα στην ύπαιθρο¹³⁹.

Αυτό που είναι γενικά παραδεκτό, πάντως, είναι πως μετά το τέλος της μάχης, οι απώλειες από την πλευρά του στρατεύματος του Πύρρου ήταν δυσβάστακτες, με κύριο πρόβλημα την απώλεια των περισσότερων εκ των στρατιωτών που είχαν έρθει μαζί του από την Ήπειρο και κυρίως των έμπιστων φίλων του και των στρατηγών. Αυτό δημιουργούσε ένα ακόμη σοβαρό πρόβλημα για τον Πύρρο. Καθώς υπήρχε ένδεια ανδρών και στρατηγών που θα μπορούσαν να φτάσουν ως ενισχύσεις από την Ήπειρο, παρόλο τον όγκο των δυνάμεων που είχε στη διάθεσή του, αυτές δεν μάχονταν με την ίδια προθυμία που μάχονταν οι Ηπειρώτες στρατιώτες, καθώς στην ουσία ο Πύρρος παρέμενε για τους Ιταλιώτες ένας ξένος, με αποτέλεσμα να μειώνεται η αποτελεσματικότητα του στρατεύματός του, ακόμη και από την πλευρά της ηθικής ανύψωσης του συνόλου του στρατεύματος μέσω της εξέχουσας ανδρείας που επεδείκνυαν στο πεδίο της μάχης τα επίλεκτα τμήματα των Ηπειρωτών στρατιωτών.

Έτσι, η αναγκαιότητα διεξαγωγής αποφασιστικής μάχης είχε επιφέρει για τον Πύρρο αυτό που φοβόταν ο ίδιος εκ των προτέρων, όταν προσπάθησε να επιτύχει μία ειρηνευτική συμφωνία με τους Ρωμαίους που θα εδραίωνε την παρουσία του στην περιοχή. Όποιες και αν ήταν οι απώλειες σε στρατιώτες για τους Ρωμαίους, ήταν χαρακτηριστική η ευκολία με την οποία αναπλήρωναν τα κενά στο στράτευμά τους, στρατολογώντας συνέχεια νέους άνδρες, χωρίς να χάνεται το αξιόμαχο του ρωμαϊκού στρατού.

Ταυτόχρονα, οι Ρωμαίοι, ως αμυνόμενοι και υπερασπιζόμενοι την πατρίδα τους, όχι μόνο με ευκολία προσέτρεχαν στην στρατολόγηση που επέτασσε η πολιτική και στρατιωτική ηγεσία της Ρώμης, αλλά ήταν ξεκάθαρο, και στον ίδιο τον

¹³⁶ Πλούταρχος, ό.π. 21.12, σ. 87

¹³⁷ Πλούταρχος, ό.π. 21.13, σ. 87

¹³⁸ Για μια λεπτομερή ιστορική καταγραφή της μάχης στο Άσκλο αν και λιγότερο επικρατέστερης καθώς αναφέρει πως η μάχη διεξήχθη μέσα σε μία μόνο ημέρα βλ. Διονύσιος Αλικαρνασσεύς, ό.π. Βιβλίο Κ', Ι-ΙΙΙ, σ. 103-119

¹³⁹ Διονύσιος Αλικαρνασσεύς, ό.π. υποσημείωση 139.

Πύρρο, πως δεν έχαναν το θάρρος τους από τις ήττες, αλλά αντίθετα αποκτούσαν ακόμη μεγαλύτερη θέρμη και θέληση για τον πόλεμο και την επιτυχή διεξαγωγή αυτού με όποιο κόστος για τους ίδιους, καθώς υπερασπίζονταν την πατρίδα τους, τα σπίτια τους και οργίζονταν που ένας ξένος κατακτητής απειλούσε την ελευθερία τους. Το ηθικό πλεονέκτημα του αμυνομένου κατά τη διάρκεια της υπεράσπισης των πατριων εδαφών είναι χαρακτηριστικό του πολέμου αυτού και, σύμφωνα με την ιστορική καταγραφή, έχει από νωρίς καταστεί σαφές και στον επιτιθέμενο Πύρρο.

V. Η ΣΙΚΕΛΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ

1. Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ ΣΤΗ ΣΙΚΕΛΙΑ ΚΑΙ Η ΝΕΑ ΜΕΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ

Ο Πύρρος, όπως προαναφέρθηκε, αναγκάστηκε να προβεί στη διεξαγωγή αυτής της αποφασιστικής μάχης, ελπίζοντας σε μία νίκη χωρίς μεγάλες ή τουλάχιστον χωρίς σημαντικές απώλειες. Μολονότι η νίκη επήλθε, δεν έγινε κατορθωτό να μην υπάρχουν οι παραπάνω απώλειες. Η μάχη του Άσκλου είναι αυτή από την οποία προήλθε ο όρος που χρησιμοποιούμε και σήμερα «Πύρρειος νίκη», εννοώντας μία νίκη με μεγάλο κόστος, γεγονός που ο Πύρρος κατανόησε και εκείνη τη στιγμή, όπως φαίνεται από την καταγραφή των λόγων του από τον Πλούταρχο, όταν ο βασιλιάς λάμβανε τα συγχαρητήρια για την νίκη του και εκείνος απαντούσε πως «*ἂν ἔτι μίαν μάχην Ῥωμαίους νικήσωμεν, ἀπολούμεθα παντελῶς*» (εάν νικήσουμε σε άλλη μια μάχη του Ρωμαίους θα καταστραφούμε εντελώς)¹⁴⁰. Αυτός ήταν και ο λόγος που ο Πύρρος αναγκάστηκε να μεταβεί και να εκστρατεύσει στη Σικελία.

Μετά τη μάχη στο Άσκλο, ο Πύρρος βρέθηκε στη δύσκολη που θέση που περιέμενε εκ των προτέρων ότι θα βρεθεί, ανεξαρτήτως του αποτελέσματος της μάχης αυτής. Η άμεση προέλαση προς τη Ρώμη και η προσπάθεια για κατάληψη αυτής είναι αδύνατη, ενώ μία ακόμη μάχη θα είχε οριστικά ολέθριες συνέπειες για το στράτευμά του και τον ίδιο. Παρόλα αυτά ο ίδιος επιθυμούσε να επιμείνει στη στρατηγική επέκτασης και όχι να επιστρέψει στην Ήπειρο ηττημένος, ή χωρίς να έχει αποκομίσει κανένα κέρδος.

Από το αδιέξοδο, στο οποίο είχε οδηγηθεί η ιταλική του εκστρατεία, θα τον έβγαζαν οι δύο επιλογές-ευκαιρίες που εμφανίστηκαν ταυτόχρονα, αμέσως μετά την τελευταία μάχη. Η πρώτη επιλογή ήταν να εκστρατεύσει στη Σικελία προς βοήθεια των ελληνικών πόλεων εκεί, οι οποίες αντιμετώπιζαν τον κίνδυνο των Καρχηδονίων και οι απεσταλμένοι των πόλεων αυτών του προσέφεραν τον Ακράγαντα¹⁴¹, τις Συρακούσες¹⁴² και τους Λεοντίους¹⁴³ ως αντάλλαγμα και ως βάση των επιχειρήσεών του¹⁴⁴.

Η δεύτερη επιλογή ήρθε από την κυρίως Ελλάδα και συγκεκριμένα από τη Μακεδονία. Ο κυρίαρχος αυτή την περίοδο (280 π.Χ.) της Θράκης, της Ιλλυρίας και μεγάλου τμήματος της Μακεδονίας, Πτολεμαίος Κεραυνός¹⁴⁵, είχε σκοτωθεί

¹⁴⁰ Πλούταρχος, ό.π. 22.1-3, σ. 89

¹⁴¹ Σημ. Agrigento

¹⁴² Σημ. Siracusa

¹⁴³ Οι Λεοντίνοι ήταν αρχαία ελληνική αποικία στην Σικελία που ιδρύθηκε το 728 π.Χ.

¹⁴⁴ Πλούταρχος, ό.π. 22.2-3, σ. 89

¹⁴⁵ Ο Πτολεμαίος Κεραυνός (άγνωστο - 279 π.Χ.) ήταν βασιλιάς της Μακεδονίας από το 281 π.Χ. έως το 279 π.Χ. και γιος του Πτολεμαίου του Σωτήρος της Αιγύπτου.

αμυνόμενος των Γαλατών που είχαν εισβάλει στο βασίλειό του και το κενό ισχύος στην εξουσία της ευρύτερης περιοχής της Μακεδονίας ήταν χαρακτηριστικό. Η ευκαιρία που είχε ο Πύρρος να στεφθεί για άλλη μία φορά βασιλιάς της Μακεδονίας ήταν σαφής, για έναν στρατηγό και ηγέτη με το κύρος του και τις στρατηγικές του ικανότητες, δεν θα ήταν δύσκολο ούτε να βρει συμμάχους στη Μακεδονία που θα τον βοηθούσαν να ανέλθει στο θρόνο και σε πρώτο χρόνο να τον διατηρήσει.

Ο Πύρρος πήρε αρκετό χρόνο για να αποφασίσει την πορεία των πράξεων του στο εξής. Κατ' αρχάς γνώριζε πως δεν ήταν βιώσιμη η συνέχιση της εκστρατείας στην ιταλική χερσόνησο. Επίσης μέσα στις κύριες επιδιώξεις της υψηλής του στρατηγικής ήταν, από την αρχή, η κυριαρχία στον κυρίως ελλαδικό χώρο, αλλά είχε γνωρίσει και στην πράξη, όταν ήταν βασιλιάς ή συμβασιλέας της Μακεδονίας πως κάτι τέτοιο δεν ήταν κατορθωτό για μεγάλο χρονικό διάστημα αν δεν είχε σταθερούς συμμάχους στην ευρύτερη περιοχή, εκτός της Ελλάδας, ή αν δεν κατείχε και άλλα εδάφη. Εξάλλου αυτή η διαπίστωση ότι η Ήπειρος δεν θα καθίσταντο ηγεμονική δύναμη με κανέναν άλλον τρόπο – όπως και κανένα κράτος της ηπειρωτικής Ελλάδας δεν θα κατόρθωνε κάτι τέτοιο – αν δεν είχε υπό τον έλεγχό του σημαντικά εδάφη και έξω από αυτή, με τόσα πολλά κράτη και βασιλείς να επιδιώκουν την κυριαρχία τους στην Ελλάδα, ήταν ο λόγος που αποφάσισε να προχωρήσει σε εκστρατεία στη δύση, όπου και δεν υπήρχε ακόμη κάποιο κράτος με τέτοια ισχύ που να κυριαρχεί απόλυτα σε μεγάλο τμήμα της δυτικής Μεσογείου.

Αν και, όπως απεδείχθη και από την τελικώς ατυχή κατάληξη των προσπαθειών του για κυριαρχία στη δυτική Μεσόγειο και επιτυχή εκπλήρωση των επιδιώξεων της υψηλής του στρατηγικής, είχε σωστά διαγνώσει μετά την αποτυχία του να διατηρήσει την εξουσία στη Μακεδονία και την απόφασή του να εκστρατεύσει στην Ιταλία, πως η κατάκτηση της Ρώμης ήταν *conditio sine qua non* για να καταστήσει την Ήπειρο Μεγάλη Δύναμη στο διεθνές σύστημα, από τη στιγμή που κάτι τέτοιο ήταν αδύνατο τη δεδομένη στιγμή έπρεπε να επιλέξει την ολική και οριστική επαναφορά της προσέγγισης της υψηλής του στρατηγικής σε έμμεση.

Παρόλο που το κενό εξουσίας στη Μακεδονία του επέφερε την αίσθηση της ατυχίας, καθώς η χρονική συγκυρία του κενού αυτού καθιστούσε, αν όχι αδύνατη, τουλάχιστον υψηλά προβληματική την άμεση επιλογή και επιδίωξη της επιλογής αυτής, διέβλεψε ορθά πως η προοπτική της Σικελικής εκστρατείας ήταν η μόνη βιώσιμη αυτή τη στιγμή, για επιτυχή εκπλήρωση της υψηλής του στρατηγικής. Σε περίπτωση επιτυχούς ολοκληρωτικού ελέγχου της νήσου θα αποκτούσε μία μόνιμη και σταθερή παρουσία εκτός της ηπειρωτικής Ελλάδας που θα του έδινε την ισχύ να προωθήσει τις επιδιώξεις του στην Ιταλία και στην Ελλάδα με πολύ μεγαλύτερη ευχέρεια, ενώ η Σικελία του έδινε και άμεση πρόσβαση στη Βόρεια Αφρική και την Καρχηδόνα¹⁴⁶.

¹⁴⁶ Πλούταρχος, ό.π. 22.3, σ. 89

Μολονότι, όπως είχε φανεί στο παρελθόν, στην αναφερόμενη από τον Πλούταρχο στιχομυθία του με τον Κινέα, η κατάκτηση της Καρχηδόνας βρισκόταν στο τελευταίο στάδιο του στρατηγικού του σχεδιασμού, εκείνο της ολοκλήρωσης της κυριαρχίας του στη δυτική Μεσόγειο, αφού θα είχε κατακτήσει τη Ρώμη, η αδυναμία του να εκπληρώσει το αρχικό του σχέδιο, όπως προαναφέρθηκε, τον έστρεψε προς εκεί. Πλέον ο σχεδιασμός της υψηλής του στρατηγικής διέτασσε αρχικά την κατάκτηση της Σικελίας, μέσα από συμμαχίες με τις ελληνικές πόλεις εκεί και με την ήττα των «βαρβαρικών» δυνάμεων που επεδίωκαν την αύξηση της ισχύος τους στη νήσο και τελικά τη δικιά τους ολοκληρωτική επικράτηση εκεί, έπειτα την κατάκτηση της Καρχηδόνας και τέλος, μέσα από την στρατιωτική ισχύ που θα είχε συγκεντρώσει, την κατάκτηση της Ρώμης, η οποία παρέμενε, ορθώς, στη σκέψη του, το κέντρο βάρους της επιτυχίας της υψηλής του στρατηγικής. Πλέον, όπως βλέπουμε, μεταβάλλει σε έμμεση και την προσέγγισή του στο επίπεδο της υψηλής στρατηγικής.

Οι ιστορικές συγκυρίες ήταν εκείνες που δεν επέτρεψαν στον Πύρρο την κατ' αρχήν εφαρμογή της έμμεσης προσέγγισης, καθώς οι σικελικές πόλεις βρέθηκαν στην ανάγκη του Μολοσσού βασιλιά και τον κάλεσαν χρονικά πολύ αργότερα από ότι οι πόλεις της Κάτω Ιταλίας. Και σίγουρα δεν ήταν δυνατό να πεισθούν οι τελευταίες να προστρέξουν να τον βοηθήσουν σε μία επέμβαση στη Σικελία, ακόμη και αν τους ανέπτυσσε με κάθε λεπτομέρεια τη σκέψη του, χωρίς να έρθει σε καμία αντιπαράθεση με τη Ρώμη, καθώς οι ιταλικές πόλεις διέτρεχαν άμεσο κίνδυνο από τους Ρωμαίους και δεν γινόταν να διακινδυνέψουν έτι περισσότερο την ασφάλειά τους για να συνδράμουν σε ένα μεγαλόπνοο και μακροχρόνιο σχέδιο του Πύρρου ή και οποιουδήποτε θα συλλάμβανε εκ των προτέρων τον μόνο τρόπο να ηττηθεί η Ρώμη τη δεδομένη περίοδο από δυνάμεις του διαμετρήματος των συμμάχων αυτών. Άρα, ακόμη και αν ο Πύρρος είχε συλλάβει εκ των προτέρων ένα σχέδιο έμμεσης προσέγγισης για κατάκτηση της Ρώμης, θα ήταν αδύνατο να βρει τους απαραίτητους συμμάχους για να το θέσει σε εφαρμογή.

Επίσης, πρέπει να σημειωθεί στο σημείο αυτό πως, αν και ελληνικές δυνάμεις, αυτές υπό την ηγεσία του Πύρρου, αλλά και οι Καρχηδόνιοι διέβλεψαν την επικινδυνότητα για εξάπλωση της ρωμαϊκής κυριαρχίας, τις δυνατότητές της για συνεχή αύξηση της ισχύος και την αναγκαιότητα της κατάκτησής της για να κυριαρχήσουν ανεμπόδιστοι στη δυτική Μεσόγειο Θάλασσα, ούτε η μία πλευρά, ούτε η άλλη, ουσιαστικά δεν διέβλεψαν τον μόνο τρόπο που θα κατόρθωναν κάτι τέτοιο, την μεταξύ τους συμμαχία και συνάσπιση εναντίον του κοινού εχθρού.

Η στρατηγική επιλογή του Πύρρου να αντιπαρατεθεί των Καρχηδονίων στη Σικελία, ταυτόχρονα με την επιλογή των Καρχηδονίων να επιδιώκουν την κατάκτηση της Σικελίας αντί την απευθείας αντιπαράθεση με τη Ρώμη ήταν *de facto* μία αναθεωρητική δύναμη, είναι όχι μόνο άστοχη σε μακροχρόνιο επίπεδο, αλλά και μόνο αποδεικνύει την παρείσφρηση παραγόντων ασχέτων με τη ρεαλιστική ανάγνωση και προσέγγιση των διεθνών σχέσεων στην πράξη, καθώς και για τις δύο δυνάμεις δεν υπήρξε ποτέ η επιλογή της μεταξύ τους συμμαχίας, ούτε καν η σκέψη

για κάτι τέτοιο, εξαιτίας της πολιτισμικής, γλωσσικής και εθνικής διαφοροποίησής τους, οι δρώντες δηλαδή εν προκειμένω υπήρξαν μη ορθολογικοί, γεγονός προβληματικό για τη ρεαλιστική θεωρία των διεθνών σχέσεων¹⁴⁷.

Ακόμη και αν θεωρήσουμε πως η σκέψη συμμαχίας με τους Καρχηδονίους απετέλεσε σκέψη του Πύρρου, αλλά η εν γένει εχθρότητα των Καρχηδονίων ως προς τις ελληνικές πόλεις της Σικελίας τον απέτρεψε από το να κάνει οποιαδήποτε προσπάθεια προς αυτή την κατεύθυνση, η στρατηγική επιλογή των Καρχηδονίων αργότερα, όταν αποφάσισαν την άμεση αντιπαράθεση με τη Ρώμη και εκστράτευσαν εναντίον της, να μην προσπαθήσουν να προσεταιρισθούν καμία μεγάλη ελληνική δύναμη, είτε της κυρίως Ελλάδας, είτε της Κάτω Ιταλίας και Σικελίας, είναι υποστηρικτική του παραδείγματος αυτού.

Ήταν, εξάλλου, κάτι παρά πάνω από σαφές πως το εγχείρημα της κατάκτησης της Ρώμης ήταν τουλάχιστον ένα πολύ δύσκολο εγχείρημα, άρα ακόμη και η δύναμη εκείνη που θα επιδίωκε αποκλειστικά την δική της αύξηση της ισχύος και όχι κάποιας άλλης δύναμης, με επεκτατικές ή μη προθέσεις, θα έπρεπε να προσπαθήσει τουλάχιστον να συμμαχήσει με όσο το δυνατό περισσότερες δυνάμεις, άμεσα ή δυνητικά, η ασφάλειά τους επαπειλείται από την αύξηση της ισχύος της Ρώμης¹⁴⁸ ή/και επιδιώκουν αυξήσουν απλώς την ισχύ τους μέσα από την καταστροφή και καθυπόταξη μίας ισχυρής δύναμης¹⁴⁹.

Χαρακτηριστική είναι η στρατηγική οξυδέρκεια του Πύρρου, ο οποίος μπορεί να μην έδρασε ορθολογικά, σε αυτή την περίπτωση, αλλά είχε διαβλέψει την άνοδο της Ρώμης και το γεγονός πως στο ευρύτερο θέατρο επιχειρήσεων της δυτικής Μεσογείου πλέον θα βρίσκονταν μόνο δύο δυνάμεις που θα βρίσκονταν ενάντιες με στόχο την απόλυτη επικράτηση στην περιοχή, όπως φαίνεται από τα λόγια του που παραθέτει ο Πλούταρχος, αφού ο Πύρρος αποχωρούσε τελικώς από τη Σικελία και με αφορμή τη διαφαινόμενη μελλοντική μάχη των δύο δυνάμεων και για το νησί: *«οἷ' αν ἀπολείπομεν ὠφίλοι Καρχηδονίοις καὶ Ῥωμαίοις παλαίστραι. καὶ τοῦτο μὲν ὥπερ εἰ κάσθη μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἐγένετο.»*¹⁵⁰

¹⁴⁷ Παρόλη την ξεκάθαρη ανορθολογικότητα των επιλογών της Ηπείρου και της Καρχηδόνας να έρθουν σε αντιπαράθεση, η παγιωμένη αντίληψη του αρχαίου και ελληνιστικού κόσμου διέτασσε μία σχεδόν απόλυτη σύμπνοια μεταξύ των κρατών της κοινής εθνικής προέλευσης, ιδίως όσον αφορά τις περιπτώσεις των Ελλήνων, των Ινδών και των Κινέζων, όταν αυτές τίθεντο έναντι αλλοεθνών, γεγονός που σίγουρα δυσχέραινε και την σκέψη για συμμαχίες με εκείνους. Για μια ανάλυση των πολιτισμικών αυτών στοιχείων της αρχαιότητας βλ. Adam Watson, ό.π. σ.221-224.

¹⁴⁸ Κεντρική ιδέα του αμυντικού ρεαλισμού είναι πως τα κράτη πάντα επιδιώκουν να μεγιστοποιούν την ασφάλειά του. Ενδεικτικά βλ. Kenneth Waltz, ό.π.

¹⁴⁹ Κεντρική ιδέα του επιθετικού ρεαλισμού είναι πως τα κράτη πάντα επιδιώκουν να μεγιστοποιούν την ισχύ τους. Ενδεικτικά βλ. John J. Mearsheimer, ό.π.

¹⁵⁰ Πλούταρχος, ό.π. 23.8, σ. 95

2. ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΣΙΚΕΛΙΚΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ – Η ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΟΥΣ

Από τη στιγμή που ο Πύρρος επέλεξε τη Σικελία ως επόμενο βήμα του στρατηγικού του σχεδιασμού, έθεσε σε εφαρμογή ένα σχέδιο με το οποίο θεωρούσε πως θα γινόταν εύκολα απόλυτος κυρίαρχος των περισσότερων ελληνικών πόλεων-κρατών του νησιού και θα τον βοηθούσε στις στρατιωτικές του επιχειρήσεις εκεί, ενώ ταυτόχρονα, επιθυμούσε να διατηρήσει τον έλεγχο της ιταλικής πόλης που ήταν ο κύριος σύμμαχός του, του Τάραντα, για να διατηρήσει την εύκολη πρόσβασή του στην Ιταλία, εφόσον επέλεγε μετά τη σικελική κατάκτηση να επιστρέψει και να κινηθεί εναντίον της Ρώμης. Η σικελική εκστρατεία του Πύρρου θα χωριστεί σε δύο μέρη: Το πρώτο μέρος είναι μέχρι το σημείο εκείνο στο οποίο εξανάγκασε τους Καρχηδονίους να προβούν σε ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις και το δεύτερο μέρος μέχρι την τελική του αποχώρηση από το νησί.

Όπως ήταν προφανές και πριν τη μάχη του Άσκλου, οι σύμμαχες πόλεις της Κάτω Ιταλίας θα αντιδρούσαν αρνητικά σε περίπτωση που ο Πύρρος εγκατέλειπε την Ιταλική Χερσόνησο, εξάλλου ένας εκ των λόγων που επέλεξε να εξαντλήσει κάθε πιθανότητα επιτυχούς κάμψης του ρωμαϊκού στρατού, ήταν η επισφαλής θέση του επί των συμμάχων του σε περίπτωση που επέλεγε νωρίτερα να μεταφέρει αλλού τη στρατιωτική του προσπάθεια. Αυτή τη φορά, όμως, όταν ήταν πλέον σαφές και σε αυτόν και στους συμμάχους του, ότι η ολοκληρωτική νίκη επί της Ρώμης ήταν προς στιγμήν αδύνατη και το μόνο κέρδος από την πολεμική αντιπαράθεση στην Ιταλία ήταν η πρόσκαιρη ανακοπή της ρωμαϊκής στρατιωτικής ορμής έναντι των πόλεων του νότου. Παρόλα αυτά, η κίνηση του Πύρρου να μεταφέρει τη στρατιωτική του προσπάθεια στη Σικελία, εγκαταλείποντας, έστω πρόσκαιρα την Ιταλική Χερσόνησο και η εγκατάσταση φρουράς του στον Τάραντα, με σκοπό να διαφυλάξει την επικυριαρχία του εκεί, έφερε δυσარέσκεια στην πόλη που αισθανόταν, πλέον, αυξημένο τον κίνδυνο για την ασφάλειά της, έναντι της Ρώμης. Αξίωναν από τον Πύρρο, που αισθάνονταν ότι τους είχε προδώσει, είτε να εκπληρώσει τις υποσχέσεις του, είτε να αποχωρήσει οριστικά από την πόλη¹⁵¹.

Η απάντηση του Πύρρου ήταν αρνητική και στις δύο προτάσεις που του έκαναν οι Ταραντίνοι και έτσι αναχώρησε για την Σικελία. Ταυτόχρονα, έστειλε τον Κινέα στη Σικελία να προετοιμάσει και να προλειάνει το έδαφος για την άφιξή του. Με την άφιξή του στη Σικελία, ο Πύρρος βρέθηκε αντιμέτωπος με μία αναμενόμενη συνθήκη. Οι σικελικές πόλεις, θορυβημένες από την καρχηδονιακή επιθετικότητα ήταν απόλυτα θετικές με την έλευσή του και πρόθυμες να υπακούσουν τον βασιλιά¹⁵².

Ο Πύρρος ξεκίνησε τις επιχειρήσεις στην περιοχή έχοντας στη διάθεσή του τριάντα χιλιάδες πεζούς, δύο χιλιάδες πεντακόσιους ιππείς και διακόσια πλοία. Σε

¹⁵¹ Πλούταρχος, ό.π. 22.5, σ. 89-91

¹⁵² Πλούταρχος, ό.π. 22.6, σ. 91

πρώτο χρόνο οι επιχειρήσεις του στέφονταν με απόλυτη επιτυχία, χτυπώντας τις θέσεις των Καρχηδονίων αποσπασματικά, πριν κατορθώσουν να προχωρήσουν σε συγκέντρωση των δυνάμεών τους, με πλήρη συγκέντρωση των δικών του δυνάμεων, ακολουθώντας πόλεμο φθοράς, ξεκινώντας όμως από τους μικρότερους και λιγότερο ισχυρούς στόχους για να καταλήξει στο κέντρο βάρους της παρουσίας των Καρχηδονίων στην Σικελία, την καλά οχυρωμένη πόλη Έρυξ, το 277 π.Χ.^{153 154}.

Την περίοδο αυτή της άφιξης του Πύρρου, οι Καρχηδόνιοι πολιορκούσαν από στεριά και θάλασσα τις Συρακούσες, ενώ ταυτόχρονα λεηλατούσαν την γύρω περιοχή. Η πρόσκληση των Συρακούσιων προς τον Πύρρο, στον οποίο εναπέθεταν πλέον όλες τους τις ελπίδες, προερχόταν και από την παλαιά καλή σχέση του Ηπειρώτη βασιλιά με τον αποθανόντα τύραννο των Συρακουσών Αγαθοκλή, σχέση μέσω της οποίας ο Πύρρος είχε γίνει συμπαθής στους πολίτες των Συρακουσών¹⁵⁵. Σε αυτό το σημείο αποδεικνύεται άλλη μία φορά πως οι κινήσεις του Πύρρου και η μετάβασή του από το ένα θέατρο επιχειρήσεων στο άλλο, σε μεγάλο βαθμό υπαγορευόταν από τις ιστορικές συγκυρίες, καθώς για άλλη μια φορά εκλήθη από μία πόλη ή έναν ηγεμόνα προς υπεράσπιση των δικών του συμφερόντων. Εξάγεται, λοιπόν, το συμπέρασμα ότι ακόμη και να είχε αποφασίσει ο Πύρρος να κινηθεί προς διαφορετική κατεύθυνση, να μεταβάλει τη στρατηγική του, σε κάποιο άλλο χρονικό σημείο από αυτό που το έκανε κάθε φορά, θα ήταν άκρως δυσκολότερο, λόγω της μικρής – συγκριτικά με πολλές από εκείνες που ήρθε αντιμέτωπος – στρατιωτικής του δύναμης, όντας έρμαιο του τυχαίου, των συγκυριών και εκμεταλλευόμενος κυρίως τη φήμη του ως εξέχων στρατηγός και ικανός ηγέτης.

Αφού ο Πύρρος απέπλευσε από τον Τάραντα, έφτασε δέκα ημέρες μετά στην πόλη των Λοκρών, όπου και εγκατέστησε το γιο του, Αλέξανδρο¹⁵⁶. Αφού έλαβε ενισχύσεις και από το Ταυρομένιο¹⁵⁷, απέπλευσε για την Κατάνη¹⁵⁸, όπου και αποβίβασε το στράτευμά του και ξεκίνησε την πορεία του για τις Συρακούσες, ενώ ταυτόχρονα τον ακολουθούσε το ναυτικό του δια θαλάσσης. Επεδίωξε, δηλαδή, να λύσει την πολιορκία της σημαντικότερης στρατηγικά αυτής πόλης, των Συρακουσών ολοκληρωτικά και δια θαλάσσης και από στεριάς. Φτάνοντας στις Συρακούσες βρέθηκε αντιμέτωπος με έναν ανέτοιμο καρχηδονιακό στόλο, από τον οποίο έλειπαν τριάντα πλοία σε αποστολές και ο υπόλοιπος στόλος που είχε εφαρμόσει τον ναυτικό αποκλεισμό της πόλης απέφυγαν τη μάχη διαβλέποντας την ήττα απέναντι στο ετοιμοπόλεμο και συγκεντρωμένο ναυτικό του Πύρρου. Έτσι, ουσιαστικά αναίμακτα, ο Πύρρος έλυσε την πολιορκία της πόλης και την έθεσε υπό τον έλεγχό του¹⁵⁹.

¹⁵³ Πλούταρχος, ό.π. 22.8, σ. 91

¹⁵⁴ Διόδωρος Σικελιώτης, ό.π. 22, 10, σ. 81-85

¹⁵⁵ Διόδωρος Σικελιώτης, ό.π. 22, 8, σ. 75-77

¹⁵⁶ Marcus Junianus Justinus, ό.π. 18.2

¹⁵⁷ Το Ταυρομένιον ήταν παραθαλάσσια πόλη της βορειοανατολικής Σικελίας.

¹⁵⁸ Σημ. Catania

¹⁵⁹ Διόδωρος Σικελιώτης, ό.π. 22, 8, σ. 75-77

Στις Συρακούσες, ο Πύρρος, κατόρθωσε να επιτύχει την συμφιλίωση των δύο επιφανών Ελλήνων ηγετών, του Σωσιστράτου και του Θοίνωνος, οι οποίοι εκείνη την περίοδο αντιπαρατίθεντο για το ποιος θα είναι ο μόνος ηγεμόνας στην Σικελία. Με αυτή του την κίνηση πέτυχε να δημιουργήσει ένα μεγάλο συμμαχικό μέτωπο έναντι των Καρχηδονίων υπό τη δική του ηγεσία στο νησί, να αποκτήσει καλή φήμη στους κατοίκους και να αυξήσει ακόμη περισσότερο τη στρατιωτική του ισχύ με επιπλέον στρατιώτες, εξοπλισμό και συμμαχώντας και με άλλες πόλεις που παρέμεναν ουδέτερες ή αποστασιοποιημένες στον αγώνα έναντι των Καρχηδονίων, εξαιτίας της εσωτερικής, μεταξύ των ελληνικών πόλεων διαμάχης και διαρχίας που επικρατούσε στην Σικελία μέχρι εκείνη τη στιγμή¹⁶⁰.

Μετά τις Συρακούσες, ο Πύρρος κατέλαβε την Ηράκλεια¹⁶¹, εξουδετερώνοντας την καρχηδονιακή φρουρά εκεί και στη συνέχεια την πόλη των Αζόνων. Καθ' όλη τη διάρκεια των επιχειρήσεών του, η στρατιωτική του ισχύς αυξανόταν, μιας και όλο και περισσότερες πόλεις προσέτρεχαν να συμμαχήσουν μαζί του και να προσφέρουν τους δικούς τους στρατιώτες, στην υπηρεσία του κοινού αγώνα, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται η πόλη του Σελινούντα. Τελικώς, όπως είπαμε, στράφηκε εναντίον της καλύτερα οχυρωμένης θέσης των Καρχηδονίων, του Έρυκος, με στόχο να έχει πλέον θέσει υπό τον απόλυτο έλεγχό του όλη τη βόρεια ακτή του νησιού¹⁶².

Παρόλη την χρήση της ναυτικής ισχύος, αυτή τη φορά σε όλη τη διάρκεια της Σικελικής εκστρατείας¹⁶³ και ιδίως στην περίπτωση των Συρακουσών, σε αντίθεση με κάθε καταγεγραμμένη παλαιότερη στρατιωτική προσπάθεια του Πύρρου στο παρελθόν, εκτός των μεταγωγικών του στρατεύματος σκοπών, η θέση του Έρυκος, η πολύ καλή οχύρωσή του και ο μεγάλος αριθμός των αμυνόμενων, έδωσαν στον Πύρρο την εντύπωση πως μία μακροχρόνια πολιορκία της πόλης, συνδυασμένη και με ναυτικό αποκλεισμό, δεν θα ήταν αποτελεσματική ή θα ήταν αρκετά μακροχρόνια και επιβλαβής, καθώς ούτε ο ναυτικός αποκλεισμός θα ήταν επαρκής, ούτε είχε τη βεβαιότητα πως οι υπερασπιστές του δεν θα δοκίμαζαν αιφνιδιαστικές εξόδους που θα είχαν ως αποτέλεσμα την κατατριβή των φίλιών του δυνάμεων, ή και θα αναγκαζόταν να δώσει μία ναυμαχία έναντι του

¹⁶⁰ Πλούταρχος, ό.π. 23.5, σ. 93

¹⁶¹ Ηράκλεια η Μινώα ήταν αρχαία ελληνική πόλη της Σικελίας, στη νότια ακτή του νησιού, στην εκβολή του Αλύκου ποταμού.

¹⁶² Διόδωρος Σικελιώτης, ό.π. 22, 10, σ. 81-85

¹⁶³ Ατυχώς, δεν υπάρχουν επαρκείς ιστορικές καταγραφές που θα προσέφεραν μία ενδελεχέστερη ανάλυση της ναυτικής στρατηγικής του Πύρρου, παρά μόνο η αναφορά στον αριθμό των πλοίων που διέθετε στη Σικελική εκστρατεία και η χρήση του ναυτικού του έναντι των εκείνου των Καρχηδονίων για τη λύση του ναυτικού αποκλεισμού των Συρακουσών. Το γεγονός της χρήσης στόλου μόνο στην περίπτωση της Σικελίας δεν προξενεί καμία απορία, από τη στιγμή που το θέατρο των επιχειρήσεων είναι ένα νησί και η μόνη πρόσβαση των Καρχηδονίων σε αυτό είναι δια θαλάσσης, καθώς δεν είχαν πριν την κατάκτηση κάποιων θέσεων στο νησί, την προηγούμενη της εκστρατείας του Πύρρου χρονική περίοδο, κάποια άλλη παρουσία εκεί και ο κύριος όγκος των στρατιωτικών τους δυνάμεων δεν βρισκόταν εξ αρχής, ενώ όπως προαναφέρθηκε, οι μέχρι πρότινος στόχοι των επιχειρήσεων του Πύρρου ήταν κυρίως ηπειρωτικές πόλεις.

συγκεντρωμένου πλέον, μιας και θα είχε το χρόνο για κάτι τέτοιο, στόλου των Καρχηδονίων¹⁶⁴.

Αν και σε πρώτη ανάγνωση, όταν κάποιος επιθυμεί να κατακτήσει μία οχυρωμένη θέση η οποία είναι καλά φυλασσόμενη, η κατά κανόνα ενδεδειγμένη επιλογή είναι αυτή του αποκλεισμού της πόλης από στεριά και θάλασσα, μέχρις κάμψης του ηθικού των πολιορκουμένων ή και εξάντλησης των τροφίμων και των ειδών πρώτης ανάγκης, με σκοπό την παράδοσή τους, αφού μία κατά μέτωπο επίθεση μπορεί να έχει καταστροφικά αποτελέσματα για τον επιτιθέμενο, ο Πύρρος ορθά διέγινωσεν τη δυσκολία της αποτελεσματικότητας μίας μακροχρόνιας πολιορκίας, μιας και δεν ήταν ξεκάθαρο το αν, τότε και σε ποιο βαθμό η Καρχηδόνα θα απέστελλε ενισχύσεις για να προσπαθήσει να λύσει την πολιορκία της πόλης. Έτσι ο Πύρρος επέλεξε το ρίσκο της ταχύτητας και την στρατηγική της αιφνιδιαστικής επίθεσης, μη δίνοντας στους Καρχηδόνιους το χρόνο να αποστείλουν τις όποιες ενισχύσεις από στεριά ή θάλασσα.

Της μάχης για την κατάκτηση του Έρυκος ηγήθηκε ο ίδιος ο Πύρρος, με το σύνολο των δυνάμεών του, όπως αυτές αναφέρθηκαν ανωτέρω, με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της μάχης τη χρήση των τοξοβόλων, των οποίων η πυκνότητα των ριπών δυσχέραινε ιδιαίτερα το έργο των αμυνομένων και χωρίς να χρησιμοποιήσει οποιαδήποτε πολιορκητικά μηχανήματα για να δημιουργήσει ρήγμα στο τείχος, παρά μόνο με τη χρήση σκαλών, το στράτευμά του σκαρφάλωσε στα τείχη και κατέλαβε τελικώς την πόλη¹⁶⁵.

Μετά το άκρως επιτυχημένο πρώτο στάδιο της κατάκτησης του νησιού, έχοντας επιτύχει να κυριαρχήσει σχεδόν καθ' ολοκληρία στη βόρεια και στην ανατολική ακτή αυτού, διάγοντας σημαντικές επιτυχίες με πολύ μικρό κόστος, επεδίωξε να κατακτήσει και το βορειοανατολικό άκρο της Σικελίας, όπου βρίσκεται η πόλη της Μεσσήνης¹⁶⁶, λιμάνι στο πιο στενό θαλάσσιο πέρασμα μεταξύ της Σικελίας και της Ιταλικής Χερσονήσου. Στην ευρύτερη περιοχή της Μεσσήνης ήταν εγκατεστημένη η φυλή των Μαμερτίνων, ή Αρήιων¹⁶⁷, οι οποίοι ήταν λαός πολυάριθμος και πολεμικός και δημιουργούσαν πολλά προβλήματα στις παρακείμενες ελληνικές πόλεις, πολλές εκ των οποίων είχαν καταστήσει φόρου υποτελείς. Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις έναντι των οχυρωμένων θέσεων των Μαμερτίνων στέφθηκαν με απόλυτη επιτυχία και ο Πύρρος κυριάρχησε και επί αυτών και της ευρύτερης περιοχής, έχοντας πλέον υπό τον απόλυτο έλεγχό του τα βόρεια και τα ανατολικά της Σικελίας¹⁶⁸.

¹⁶⁴ Για μια ανάλυση του ναυτικού αποκλεισμού βλ. Julian Corbett, *Some Principles of Maritime Strategy*, London, Conway Maritime Press, 1972, σ.185-210.

¹⁶⁵ Πλούταρχος ό.π. 22.6, σ. 91

¹⁶⁶ Σημ. Messina

¹⁶⁷ Οι Μαμερτίνοι ή κατά τους Ρωμαίους Αρήιοι ήταν μισθοφορικός λαός ιταλικής καταγωγής, από την Καμπανία. Μετέβησαν στη Σικελία όταν τους προσέλαβε ο Αγαθοκλής και μετά το θάνατό του πολλοί παρέμειναν μόνιμοι κάτοικοι του βορειοανατολικού άκρου του νησιού, γύρω από την πόλη της Μεσσήνης.

¹⁶⁸ Πλούταρχος ό.π. 23.1, σ. 93

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ ΣΙΚΕΛΙΚΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ – Η ΡΗΞΗ ΜΕ ΤΙΣ ΣΥΜΜΑΧΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ Η ΟΡΙΣΤΙΚΗ ΑΠΟΧΩΡΗΣΗ ΑΠΟ ΤΗ ΣΙΚΕΛΙΑ

Αφού ο Ηπειρώτης βασιλιάς είχε κατορθώσει να θέσει υπό τον έλεγχό του τις περισσότερες εκ των σημαντικών στρατηγικά θέσεων που κατείχαν οι Καρχηδόνιοι στη Σικελία και να απομακρύνει τον άμεσο κίνδυνο ασφαλείας των περισσότερων ελληνικών πόλεων-κρατών, μόνο τότε η Καρχηδόνα προσπάθησε να προσεγγίσει τον Πύρρο και να διαπραγματευτεί μαζί του, όχι για να συμμαχήσουν σε έναν κοινό αγώνα έναντι της Ρώμης φυσικά, αλλά για να ανακόψουν την ορμή του Πύρρου και την πιθανότητα εκείνος να επιχειρήσει μία λιβυκή εκστρατεία, έναντι της ίδιας της Καρχηδόνας¹⁶⁹, πιθανότητα η οποία ήταν πολύ μεγάλη, ιδίως από τη στιγμή που ο Πύρρος είχε με σχετική άνεση κατορθώσει να κερδίσει κάθε μάχη εναντίον των καρχηδονιακών δυνάμεων, γεγονός που αύξανε την πεποίθησή του πως το έργο του στη Βόρεια Αφρική θα ήταν εύκολο.

Οι Καρχηδόνιοι, για να επιτύχουν την ειρήνη, προσέφεραν στον Πύρρο χρήματα και πλοία. Ο Πύρρος όμως, θεωρώντας πως οι Καρχηδόνιοι είχαν ηττηθεί ολοκληρωτικά στο σικελικό θέατρο των επιχειρήσεων, απάντησε με αυξημένες απαιτήσεις. Ζητούσε επιπλέον χρήματα και πλοία και την πλήρη και οριστική αποχώρηση των Καρχηδονίων από τη Σικελία, θέτοντας ως σύνορο μεταξύ αυτών και των Ελλήνων, το Λιβυκό Πέλαγος¹⁷⁰. Καθώς η πρόθεση του Πύρρου να κατακτήσει κάποια στιγμή και την ίδια την Καρχηδόνα ήταν έκδηλη και στους ίδιους τους Καρχηδониους, οι ίδιοι δεν ήταν διατεθειμένοι να αποχωρήσουν εντελώς από τη Σικελία, όπου οι θέσεις που κατείχαν σε αυτή αποτελούσαν το έσχατο γεωγραφικό ανάχωμα για όποια επεκτατική βλέψη έναντι της μητρόπολής τους και απέρριψαν την αντιπρόταση του Πύρρου.

Σε αυτό το σημείο ξεκινά μία σωρεία λανθασμένων επιλογών του Πύρρου. Επηρεμένος από την μέχρι στιγμής επιτυχία των επιχειρήσεών του στη Σικελία, αδιαφόρησε για την ειρηνευτική διαδικασία και επεδίωξε άμεσα να συγκεντρώσει στράτευμα ικανό να εκστρατεύσει στη Λιβύη. Εκείνη τη στιγμή ο Πύρρος είχε στη διάθεσή του έναν σημαντικό αριθμό πλοίων, αλλά δεν είχε τον απαραίτητο αριθμό ανδρών για να επανδρωθούν τα πλοία αυτά ικανοποιητικά για τις ανάγκες μίας εκστρατείας και μίας απόβασης των στρατευμάτων του στην Αφρική, η οποία θα περιελάμβανε με σιγουριά και ναυμαχία στο Λιβυκό Πέλαγος έναντι του καρχηδονιακού στόλου¹⁷¹.

Για τον λόγο αυτό προσπάθησε να στρατολογήσει όσο το δυνατό περισσότερους άνδρες από τις ελληνικές σικελικές πόλεις, τόσο κωπηλάτες για τα πλοία, όσο και στρατιώτες. Το πρόβλημα ήταν πως το μέχρι τώρα θετικό πρόσωπο που επεδείκνυε στο σικελικό λαό, για τις ανάγκες τις γρήγορης και μεγάλης επιστράτευσης μετετράπη σε δεσποτικό και τιμωρητικό, όταν δεν εισακούονταν οι διαταγές του από τις πόλεις. Ο χαρακτήρας που προσιδίαζε περισσότερο σε

¹⁶⁹ Πλούταρχος ό.π., 23.3, σ. 93

¹⁷⁰ Πλούταρχος ό.π., 23.2-3, σ. 93

¹⁷¹ Πλούταρχος ό.π., 23.3-5, σ. 93

τύραννο, είχε τα χαρακτηριστικά της υπέρμετρης αυστηρότητας, της αχαριστίας και της απιστίας^{172 173}.

Αν και ο λαός των σικελικών πόλεων ήταν συνηθισμένος σε τέτοιου είδους συμπεριφορές από τους ηγεμόνες του ανά διαστήματα, ιδίως σε περιόδους πολέμου και παρόλα τα αρνητικά συναισθήματα που τους γεννούσαν, η κατάσταση ξεκίνησε να ξεφεύγει από τον έλεγχό του, όταν στράφηκε εναντίον των δύο επιφανών Σικελών ηγετών, εκείνων που είχε αρχικά προσεταιρισθεί ο ίδιος και συμφιλίωσε μεταξύ τους, ο Σωσίστρατος και ο Θοίνων. Όταν, λοιπόν, ο Πύρρος σταμάτησε να τους εμπιστεύεται, όπως έκανε στο ξεκίνημα της σικελικής εκστρατείας και σταμάτησε να τους παίρνει μαζί του στις μετακινήσεις του, αλλά ήταν φανερός και ο φόβος του να τους αφήνει να δρουν ανεξέλεγκτοι – ήταν ξεκάθαρη η διαφορά των απόψεων τους με τις δικές του από ένα σημείο και έπειτα, ιδίως του Σωσιστράτου – ο Σωσίστρατος φοβήθηκε και έφυγε για να γλιτώσει τη ζωή του και ο Θοίνων κατηγορήθηκε πως έχει τις ίδιες απόψεις με το Σωσίστρατο και θανατώθηκε. Αυτή η επιλογή του Πύρρου είχε ως αποτέλεσμα την ολική μεταστροφή του κλίματος στις ελληνικές πόλεις εναντίον του. Άλλες ελληνικές πόλεις παραδίνονταν μόνες τους στους Καρχηδονίους για να ξεφύγουν από τον έλεγχο του μισητού, πλέον, Πύρρου, ενώ κάποιες άλλες προσχωρούσαν στο Μαμερτίνο¹⁷⁴.

Ο Πύρρος, βλέποντας τη μεταστροφή του πολιτικού κλίματος εναντίον του και τις συνεχείς αποστασίες πόλεων κατάλαβε πως όσα με κόπο έχτισε κατά τη διάρκεια των πολεμικών του επιχειρήσεων στο νησί, κατέρρευσαν μέσα σε σύντομο χρονικό εξαιτίας των λανθασμένων πολιτικών του επιλογών και της έπαρσης της νίκης. Οι μόνες δύο επιλογές που είχε πλέον, ήταν εκείνη της πλήρους εγκατάλειψης των εκστρατευτικών του προσπαθειών και η παραδοχή της αποτυχίας της υψηλής του στρατηγικής και η επιστροφή στην Ήπειρο, ή η μετάβαση πίσω στην Ιταλία για να προσπαθήσει μία ακόμη φορά να βρεθεί αντιμέτωπος με τις ρωμαϊκές στρατιωτικές δυνάμεις και να εξασφαλίσει αρχικά, τουλάχιστον, την ασφάλεια των συμμαχικών του πόλεων, του Τάραντα και των Σαυνιτών, οι οποίοι απεγνωσμένα του ζητούσαν να επιστρέψει, καθώς δεν μπορούσαν να ανταπεξέλθουν για μεγάλο χρονικό διάστημα ακόμη, στον αμυντικό τους πόλεμο με τη Ρώμη¹⁷⁵.

Η μεγαλύτερη έως τώρα αποτυχία του Πύρρου ήταν ξεκάθαρα αυτή στη Σικελία, όταν και δεν κατόρθωσε να κεφαλαιοποιήσει το πολύ θετικό status quo που διαμόρφωσε με τις στρατηγικές του ικανότητες και μόνιμη στρατιωτικοπολιτική παρουσία στη Σικελία, γεγονός που θα του έδινε τη δυνατότητα να επιχειρήσει αργότερα και μέσα σε καλύτερες πολιτικές συνθήκες, αφού πρώτα πετύχαινε την πολιτική σταθερότητα στο νησί και τον πλήρη έλεγχό του, σε μία εκστρατεία εναντίον της Καρχηδόνας ή ακόμη και την ειρήνευση με την Καρχηδόνα και την

¹⁷² Διόδωρος Σικελιώτης, ό.π., 22, 10, σ. σ. 81-85

¹⁷³ Πλούταρχος ό.π., 23.5, σ. 93

¹⁷⁴ Πλούταρχος ό.π., 23.5-6, σ. 93-95

¹⁷⁵ Πλούταρχος ό.π., 23.6-7, σ. 95

επιστροφή στο πρότερο σχέδιό του, εκείνο της άμεσης στρατηγικής προσέγγισης, μίας νέας επίθεσης εναντίον της Ρώμης, έχοντας στο πλευρό του μία σαφώς ισχυρότερη στρατιωτική δύναμη από πριν. Η πολιτική αποτυχία του Πύρρου, λοιπόν, και όχι η στρατιωτική του, εκείνη στο πεδίο της μάχης, ή στο ευρύτερο θέατρο των επιχειρήσεων, απετέλεσαν τον πιο σημαντικό λόγο της κατάρρευσης της υψηλής του στρατηγικής, σε ένα χρονικό σημείο-καμπή για το πολεμικό του εγχείρημα¹⁷⁶.

Το τελειωτικό χτύπημα για το γενικότερο εγχείρημα του Πύρρου ήρθε κατά τον απόπλου από την Σικελία. Ο στόλος του Πύρρου έπεσε θύμα αιφνιδιασμού από τους Καρχηδόνιους στον πορθμό μεταξύ Σικελίας και Ιταλίας, οι οποίοι, επιθυμώντας να εξασφαλίσουν τη μελλοντική αποτυχία των όποιων εκστρατευτικών προσπαθειών του Μολοσσού βασιλιά, καταναυμάχησαν πολλά από τα πλοία του Πύρρου.

Επίσης, όταν ο Πύρρος κατόρθωσε τελικώς, με ότι είχε απομείνει από το στρατό του και το στόλο του να προσδέσει στις ιταλικές ακτές, βρέθηκε αντιμέτωπος με δέκα χιλιάδες Μαμερτίνους, οι οποίοι είχαν κατορθώσει να διαπεραιωθούν νωρίτερα από αυτόν. Αυτοί μπορεί να φοβήθηκαν να αντιπαρατεθούν μετωπικά με το στράτευμα του Πύρρου, αλλά διενεργώντας άτακτες επιθέσεις με τη μορφή του ανταρτοπολέμου, από δύσβατα σημεία, την ώρα που ο Πύρρος προσπαθούσε να οπισθοχωρήσει τακτικά, επέφεραν σημαντικά πλήγματα στο στράτευμά του, με απώλειες δύο ελέφαντες και μεγάλο μέρος της οπισθοφυλακής του, ενώ και ο ίδιος τραυματίστηκε. Μόνο το θάρρος και η ορμή του ιδίου στο πεδίο της μάχης ήταν ικανά να προξενήσουν επιπλέον φόβο στους Μαμερτίνους και να σταματήσουν να παρενοχλούν την οπισθοχώρηση του στρατεύματός του^{177 178}.

¹⁷⁶ Για την σημασία της ικανότητας του ηγέτη να διαχειρίζεται ζητήματα εσωτερικής πολιτικής με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ευελιξία και επιτυχία ώστε αυτή του η εσωτερική επιτυχία να αντανakλάται και στην εξωτερική του πολιτική, αλλά και να οι επιτυχίες της εξωτερικής του πολιτικής να μην εξαϋλώνονται εξαιτίας κακών εσωτερικών χειρισμών, ενδεικτικά βλ. Νικολό Μακιαβέλι, *Ο Ηγεμόνας, μτφρ. Θεώνη Ταμπάκη*, Αθήνα, Ατραπός, 2005 και Joseph S. Nye Jr., *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, U.S., PublicAffairs, 2004

¹⁷⁷ Πλούταρχος, ό.π., 23.7-8, σ. 95

¹⁷⁸ Διονύσιος Αλικαρνασσεύς, ό.π., Βιβλίο Κ', VIII, σ.133-135

VI. Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗ ΜΕ ΤΙΣ ΡΩΜΑΪΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

1. Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ

Όταν ο Πύρρος κατόρθωσε να επιστρέψει στον Τάραντα, είχε πλέον στη διάθεσή του μόλις είκοσι χιλιάδες πεζούς και τρεις χιλιάδες ιππείς, ενώ η πόλη των Σαυνιτών δεν είχε αντέξει στη ρωμαϊκή πολιορκία και είχε ήδη τεθεί υπό τον έλεγχό τους. Αμέσως μόλις έφτασε στον Τάραντα προχώρησε στη στρατολόγηση των καλύτερων ανδρών και κινήθηκε εναντίον του ρωμαϊκού στρατού που είχε στρατοπεδεύσει στη χώρα των Σαυνιτών¹⁷⁹. Για να αυξήσει τις πιθανότητες επιτυχίας του μετά τις απώλειες που είχε υποστεί στη Σικελία, μεταξύ άλλων ζήτησε τη βοήθεια του Αντιγόνου της Μακεδονίας. Όταν αυτός την αρνήθηκε, για να κερδίσει την εύνοια των Ιταλιωτών του συμμάχων και να παραμείνουν στο πλευρό του διέδωσε πως οι ενισχύσεις του Αντιγόνου έφταναν από στιγμή σε στιγμή¹⁸⁰.

Μπορεί μέχρι και πριν τη σικελική εκστρατεία ο Πύρρος να ήταν εν πολλοίς έρμαιο των συγκυριών, κυρίως εξαιτίας της μικρής πρωτογενούς στρατιωτικής δύναμης που είχε στη διάθεσή του ως βασιλιάς της Ηπείρου, είτε λόγω διαφόρων συγκυριών και να χρειαζόταν την πρόσκληση σημαντικών δυνάμεων για να μπορέσει να εκστρατεύσει εναντίον ανώτερων στρατιωτικά και οικονομικά δυνάμεων, όπως η Ρώμη και η Καρχηδόνα, μετά όμως την επιτυχή έκβαση του στρατιωτικού σκέλους της σικελικής εκστρατείας που υποχρέωσε τους Καρχηδονίους σε ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις, οι επιλογές και ο έλεγχος της κατάστασης ήταν πλέον δικοί του.

Η αποτυχία του στη Σικελία, όπως ήδη αναφέρθηκε, είχε ως αποτέλεσμα την ολική κατάρρευση κάθε ρεαλιστικής πιθανότητας να φέρει σε πέρας την επεκτατική υψηλή του στρατηγική και να καταστήσει την Ήπειρο ηγεμονική δύναμη του διεθνούς συστήματος. Η επιστροφή του στην Ιταλία και μάλιστα κάτω από αυτές τις συνθήκες που συνέβη, μετά και τις κρίσιμες απώλειες που του προκάλεσαν ο καρχηδονιακός στόλος και οι δέκα χιλιάδες Μαμερτίνοι, τον είχαν φέρει αντιμέτωπο, και αυτόν και τους συμμάχους του με έναν πόλεμο που πρακτικά δεν γινόταν να κερδίσει.

Όπως, όμως, επίσης για τον Πύρρο φάνταζε εξωπραγματική η πιθανότητα να επιστρέψει ηττημένος στην Ελλάδα και στην Ήπειρο, χωρίς να έχει εξαντλήσει κάθε πιθανότητα να πετύχει τον βασικό του σκοπό, το κέντρο βάρους της υψηλής του στρατηγικής και όλης της πολεμικής του προσπάθειας, την κατάκτηση της Ρώμης. Μετέτρεψε, λοιπόν για έσχατη φορά, την στρατηγική του προσέγγιση σε άμεση και κινήθηκε εναντίον των ρωμαϊκών δυνάμεων.

¹⁷⁹ Πλούταρχος, ό.π., 23.7-8, σ. 95

¹⁸⁰ Στέφανος Κωλέττας, *Αρχέγονος Ελλάς Ήπειρος*, Ιωάννινα, Δήμος Μολοσσών – Πασσαρώνος – Ευρυμενών, 2010, σ. 555

2. Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΒΕΝΕΟΥΕΝΤΟΥ¹⁸¹

Οι ήδη υποταγμένοι Σαυνίτες, αν και είχαν ηττηθεί από τους Ρωμαίους, έπειτα από σειρά χαμένων μαχών, πολλοί από αυτούς δεν προσέτρεξαν στο κάλεσμα του Πύρρου για επιστράτευση, μιας και τον θεωρούσαν εν πολλοίς υπεύθυνο για την υποδούλωση της πόλης τους, επειδή ο Πύρρος έφυγε για τη Σικελία¹⁸². Σε αυτό το σημείο ο Πύρρος ακολούθησε μία διαφορετική τακτική προσέγγιση στο θέατρο των επιχειρήσεων από αυτή που προτιμούσε ξεκάθαρα έως τώρα και στην ξηρά και στη θάλασσα, αυτή της διαίρεσης του στρατεύματός του σε δύο τμήματα, σε αντίθεση με την επιλογή της συγκέντρωσης των δυνάμεων και της συγκέντρωσης της πολεμικής προσπάθειας σε ένα σημείο κάθε φορά.

Η λογική που ακολούθησε για μία τέτοια απόφαση, ενώ ήδη υστερούσε αριθμητικά έναντι των ρωμαϊκών δυνάμεων, οι οποίες όμως ήταν πολλές φορές διαιρεμένες, ήταν πως με το ένα τμήμα του στρατού του θα κρατούσε απασχολημένο στη Λευκανία τον έναν Ρωμαίο ύπατο, με όσο το δυνατό μεγαλύτερη προσοχή για να αποφύγει την άμεση αντιπαράθεση στο πεδίο της μάχης, ώστε να αποτρέψει την συγκέντρωση των δυνάμεων του αντιπάλου και να προσπαθήσει να επιτύχει τη νίκη στη μάχη σε αντιπαράθεση μεταξύ δύο μικρότερων αριθμητικά αντιπάλων και από τις δύο πλευρές, σίγουρα κρατώντας το κυρίως τμήμα του στρατού του και τις πιο επίλεκτες δυνάμεις υπό τη δικιά του εντολή.

Έτσι, κινήθηκε εναντίον των ρωμαϊκών δυνάμεων που βρίσκονταν υπό τις εντολές του υπάτου Μανίου Κουρίου που είχε στρατοπεδεύσει σε ασφαλές σημείο κοντά στην πόλη του Βενεουεντού. Ο Μάνιος Κούριος αν και γνώριζε γενικά για τις κινήσεις του Πύρρου προς το μέρος όπου βρισκόταν στρατοπεδευμένες οι δυνάμεις που είχε υπό τον έλεγχό του, η μεγάλη προσήλωσή του στην οιωνοσκοπία τον έκανε να αποφεύγει την έξοδο από το στρατόπεδο για να αντιμετωπίσει κατά μέτωπο τον Πύρρο, ενώ ταυτόχρονα περίμενε και βοήθεια από τη Λευκανία, ώστε να αυξηθούν κατακόρυφα οι πιθανότητες επιτυχίας του ρωμαϊκού στρατού.

Ο Πύρρος, γνωρίζοντας πως ο Μάνιος είχε στρατοπεδεύσει σε καλό σημείο και πως υπερτερούσε αριθμητικά, φοβούμενος επίσης πως αν καθυστερούσε κι άλλο ίσως και να έφταναν τελικώς οι ενισχύσεις από τη Λευκανία, επεδίωξε τη νίκη μέσα από την τακτική του αιφνιδιασμού, μάλιστα τις νυχτερινές ώρες, ώστε οι Ρωμαίοι στρατιώτες να μην προφτάσουν να ετοιμαστούν και να διάγει μία εύκολη και ανέλπιστα για πολλούς νίκη¹⁸³.

Αν και το σκεπτικό της απόφασης αυτής αρχικά δείχνει εξαιρετικό, ιδίως για στρατιωτικές δυνάμεις μικρότερες αριθμητικά και χωρίς μεγάλες δυνατότητες αναπλήρωσης των χαμένων δυνάμεων με νέες, όπως ακριβώς το στράτευμα του

¹⁸¹ Σημ. Benevento

¹⁸² Πλούταρχος, ό.π., 25.1, σ. 97

¹⁸³ Πλούταρχος, ό.π., 25.3-9, σ. 99-101

Πύρρου, προϋποθέτει και πολύ καλή οργάνωση, ακριβή γνώση των γεωγραφικών λεπτομερειών και ιδιαιτεροτήτων και πολύ μεγάλη προσοχή, ώστε και να μη χαθεί το στοιχείο του αιφνιδιασμού και ο εχθρός προετοιμαστεί για τη μάχη, και να ελαχιστοποιηθούν οι όποιες επιπτώσεις της τριβής, αλλά και να χρησιμοποιηθούν κατάλληλα όλες οι διαθέσιμες δυνάμεις, πολλώ δε μάλλον εκείνες που μπορούν να αποτελέσουν κρίσιμες για τη νικηφόρα διεξαγωγή της μάχης, όπως εν προκειμένω οι ελέφαντες του Πύρρου.

Κατά την προσπάθεια αιφνιδιασμού από πλευράς των συμμάχων όμως φάνηκε πως υπήρχε κατ' αρχάς ελλιπής γνώση του εδάφους και των συνθηκών που θα αντιμετώπιζε το στράτευμα. Η πορεία μέσα από έναν μακρύ και κατάφυτο δρόμο δυσχεράνθηκε πολύ όταν τα φώτα που χρησιμοποιήθηκαν δεν διατηρήθηκαν αναμμένα σε όλη τη διάρκεια, με αποτέλεσμα τον αποπροσανατολισμό του στρατεύματος και το χάσιμο κρίσιμου χρόνου. Απότοκο αυτού του σφάλματος ήταν να ξημερώσει και να χαθεί το στοιχείο του αιφνιδιασμού, μιας και η επίθεση διεξήχθη τις πρώτες πρωινές ώρες και οι Ρωμαίοι που είδαν τον Πύρρο να πλησιάζει συντάχθηκαν και ήταν έτοιμοι να τον αντιμετωπίσουν σε πλήρη διάταξη¹⁸⁴.

Ο Μάνιος αυτή τη φορά δεν περίμενε τον Πύρρο να φτάσει στο στρατόπεδο, αλλά επιτέθηκε αυτός, με αποτέλεσμα να καταστήσει άχρηστο το μεγαλύτερο όπλο του Πύρρου, τους ελέφαντες, πολλούς εκ των οποίων σκότωσε, ενώ άλλοι πέσαν στα χέρια των Ρωμαίων¹⁸⁵. Η αποτυχία του αιφνιδιασμού είχε ως αποτέλεσμα και την ανετοιμότητα της ορθής παράταξης έναντι των δυνάμεων του εχθρού και την πτώση του ηθικού του στρατεύματος, το οποίο τελικά τράπηκε σε φυγή. Ο Μάνιος ακολούθησε τον Πύρρο μέχρι και την κοντινή πεδιάδα όπου και συγκρούστηκε πλέον ανοιχτά με τον στρατό του Πύρρου και μόνο οι εναπομείναντες ελέφαντες μπόρεσαν να αποτρέψουν την ολοκληρωτική καταστροφή για τον τελευταίο. Αναγκασμένα τμήματα του στρατού του Μάνιου από τους ελέφαντες να οπισθοχωρήσουν στο στρατόπεδο, έλαβαν τη διαταγή από αυτόν να παραταχθούν σε θέση άμυνας στο χαράκωμα που υπήρχε, από το οποίο κατόρθωσαν να τρέψουν τελικώς σε φυγή τους επιτιθέμενους ελέφαντες. Η οπισθοχώρηση των ζώων ήταν προφανώς άτακτη και, ακόμη χειρότερη για τον συμμαχικό στρατό, έτυχε να συμβεί μέσα από την ίδια την παράταξή του, προκαλώντας αναταραχή και σύγχυση. Εξαιτίας αυτής της αναταραχής ήταν πλέον εύκολη η νίκη για το ρωμαϊκό στρατό, η οποία και επετεύχθη¹⁸⁶.

Η νίκη στη μάχη του Βενεουεντού για τους Ρωμαίους απετέλεσε και το επισφράγισμα της τελικής νίκης στον πόλεμο με τις συμμαχικές υπό τον Πύρρο δυνάμεις και, ταυτόχρονα, την ταφόπλακα για τις επεκτατικές βλέψεις του Πύρρου εκτός του κυρίως ελλαδικού χώρου. Η υψηλή στρατηγική του Πύρρου είχε αποτύχει ολοκληρωτικά και χωρίς κανένα περιθώριο για αυτόν να μπορέσει να

¹⁸⁴ Διονύσιος Αλικαρνασσεύς, ό.π., Βιβλίο Κ', Χ, σ. 139-141

¹⁸⁵ Διονύσιος Αλικαρνασσεύς, ό.π., Βιβλίο Κ', XII, σ. 141-143

¹⁸⁶ Πλούταρχος, ό.π., 25.3-9, σ. 99-101

ξαναπροσπαθήσει με κάποιον τρόπο για την επιτυχία της κατάληξη. Για τους Ρωμαίους, η νίκη αυτή απετέλεσε σημείο καμπής, έναντι ενός εξαιρετικά δύσκολου αντιπάλου, όπως ο Πύρρος, με μεγάλες στρατηγικές ικανότητες και εναντίον ενός μεγάλου αριθμητικά αντιπάλου, από τον οποίο είχε υποστεί και σοβαρές ήττες σε αποφασιστικές μάχες στο παρελθόν.

Με την ήττα των συμμαχικών δυνάμεων, οι Ρωμαίοι πλέον είχαν – και δικαιολογημένα – και το ανεβασμένο πολεμικό φρόνημα και την στρατιωτική υπεροχή σε απόλυτους αριθμούς και σε επίπεδο της όποιας αντίπαλης στρατιωτικής προσπάθειας, χρειάζονταν για να κατακτήσουν σε σύντομο χρονικό διάστημα όλη την Ιταλία και τη Σικελία, πράγμα το οποίο και έκαναν. Ένας ακόμη, λόγος, λοιπόν, για την αδυναμία του Πύρρου να μπορέσει στο εξής να ξαναθέσει σε εφαρμογή κάποιο σχέδιο που θα εξυπηρετούσε τον αρχικό σχεδιασμό της υψηλής στρατηγικής της Ηπείρου ήταν και αυτό: δεν υπήρχε πια ή κάποια οιωινή συμμαχική δύναμη με σημαντική ισχύ στην Ιταλία ή στη Σικελία που θα μπορούσε να τον ξαναπροσκαλέσει με αξιώσεις σε μία εκ νέου αντιπαράθεση με τη Ρώμη.

Μετά από έξι χρόνια εκστρατειών στον ευρύτερο ιταλικό χώρο, ο Πύρρος θα αναγκαζόταν να επιστρέψει στην Ήπειρο ηττημένος και αναγκασμένος να επανασχεδιάσει την υψηλή στρατηγική του βασιλείου του, βασισμένος στα νέα δεδομένα, της αδυναμίας, δηλαδή, να καταστεί η Ήπειρος μία εκ των μεγάλων δυνάμεων του διεθνούς συστήματος και γνωρίζοντας πια πως οι όποιες επεκτατικές βλέψεις του θα περιοριζόντουσαν στον κυρίως ελλαδικό χώρο.

VII. ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1. ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΠΙΘΕΣΗ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Στην επιστροφή του στην Ήπειρο, ο Πύρρος πλέον είχε στη διάθεσή του μόλις οχτώ χιλιάδες πεζούς και πεντακόσιους ιππείς, ενώ η μακροχρόνια πολεμική του προσπάθεια είχε εξουθενώσει την οικονομία του κράτους, το οποίο ουσιαστικά ήταν χρεοκοπημένο. Για να μπορέσει να αντιστρέψει την δυσχερή οικονομική του κατάσταση, να αποκτήσει εκ νέου πλούτο, αλλά και να συντηρήσει τα εναπομείναντα στρατεύματά του για να εξασφαλίσει την ασφάλεια για το κράτος του, ο μόνος γρήγορος τρόπος ήταν να εμπλακεί εκ νέου σε πόλεμο¹⁸⁷¹⁸⁸.

Αφού ο Πύρρος προσεταιρίστηκε και έναν αριθμό Γαλατών στρατιωτών, η επιλογή του για την επόμενη δοκιμασία του στον πόλεμο ήταν η Μακεδονία, για δεύτερη φορά¹⁸⁹. Η γειτνίαση με τη Μακεδονία, η ιδιομορφία του εδάφους από το οποίο θα εισέβαλλε, δια μέσου της οροσειράς της Πίνδου, που δημιουργούσε προϋποθέσεις αιφνιδιασμού, καθώς τα σύνορα εκεί δεν ήταν εύκολα φυλασσόμενα και η συνεχής του επιθυμία για κατάληψη της εξουσίας στο δυνητικά ισχυρότερο βασίλειο του ελλαδικού χώρου, ήταν κάποιοι από τους παράγοντες που συντέλεσαν σε αυτή του την απόφαση.

Την περίοδο εκείνη βασιλιάς της Μακεδονίας ήταν ο Αντίγονος Β΄ ο Γονατάς¹⁹⁰, γιος του Δημητρίου του πολιορκητή, του παλιού εχθρού του Πύρρου. Η εχθρότητα του Πύρρου με τον πατέρα του βασιλιά της Μακεδονίας ήταν άλλος ένας λόγος που οδήγησε τον Πύρρο σε σύγκρουση μαζί του. Αν και ο Πύρρος αρχικά θα εισέβαλε στη Μακεδονία μόνο για να λεηλατήσει και να βελτιώσει τα οικονομικά της Ηπείρου, ήταν σίγουρο πως και ο Αντίγονος, όπως και ο πατέρας του Δημήτριος έβλεπε ανταγωνιστικά τον Μολοσσό βασιλιά και οποιοδήποτε πλήγμα έναντι του γείτονά του, όχι μόνο θα αύξανε το επίπεδο ασφαλείας της Ηπείρου, αλλά και ήταν και μία απολύτως δικαιολογημένη πράξη πολέμου.

Η στρατηγική του αιφνιδιασμού επέφερε άμεσα αποτελέσματα και ο Πύρρος κατέλαβε πολλές πόλεις της δυτικής Μακεδονίας με σχετική ευκολία, ενώ για μία ακόμη φορά αντιμετώπισε το ίδιο φαινόμενο της προσχώρησης στο στρατεύμα του ενός σημαντικού αριθμού Μακεδόνων στρατιωτών, της τάξης αυτή

¹⁸⁷ Για οικονομικούς παράγοντες που προκαλούν αστάθεια στο διακρατικό σύστημα μεταξύ άλλων βλ. Robert Gilpin, *Πόλεμος και αλλαγή στη διεθνή πολιτική*, μτφρ. Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Αθήνα, Ποιότητα, 2004, σ.123-151

¹⁸⁸ Πλούταρχος ό.π., 26.3-5, σ. 101

¹⁸⁹ Πλούταρχος ό.π., 26.3-5, σ. 101

¹⁹⁰ Αντίγονος Β΄ ο Γονατάς (319 – 239 π.Χ.) ήταν ισχυρός Μακεδόνας ηγέτης κατά την ελληνιστική περίοδο. Υπήρξε στρατηγός του πατέρα του Δημητρίου και βασιλιάς της Μακεδονίας την περίοδο 276 – 239 π.Χ.. Σημαντικότερο επίτευγμά του, μετά από την πολύ δύσκολη εδραίωση της εξουσίας του στη Μακεδονία ήταν η ανόρθωση της ισχύος του βασιλείου, καθιστώντας το, μετά από πολλά χρόνια συνεχών αναταραχών, μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων της εποχής.

τη φορά των δύο χιλιάδων ανδρών. Η αρχική του αυτή επιτυχία του έδωσε ελπίδες για μία ακόμη μεγαλύτερη, αυτή της κατανίκησης του στρατού του Αντιγόνου σε κατά μέτωπο επίθεση¹⁹¹.

Βλέπουμε πως αν και ο Πύρρος ξεκίνησε την εισβολή του στα μακεδονικά εδάφη με μόνο σκοπό την λεηλασία και την αποκομιδή κερδών, αμέσως μόλις αντιλήφθηκε μία σοβαρή αδυναμία στην άμυνα του κράτους στο οποίο εισέβαλλε ή και μία χαλαρή νομιμοποίηση του ηγεμόνα στο εσωτερικό του κράτους αυτού, δεν δίστασε να μετατρέψει άμεσα τον σκοπό της πολεμικής του δραστηριότητας για να αποκομίσει ακόμη μεγαλύτερα οφέλη, τα οποία όταν ξεκινούσε την εκστρατεία του δεν είχε καν φανταστεί πως θα έχει τη δυνατότητα να επιτύχει.

Έτσι, ο Πύρρος αντιπαρατέθηκε των στρατιωτικών δυνάμεων του Αντιγόνου και με έναν υπερκερωτικό ελιγμό επιτέθηκε εναντίον της οπισθοφυλακής του Αντιγόνου που αποτελούταν από μεγάλο αριθμό Γαλατών, αλλά επίσης εκεί βρίσκονταν και οι ελέφαντες του Αντιγόνου. Το στράτευμα των Ηπειρωτών έκαμψε την αντίσταση των Γαλατών και αιχμαλώτισε τους ελέφαντες, τους οποίους έθεσε, μάλιστα άμεσα στη διάθεσή του. Τότε κινήθηκε εναντίον της μακεδονικής φάλαγγας, η οποία όμως έδειχνε μεγάλη απροθυμία να πολεμήσει, τρομοκρατημένη και από την ορμή των ελεφάντων που πλέον κινούνταν εναντίον τους. Ο Πύρρος, τότε επέλεξε να προσπαθήσει να κερδίσει τη μάχη χωρίς άλλους νεκρούς και από τις δύο πλευρές, καθώς έβλεπε το ήδη καμφθέν ηθικό του αντίπαλου στρατεύματος, ενώ θεώρησε πως θα ήταν εξαιρετικά εύκολο να κατορθώσει να προσεταιρισθεί του αξιωματικού του Αντιγόνου, ώστε να αυτομολήσουν και αυτοί στο στράτευμα των Ηπειρωτών, όπως και οι δύο χιλιάδες άλλοι Μακεδόνες στρατιώτες νωρίτερα. Ο Αντίγονος διέφυγε κρυφά για να γλιτώσει τη ζωή του¹⁹².

Η εξαιρετική στρατηγική αντίληψη του Πύρρου για μία ακόμη φορά θα του έδινε τη δυνατότητα μίας εν πολλοίς αναίμακτης νίκης, ή τουλάχιστον όχι τόσο αιματηρής όσο θα μπορούσε να είναι, με μία κίνηση που έδειχνε κυρίως προϊόν ενστικτώδους απόφασης και όχι λογικής διεργασίας, η επιτυχία της όμως εξηγείται απόλυτα. Και αυτό γιατί, μετά τις πρώτες αυτομολήσεις από το στρατόπεδο του Αντιγόνου, είχε καταλάβει πως, ανάμεσα σε αυτόν και τον Αντίγονο, οι Μακεδόνες στρατιώτες θα διάλεγαν τον πιο θαυμαστό στα μάτια τους ηγέτη. Έτσι, μέσα από κάθε επιτυχία, μέχρι και στο πεδίο της μάχης ο Πύρρος κέρδιζε τη συμπάθεια αξιωματικών και στρατιωτών του στρατεύματος του Αντιγόνου. Η προσέγγισή του στο επίπεδο της στρατιωτικής του στρατηγικής και σε τακτικό επίπεδο σε αυτή τη μάχη ήταν, λοιπόν, άμεση. Κινήθηκε εναντίον του κέντρου βάρους του στρατεύματος του Αντιγόνου, το οποίο δεν ήταν η μακεδονική φάλαγγα ή ολόκληρο το στράτευμα αυτό καθ' αυτό, αν ήθελε να επιτύχει μία νίκη με όσα το δυνατόν περισσότερα οφέλη και ταυτόχρονα το μικρότερο δυνατό κόστος. Το κέντρο βάρους του αντιπάλου ήταν το ηθικό των Μακεδόνων στρατιωτών, το οποίο κάμφθηκε

¹⁹¹ Πλούταρχος ό.π., 26.6-7, σ. 101-103

¹⁹² Πλούταρχος ό.π., 26.7-8, σ. 103

γρήγορα όταν ο Πύρρος έθεσε υπό τον έλεγχό του τους ελέφαντες του Αντιγόνου και σε συνδυασμό με την πολύ καλή φήμη του ιδίου ως ηγέτη, η νίκη επήλθε ακριβώς έτσι, με μικρό κόστος και μεγάλα οφέλη¹⁹³.

Αμέσως μετά τη μάχη ο Πύρρος συνέχισε να καταλαμβάνει μακεδονικές πόλεις, αυξάνοντας τα όρια του βασιλείου του. Ο πόλεμος για οικονομικούς λόγους, τον οποίο είχε ξεκινήσει, είχε μετατραπεί σε επεκτατικό, με μεγάλη, έως εκείνη τη στιγμή, επιτυχία. Είχε πλέον εκτοπίσει τον Αντίγονο από την εξουσία της Μακεδονίας αν και η κατάσταση παρέμενε ρευστή, ακόμη και μετά την κατάκτηση της πρωτεύουσας του βασιλείου των Αιγών. Χαρακτηριστικό είναι πως ο Πύρρος δεν αναγνώριζε πλέον τον Αντίγονο ως βασιλιά της Μακεδονίας και τον κατηγορούσε δημόσια που φορούσε ακόμη τη βασιλική πορφύρα, αλλά προφανώς για να συμπεριφέρεται ακόμη ως βασιλιάς ο Αντίγονος διέθετε ακόμη ορισμένα ερείσματα στη Μακεδονία.

Την ρευστότητα της κατάστασης ενέτεινε ένα ακόμη πολιτικό λάθος του, όταν δεν τιμώρησε παραδειγματικά τους άπληστους Γαλάτες που ασέβησαν επί των βασιλικών τάφων για να αποκομίσουν κέρδη από τα πλούτη που ήταν θαμμένα εκεί¹⁹⁴. Η αδυναμία στην πολιτική αντίληψη του Πύρρου που υπήρχε σε ευθεία αντίθεση με την μεγάλη στρατηγική του αντίληψη έγινε μία ακόμη φορά φανερή, μειώνοντας την αποτελεσματικότητα των στρατιωτικών επιτυχιών που είχε διεξάγει, αν και όχι στο βαθμό που αυτό είχε συμβεί στη Σικελία νωρίτερα.

¹⁹³ Για μια ανάλυση των απαραίτητων στοιχείων που πρέπει να διαθέτει ένας ηγέτης, μεταξύ άλλων βλ. Joseph S. Nye Jr., *Ηγεσίες που πρωτοπορούν*, μτφρ. Ερρίκος Μπαρτζινόπουλος, Αθήνα, Παπαζήσης, 2009.

¹⁹⁴ Πλούταρχος ό.π., 26.11-13, σ. 103

2. Η ΑΝΑΔΙΑΜΟΡΦΩΜΕΝΗ ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΚΗ ΚΑΙ ΣΙΚΕΛΙΚΗ ΑΠΟΤΥΧΙΑ

Αξίζει, στο σημείο αυτό, να σημειωθεί πως η ρευστότητα της κατάστασης στον ελλαδικό χώρο και το γεγονός πως ο Πύρρος γνώριζε πως η μόνη πιθανότητα που είχε να ηγεμονεύσει σε περιοχές εκτός της κύριας επικράτειας της Ηπείρου θα ήταν μέσω της κατάκτησης του μεγαλύτερου μέρους της ελλαδικής επικράτειας και της εξολόθρευσης όσο το δυνατόν περισσότερων *de facto* ή εν δυνάμει μελλοντικών εχθρικών δυνάμεων, όπως η Σπάρτη και συμμαχίας με τις υπόλοιπες. Γι' αυτό και πλέον δεν ενδιαφερόταν για τα προσχήματα και τις δικαιολογημένες και νομιμοποιημένες πολεμικές πράξεις, εξάλλου κατηγορήθηκε δημοσίως από τους Σπαρτιάτες πως επιχειρεί εναντίον τους χωρίς να έχει κηρύξει τον πόλεμο εκ των προτέρων¹⁹⁵. Θα χρησιμοποιούσε πια οποιοδήποτε τέχνασμα θα μπορούσε να του αποδώσει έστω το παραμικρό πλεονέκτημα, κυρίως όσον αφορά την στρατηγική του αιφνιδιασμού που επεδίωκε συνεχώς.

Ακόμη, παρατηρούμε πως από τη στιγμή που ο Πύρρος επέστρεψε στην Ελλάδα, συνέχισε να χρησιμοποιεί εναλλαγές της άμεσης και της έμμεσης προσέγγισης στα επίπεδα της στρατηγικής. Στο επίπεδο της υψηλής στρατηγικής, η οποία είχε αναδιαμορφωθεί και πλέον είχε ως στόχο την ολοκληρωτική κυριαρχία του Πύρρου στην Ελλάδα, από τη στιγμή που η προσπάθεια στη δύση είχε πέσει στο κενό και η ανατολή και ο νότος, η Ασία και η Αίγυπτος δηλαδή, ποτέ δεν αποτελούσαν επιλογή εξαιτίας των πολύ ισχυροτέρων κρατών που κυριαρχούσαν στις περιοχές αυτές, ο Πύρρος ακολούθησε άμεση προσέγγιση. Γνώριζε πως η επιτυχία της υψηλής του στρατηγικής θα εξαρτώταν από την κυριαρχία στη Μακεδονία, ο έλεγχος της οποίας, εξάλλου, από την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου και έπειτα, ήταν απαραίτητος για την ηγεμόνευση στον ελλαδικό χώρο. Πρώτη προτεραιότητά του, λοιπόν, αφότου διήγαγε τις πρώτες επιτυχημένες στρατιωτικές επιχειρήσεις στη Μακεδονία, ήταν η σταθεροποίηση της κυριαρχίας του στη Μακεδονία.

Σε στρατηγικό επίπεδο, έπειτα, αντιλαμβανόταν πως για να πετύχει την εδραίωση της κυριαρχίας του στη Μακεδονία και να θέσει σταθερές βάσεις για την μετέπειτα ολοκληρωτική του ηγεμόνευση στην Ελλάδα, ήταν η ήττα του Αντιγόνου. Επειδή, όμως για να ηττηθεί ο Αντίγονος και από τη στιγμή που δεν ήταν κατορθωτή η φυσική του εξόντωση, ο Πύρρος θα ακολουθούσε έμμεση προσέγγιση, θα χτυπούσε δηλαδή εναντίον κάθε πόλης-κράτους που αποτελούσε εν δυνάμει σύμμαχο του Αντιγόνου, με πρώτο στόχο τη Σπάρτη, αυξάνοντας ταυτόχρονα τη δικιά του ισχύ, δημιουργώντας ακόμη καλύτερες προϋποθέσεις να πετύχει είτε την αποδοχή της ήττας από τον Αντίγονο, είτε να επιδιώξει κλιμάκωση της πολεμικής αντιπαράθεσης και μέσα από αυτή να καταβάλει ολοκληρωτικά την πολεμική

¹⁹⁵ Πλούταρχος ό.π., 26.22-24, σ. 105-107

προσπάθεια του Αντιγόνου. Στον πόλεμο ελιγμών που επέλεξε ο Πύρρος, αντιλήφθηκε τον εχθρό ως ένα σύστημα το οποίο θα αποσάρθρωνε σταδιακά.

Σε επιχειρησιακό επίπεδο ο Πύρρος συνέχιζε να επιδιώκει τον καλύτερο δυνατό αιφνιδιασμό, όπου αυτός ήταν δυνατό να υπάρξει, κυρίως μέσα από διπλωματικά τεχνάσματα. Ακολουθούσε, όπως πάντα, άμεση προσέγγιση αν και όπου παρουσιαζόταν ευκαιρία θα προσπαθούσε να ελαχιστοποιήσει το κόστος της στρατιωτικής του προσπάθειας και να οδηγήσει στην οπισθοχώρηση, παράδοση ή ολική καταστροφή του εχθρικού στρατεύματος, ανάλογα με την περίπτωση και στις περιπτώσεις των πολιορκιών πόλεων επεδίωκε την παράδοση της πόλης στόχου του είτε μέσω του πειθαναγκασμού¹⁹⁶, είτε εξαιτίας της απόλυτης επικράτησης του στρατού του στο πεδίο της μάχης. Γενικότερα στο εξής θα κινούταν αποφασιστικά εναντίον του στρατεύματος ή της πόλης που είχε θέσει ως στόχο, διεξάγοντας πόλεμο φθοράς και επιλέγοντας την άμεση προσέγγιση σε επιχειρησιακό και τακτικό επίπεδο.

¹⁹⁶ Πειθαναγκασμός (compellence) είναι η αλλαγή του status quo απειλή χρήσης βίας. Η απειλή χρήσης βίας μπορεί να χρησιμοποιείται από ένα κράτος και σε περίοδο ειρήνης και κατά τη διάρκεια μιας πολεμικής αναμέτρησης. Ο πειθαναγκασμός δημιουργεί αντιθετικό ζεύγος με την αποτροπή (deterrence). Για αναλύσεις των όρων και συγκρίσεις ενδεικτικά βλ. Κ. Κολιόπουλος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, ό.π., σ. 21- 27, Glenn Snyder, *Deterrence and Defense: Toward a Theory of National Security*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1961 και Thomas Schelling, *Arms and Influence*, New Haven, Connecticut, Yale University Press, 1966.

3. Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

Παρόλη την αστάθεια που επικρατούσε στη Μακεδονία, ο Πύρρος αντί να αναμείνει και να υπομείνει να εδραιώσει αυτή τη φορά την κυριαρχία του εκεί, επέλεξε, με συγκεκριμένη αφορμή¹⁹⁷, να επιτεθεί εναντίον της Σπάρτης. Η πρότερες αποτυχίες του στο να εδραιώσει την εξουσία του στη Μακεδονία φαίνεται πως έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην απόφασή του αυτή. Θεώρησε πως έπρεπε να επεκτείνει την κυριαρχία του και σε εδάφη εκτός της Μακεδονίας και της Ηπείρου για να μπορέσει να σταθεροποιήσει αυτή τη φορά την εξουσία του στη Μακεδονία.

Ο Πύρρος εκστράτευσε εναντίον της Σπάρτης με είκοσι πέντε χιλιάδες πεζούς, δύο χιλιάδες ιππείς και είκοσι τέσσερις ελέφαντες. Αν και ο Κλεώνυμος ήταν εκείνος που προσκάλεσε τον Πύρρο στην Πελοπόννησο, το μέγεθος του στρατεύματος του Πύρρου καταδείκνυε την πρόθεσή του να κατακτήσει, όχι μόνο τη Σπάρτη, αλλά και όλη την Πελοπόννησο, όχι για λογαριασμό του Κλεωνύμου, αλλά για τον ίδιο και το βασίλειό του¹⁹⁸.

Την πρόθεσή του αυτή όμως δεν απέκαλυψε στους Λακεδαιμόνιους όταν πρεσβευτές της Σπάρτης, συνάντησαν τον Πύρρο στη Μεγαλόπολη¹⁹⁹ που είχε στρατοπεδεύσει. Η αιτιολόγηση της επιθετικής στρατιωτικής του προσπάθειας ήταν πως σκοπός του ήταν να απαλλάξει κάθε πόλη της νοτίου Ελλάδας από την κηδεμονία του Αντιγόνου, διότι ο ίδιος ήταν σε αντιπαράθεση με τον Αντίγονο. Οι διπλωματικές του ικανότητες και η ικανότητα στην εξαπάτηση έγιναν, μάλιστα, άλλη μια φορά φανερές, καθώς για να επιτύχει μία αιφνιδιαστική κατάκτηση της Σπάρτης, έλεγε στους Σπαρτιάτες πρέσβεις πως θαυμάζει την πόλη και πως θα ήθελε στο μέλλον να στείλει τα ίδια του τα παιδιά να ανατραφούν με τα Λακωνικά ήθη. Μόλις, όμως, πέρασε στη λακωνική ενδοχώρα, ξεκίνησε τις λεηλασίες και τις καταστροφές, δείχνοντας, ξεκάθαρα πια, τις προθέσεις του για κατάκτηση της Σπάρτης²⁰⁰.

Έξω από τη Σπάρτη ο Πύρρος υπέπεσε σε ένα μεγάλο λογικό σφάλμα. Ενώ μέχρι εκείνη τη στιγμή είχε χρησιμοποιήσει τεχνάσματα για να μπορέσει να καταλάβει αιφνιδιαστικά την πόλη, όταν αυτή δεν θα είχε την καλύτερη δυνατή προστασία και καταπατώντας τις ηθικές αρχές που διέπαν τον πόλεμο μεταξύ των ελληνικών πόλεων, όπως χαρακτηριστικά προαναφέρθηκε, η μεγάλη του σιγουριά για την επιτυχία του εγχειρήματός του τον έκαναν να προβεί σε μία κίνηση, με την οποία ο ίδιος θεώρησε πως τιμά την ιστορία της Λακεδαιμόνος, στην ουσία όμως

¹⁹⁷ Ο Λακεδαίμων Κλεώνυμος κάλεσε τον Πύρρο να κατακτήσει την Σπάρτη. Καταγόταν από βασιλικό γένος, αλλά επειδή ήταν βίαιος και αυταρχικός, ουσιαστικά είχε αναγκαστεί σε εξορία και βασίλευε στη Σπάρτη ο Άρευς. Επιπλέον, ο Κλεώνυμος είχε εγκαταλειφθεί από τη γυναίκα του Χιλωνίδα η οποία αγάπησε τον Ακρότατο. Έτσι ο Κλεώνυμος ζήτησε τη βοήθεια του Πύρρου για να πάρει εκείνα που θεωρούσε δικαιωματικά δικά του. βλ. Πλούταρχος, ό.π., 26. 15-20, σ. 105

¹⁹⁸ Πλούταρχος, ό.π., 26.20-22, σ. 105

¹⁹⁹ Πλούταρχος, ό.π., 26.23, σ. 105

²⁰⁰ Πλούταρχος, ό.π., 26.20-22, σ. 105 και 27.1, σ. 107

απλώς ριψοκινδύνευε την αποτελεσματικότητα της πολεμικής του προσπάθειας. Για να μην προχωρήσει σε κατάληψη της πόλης κατά τις βραδινές ώρες, γεγονός που πολύ πιθανό να είχε ως αποτέλεσμα την λεηλασία της πόλης από τους στρατιώτες του, ανέμενε να ξεκινήσει την επίθεσή του μέχρι το πρωί, με αποτέλεσμα να χάσει το πλεονέκτημα του αιφνιδιασμού. Αιφνιδιασμό για τον οποίο είχε πασχίσει μέχρι εκείνη τη στιγμή²⁰¹.

Το βράδυ αυτό η άμυνα της Σπάρτης απαρτιζόταν από μία μικρή φρουρά ανδρών, επειδή ο κύριος όγκος των δυνάμεων της πόλης βρισκόταν υπό τις εντολές του Άρεως στην Κρήτη, προς συνδρομή των Γορτύνιων, συμμάχων των Σπαρτιατών. Όταν ο Πύρρος ανέβαλε τη νυχτερινή επίθεση οι Σπαρτιάτες σκέφτηκαν να αδειάσουν την πόλη από τον άμαχο πληθυσμό και να τον στείλουν στην Κρήτη. Οι γυναίκες όμως της πόλης αρνήθηκαν κάτι τέτοιο και αποφάσισαν πως θα συνδράμουν αυτές στην άμυνα της πόλης όταν ο Πύρρος διέτασσε τελικώς την επίθεσή του. Και όχι μόνο αυτό, αλλά πρόλαβαν να δημιουργήσουν και επιπλέον αμυντική οχύρωση, μία τάφρο αρκετά βαθιά για να είναι μη προσπελάσιμη, μαζί με τους εναπομείναντες άνδρες της πόλης. Η επιλογή αυτή του Πύρρου, λοιπόν να μην διατάξει τη νυχτερινή επίθεση έδωσε τη δυνατότητα στους Σπαρτιάτες να προετοιμάσουν, όσο καλύτερα γινόταν, την άμυνα της πόλης τους²⁰².

Όταν το επόμενο πρωί ο Πύρρος διέταξε την επίθεση οι οπλίτες των Σπαρτιατών παρατάχτηκαν έξω από τα τείχη και την τάφρο και αντιμετώπισαν τους εχθρούς τους. Η τάφρος συντέλεσε πολύ σημαντικό ρόλο στην επιτυχημένη άμυνα της Σπάρτης την πρώτη ημέρα της μάχης. Οι Σπαρτιάτες επεδείκνυαν μεγάλη ανδρεία και θάρρος και, γνωρίζοντας καλύτερα και το έδαφος κατόρθωσαν κάποια στιγμή να αποκόψουν και ένα τμήμα του στρατού του Πύρρου, υπό τις εντολές του γιου του Πτολεμαίου και να επιφέρουν αρκετές απώλειες στους Ηπειρώτες. Η μάχη διεκόπη τη νύχτα και ξεκίνησε πάλι το επόμενο πρωί²⁰³.

Οι τακτικοί ελιγμοί και η κάλυψη της τάφρου σε πολλά σημεία με διάφορα υλικά που πετούσαν οι Ηπειρώτες σε συνδυασμό με τα σώματα των νεκρών, έδωσαν τη δυνατότητα στους αριθμητικά ανώτερους στρατιώτες του Πύρρου να πλησιάσουν αυτή τη φορά τα τείχη, ενώ πλέον είχαν επιφέρει σημαντικές απώλειες σε νεκρούς και τραυματίες στους αντιπάλους τους. Σε αυτό το σημείο της μάχης, όταν πλέον η κατάληξη της μάχης έδειχνε να είναι προδιαγεγραμμένη, ο Πύρρος, θορυβημένος και από τον κίνδυνο που διέτρεξε όταν σκοτώθηκε το άλογό του από βέλος, διέταξε τη μερική οπισθοχώρηση του στρατεύματός του, πιστεύοντας πως πλέον οι Σπαρτιάτες θα παραδίνονταν²⁰⁴.

Η απόφαση αυτή έμελλε να καταστεί μοιραία για την προσπάθεια του Πύρρου να καταλάβει την Σπάρτη. Η λανθασμένη του εκτίμηση πως οι Σπαρτιάτες θα παραδίνονταν, επειδή οι περισσότεροι εκ των υπερασπιστών της είχαν τεθεί

²⁰¹ Πλούταρχος, ό.π., 27.2-10, σ. 107-109

²⁰² Πλούταρχος, ό.π., 27.2-10, σ. 107-109

²⁰³ Πλούταρχος, ό.π., 28.1-7, σ. 109-111 και 29.1-12, σ. 111-115

²⁰⁴ Πλούταρχος, ό.π., 29.1-12, σ. 111-115

εκτός μάχης, αδιαφορώντας για το γνωστό σε όλους φρόνημα των Σπαρτιατών που προτιμούν να πεθάνουν παρά να παραδοθούν και έχοντας ανεπαρκή πληροφόρηση για τις ενισχύσεις που κατέφθαναν από την Κόρινθο μαζί με μισθοφόρους, αλλά και την επιστροφή του Άρεως και των δύο χιλιάδων ανδρών του από την Κρήτη, είχαν ως αποτέλεσμα την παταγώδη αποτυχία του Πύρρου να κατακτήσει την Σπάρτη²⁰⁵.

Η συνήθης τακτική του Πύρρου να επιδιώκει το μεγαλύτερο δυνατό περιορισμό των απωλειών του στρατεύματός του όταν θεωρεί πως η μάχη έχει κριθεί, αυτή τη φορά τον οδήγησε σε λογικό σφάλμα. Ιδίως από τη στιγμή που η αριθμητική και ποιοτική υπεροχή του στρατεύματός του ήταν τη δεύτερη μέρα της μάχης σαφέστατη, δεν υπήρχε κανένας λόγος να ριψοκινδυνέψει αυτό που δεν γνώριζε καν ότι συνέβαινε, αλλά σίγουρα ήταν μια πολύ μεγάλη πιθανότητα, το να καταφτάσουν ενισχύσεις προς υπεράσπιση της πόλης.

Αφού κατέφτασαν οι ενισχύσεις, παρόλη την ορμητικότητα του Πύρρου και του στρατεύματός του, έγινε γρήγορα σαφές ότι δεν ήταν δυνατή η κατάκτηση της πόλης την παρούσα στιγμή. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ο Πύρρος να αναγκαστεί να οπισθοχωρήσει προς τη λακωνική ενδοχώρα και να επιδοθεί σε λεηλασία αυτής για αρκετούς μήνες²⁰⁶.

²⁰⁵ Πλούταρχος, ό.π., 30.1-2, σ. 115

²⁰⁶ Πλούταρχος, ό.π., 30.1-2, σ. 115

4. ΕΠΙΘΕΣΗ ΣΤΟ ΑΡΓΟΣ

Αν και ο Πύρρος αρχικά είχε αποφασίσει να ξεχειμωνιάσει στη Λακωνική ύπαιθρο, η φιλοδοξία του για κατάκτηση της Πελοποννήσου και η προσήλωση στο στρατηγικό του σχέδιο τον έκαναν να επιτεθεί εναντίον του Άργους. Η ευκαιρία για τον Πύρρο να κατακτήσει μία άλλη σημαντική πόλη της Πελοποννήσου, μετά την παταγώδη αποτυχία του να κατακτήσει τη Σπάρτη, ήρθε με την πρόσκληση σε βοήθεια του στασιαστή του Άργους, Αριστέα.

Ανεξαρτήτως της όποιας σχέσης είχε ο ηγέτης του Άργους, Αρίστιππος, έναντι του οποίου στασίαζε ο Αριστέας, με τον Αντίγονο, τον οποίο προσπαθούσε εμμέσως να πλήξει ο Πύρρος, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, ο Πύρρος επιθυμούσε να θέσει σοβαρές βάσεις στην Πελοπόννησο, είτε κατακτώντας πόλεις για τον εαυτό του, είτε για λογαριασμό άλλου, εντάσσοντάς τες στη σφαίρα επιρροής της Ηπείρου. Και το Άργος ήταν μία εξαιρετική περίπτωση, γιατί μέσω του Αριστέα θα αποκτούσε μεγάλο τακτικό πλεονέκτημα για την κατάκτησή του, θα είχε άμεση πρόσβαση στην πόλη, μεταφέροντας τη μάχη μέσα σε αυτή, χωρίς να είναι αναγκασμένος να υπερκεράσει την οχύρωση της πόλης, πράγμα το οποίο και συνέβη.

Στην πορεία όμως προς το Άργος, το στράτευμα του Πύρρου δέχτηκε πολλές ενέδρες από τους στρατιώτες του Σπαρτιάτη στρατηγού Άρεως, οι οποίες επέφεραν σημαντικά πλήγματα, ιδίως στις οπισθοφυλακές. Στις απώλειες από τις ενέδρες συγκαταλέχθηκε και ο γιος του Πύρρου Πτολεμαίος και τότε ο Πύρρος ηγήθηκε του ιππικού του και διέλυσε το στράτευμα του Άρεως, καθώς μετά το θάνατο του Πτολεμαίου οι στρατιώτες κοντά του απομακρύνθηκαν γρήγορα από το δύσβατο σημείο που διεξαγόταν η αψιμαχία και μετέβησαν στη πεδιάδα που βρισκόταν ο κύριος όγκος των δυνάμεων των Ηπειρωτών. Οι Σπαρτιάτες, παρασυρμένοι από την άτακτη υποχώρηση της οπισθοφυλακής, τους ακολούθησαν μέχρι την πεδιάδα, όπου και οι απώλειές τους ήταν πολύ μεγάλες²⁰⁷.

Αφού ο Πύρρος στρατοπέδευσε και έκανε νεκρικές προσφορές για το γιο του, Πτολεμαίο, πληροφορήθηκε πως παραπλήσια, κοντά στη Ναυπλία, βρισκόταν ο Αντίγονος, με το δικό του στράτευμα επιθυμώντας και αυτός να εμπλακεί στον εμφύλιο πόλεμο του Άργους. Τότε ο Πύρρος τον προσκάλεσε να έρθει στην πεδιάδα και να αντιπαρατεθεί με τον Πύρρο σε ανοιχτή μάχη για να ολοκληρωθεί με ξεκάθαρο νικητή ο αγώνας για την βασιλεία της Μακεδονίας. Ο Αντίγονος, φοβούμενος πως σε ανοιχτή μάχη δεν θα είχε πολλές πιθανότητες επιτυχίας απέναντι στον Πύρρο αποφάσισε να αποφύγει την αποφασιστική μάχη. Όταν οι Αργείοι στείλαν πρεσβευτές και στα δύο στρατόπεδα ζητώντας τους να μην εμπλακούν στα εσωτερικά της πόλης τους ο Αντίγονος επέλεξε να αποχωρήσει, αποφεύγοντας την κατατριβή των φίλιων δυνάμεών του, έχοντας μάλιστα να επιδιώξει μία μελλοντική αντιπαράθεση με τον Πύρρο, ελπίζοντας πως εκείνος θα

²⁰⁷ Πλούταρχος, ό.π., 30.2-6, σ. 115

είχε συνεχώς απώλειες μέχρι το σημείο που θα μπορούσε ο Αντίγονος να τον αντιμετωπίσει ανοιχτά. Σε αντίθεση, ο Πύρρος διάλεξε να συνεχίσει την προέλασή του προς την πόλη²⁰⁸.

Όταν έφτασε το στράτευμα του Πύρρου στο Άργος, ο Αριστέας άνοιξε τη νύχτα μία πύλη από την οποία εισήλθε στην πόλη ένα τμήμα του στρατού, το οποίο και κατέλαβε την αγορά. Για άλλη μία φορά ο Πύρρος είχε κατορθώσει να δημιουργήσει συνθήκες αιφνιδιασμού. Η απόφασή του, όμως, να περάσει μέσα στην πόλη και τους ελέφαντες, είχε ως αποτέλεσμα να χαθεί άλλη μια φορά το πλεονέκτημα του αιφνιδιασμού, καθώς για να πετύχει κάτι τέτοιο, οι στρατιώτες του διέλυαν τους πύργους και τους τοποθετούσαν ξανά στη θέση τους, με αποτέλεσμα ο θόρυβος που προκλήθηκε να θορυβήσει και να προειδοποιήσει την άμυνα της πόλης για την επίθεση του Πύρρου²⁰⁹.

Έχοντας χάσει άλλη μια φορά το πλεονέκτημα του αιφνιδιασμού ο Πύρρος πλέον θα βρισκόταν αντιμέτωπος και με τις δυνάμεις του Αντιγόνου, όσο και αν αυτός είχε επιλέξει αρχικά να αποχωρήσει και με χίλιους Κρήτες και το ελαφρύ πεζικό της Σπάρτης υπό την ηγεσία του Άρεως. Η μαζική επίθεση αυτών των στρατευμάτων σε συνθήκες στενότητας χώρου, στην αγορά της πόλης στους στρατιώτες του Πύρρου που την είχαν καταλάβει δημιούργησαν συνθήκες μεγάλης σύγχυσης²¹⁰.

Η δυσκολία στην επικοινωνία του Πύρρου με τα τμήματα του στρατού του που ήταν αποκομμένα από τον όγκο των στρατιωτών με τους οποίους βρισκόταν ο ίδιος, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η μάχη λάμβανε χώρα νύχτα, ενέτεινε τη σύγχυση και δημιουργούνταν διάφορες περιπλανήσεις και διασπάσεις μέσα στα στενά δρομάκια της πόλης. Το πρωί έφερε τον Πύρρο μπροστά σε ένα θέαμα το οποίο καταρράκωσε το ηθικό του. Όχι μόνο το κέντρο της πόλης, η Ασπίδα ήταν γεμάτη από εχθρούς, αλλά αντίκρισε και ένα θέαμα, ένα μπρούτζινο άγαλμα που παρουσίαζε έναν λύκο και έναν ταύρο να μάχονται και θυμήθηκε έναν παλιό χρησμό που έλεγε πως θα πεθάνει όταν δει λύκο να μάχεται ταύρο²¹¹.

Τα δύο αυτά γεγονότα είχαν ως αποτέλεσμα ο Πύρρος να επιδιώξει να οπισθοχωρήσει. Λόγω, όμως, της στενότητας του χώρου στις πύλες, έστειλε απεσταλμένο στο γιο του Έλενο που είχε μείνει έξω από την πόλη με πολύ στρατό και του ζήτησε να σκάψει τμήμα του τείχους για να γίνει δυνατή η ασφαλέστερη και τακτική υποχώρηση του στρατεύματός του. Ο απεσταλμένος, όμως, μέσα στη γενικευμένη σύγχυση μετέδωσε διαφορετικό μήνυμα από εκείνο που ήθελε ο Πύρρος και ο Έλενος πήρε τους υπόλοιπους ελέφαντες και επίλεκτους στρατιώτες και εισήλθε και αυτός στην πόλη.

²⁰⁸ Πλούταρχος, ό.π., 30.5-6, σ. 115-117

²⁰⁹ Πλούταρχος, ό.π., 30.5-6, σ. 115-117

²¹⁰ Πλούταρχος, ό.π., 30.7-10, σ. 121

²¹¹ Πλούταρχος, ό.π., 31.8-10, σ. 121

Την ίδια στιγμή ο Πύρρος είχε ήδη αρχίσει να οπισθοχωρεί, μέχρι το σημείο στο οποίο οι δυνάμεις τους βρέθηκαν με τις δυνάμεις του Έλενου, ενώ ταυτόχρονα δύο εκ των ελεφάντων προξενούσαν πολλά προβλήματα στην ήδη μεγάλη στενότητα του χώρου και είτε παρεμπόδιζαν την υποχώρηση, είτε προξενούσαν φιλικές απώλειες. Τότε ο Πύρρος επέλεξε να μην γίνεται επιπλέον στόχος με την εμφάνισή του, όπως είχε επιδιώξει και παλιότερα και έδωσε τη στεφάνη του σε έναν φίλο του. Βλέποντας την ατυχή κατάληξη της μάχης η οποία προκλήθηκε από την απώλεια του στοιχείου του αιφνιδιασμού, την εντελώς λανθασμένη επιλογή της εισδοχής των ελεφάντων σε τόσο στενό χώρο και την πολύ προβληματική επικοινωνία του στρατεύματος και των αξιωματικών με τον Πύρρο, την τυχαία δηλαδή έλλειψη ενότητας στη διοίκηση του στρατεύματος, ο ίδιος αποφάσισε να ξαναεπιτεθεί επί των εχθρών, μιας και η υποχώρηση είχε καταστεί αδύνατη, στην επίθεσή του όμως αυτή τραυματίστηκε αρχικά σοβαρά από κάποιον εχθρό και τελικά σκοτώθηκε σε ηλικία σαράντα έξι ετών²¹².

²¹² Πλούταρχος, ό.π., 33-34, σ. 121-127

VIII. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο Πύρρος υπήρξε άριστος θεωρητικός γνώστης και πολύ καλός εφαρμοστής των ζητημάτων, πρακτικών, τακτικών και στρατηγικών του πολέμου, με ιδιαίτερη έμφαση στα ακραιφνώς στρατιωτικά ζητήματα και στα ζητήματα εξωτερικών σχέσεων και διπλωματίας. Το επίπεδο στο οποίο αντιμετώπιζε προβλήματα η σκέψη του και έτσι και οι επιλογές του ήταν κυρίως αυτό της εσωτερικής πολιτικής, όπου η σκληρή του, πολλές φορές, συμπεριφορά προς τους πολίτες ή προς σημαίνοντα πρόσωπα για το λαό, κυρίως των περιοχών που είχε πρόσφατα κατακτήσει ή ενσωματώσει ή θέσει υπό τις εντολές του, είχε ως αποτέλεσμα να απωλέσει πολλά από τα πλεονεκτήματα και κέρδη που είχε αποκομίσει μέσα από την πολεμική του προσπάθεια. Στα θετικά στοιχεία, όσον αφορά την εσωτερική του πολιτική, του πιστώνεται κυρίως η χρήση της θρησκευτικής πολιτικής για να οικοδομηθεί μία ισχυρή εσωτερική νομιμοποίηση του καθεστώτος του. Για τα οικονομικά στοιχεία της Ηπείρου κατά τη διακυβέρνηση του Πύρρου έχουμε πολύ λίγα στοιχεία για να εξάγουμε ασφαλή συμπεράσματα, πέραν του αυτονόητου απότοκου της αποτυχίας μίας μακροχρόνιας εκστρατευτικής προσπάθειας, που είναι η εξάντληση της οικονομίας.

Χαρακτηριστικό στοιχείο του Πύρρου, επίσης, ήταν το ότι δεν υπήρξε πάντα ορθολογικός δρών, αλλά παρασύρθηκε από θρησκευτικά και ηθικά κολλήματα τα οποία τον οδήγησαν σε λανθασμένες αποφάσεις. Ανορθολογικός δρών ή τουλάχιστον απλώς η ηγεσία της δεν ανέγνωζε ορθά την κατάσταση που επικρατούσε στο διεθνές σύστημα, υπήρξε και η Καρχηδόνα, η οποία ενέμενε σε μια αέναη εμπλοκή με τις σικελικές πόλεις, αντί να επιδιώξει να σχηματίσει μία όσο το δυνατόν ευρύτερη συμμαχία που θα ανέκοπτε την ρωμαϊκή επέκταση και εξάπλωση. Από την άλλη πλευρά, το παράδειγμα της διαδικασίας ανταλλαγής ομήρων και ανάπτυξης φιλικών σχέσεων με τον Γάιο Φαβρίκιο, μας κάνει να αντιληφθούμε πως η μη ορθολογική δράση, ιδίως όταν φιλτράρεται μέσα από το πρίσμα των στενών ανθρωπίνων σχέσεων μπορεί και να αποφέρει καθοριστικά οφέλη σε αμφότερες τις αντιμαχόμενες πλευρές.

Προσπαθώντας να κατανοήσουμε τους βαθύτερους λόγους της καθ' ολοκληρίαν τελικής αποτυχίας της υψηλής στρατηγικής του Πύρρου, βλέπουμε τα παρακάτω: Η υψηλή του στρατηγική αξιολογείται θετικά στο κριτήριο της εσωτερικής συνοχής, όταν δηλαδή οι πτυχές της υψηλής στρατηγικής αλληλοϋποστηρίζονται ή αλληλοϋπονομεύονται, στο κριτήριο της αποδοτικότητας αυτής, στο μέτρο δηλαδή που τα μέσα της προωθούν τους πολιτικούς σκοπούς με όσο το δυνατόν οικονομικότερη χρήση πόρων, με την ευρύτερη έννοια του όρου και στην καταλληλότητα, στο μέτρο δηλαδή στο οποίο μία υψηλή στρατηγική είναι προσαρμοσμένη στις εξελίξεις του διεθνούς περιβάλλοντος. Αξιολογείται όμως αρνητικά στο κριτήριο του συσχετισμού ικανοτήτων και στόχων, καθώς όπως αποδεικνύεται από το αποτέλεσμα οι στόχοι που έθεσε ο Πύρρος ήταν υπερβολικά φιλόδοξοι για τις δυνατότητες του κράτους και στο κριτήριο της αντοχής σε

σφάλματα, μιας και ήταν, καθ' όλη τη διάρκεια των εκστρατειών του, υπερβολικά μικρό το περιθώριο απορρόφησης από την υψηλή στρατηγική οποιουδήποτε λάθους σε μία μάχη ή απωλειών λόγω τριβής.

Πιο συγκεκριμένα οι αποτυχίες του Πύρρου συνοψίζονται στους παρακάτω λόγους. Κατ' αρχάς αντιμετώπισε πολλές φορές σοβαρό πρόβλημα να διατηρήσει στην κατοχή του τα, έως εκείνη τη στιγμή, κατεκτημένα εδάφη. Έπειτα, για μεγάλο χρονικό διάστημα οι κινήσεις του εξαρτιούνταν σε πολύ μεγάλο βαθμό από τις συγκυρίες του διεθνούς περιβάλλοντος και τις επιλογές άλλων κρατών, συμμαχικών, εχθρικών και ουδέτερων. Ήταν λίγες πραγματικά οι στιγμές που κατόρθωσε να χαράξει και επιβάλλει τη δικιά του, ανεξάρτητη, πολιτική και να καθορίσει αυτός την επόμενη επιλογή του. Ακόμη, λόγω απεισκευσίας, ελλιπούς συγκέντρωσης πληροφοριών για το έδαφος και τον αντίπαλο και των ηθικών και θρησκευτικών κολλημάτων, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, έχασε πολλές φορές στοιχεία που θα του ήταν σημαντικά για την επιτυχή συνέχιση των εκστρατειών του, αλλά και σε τακτικό επίπεδο απώλεσε πολλές φορές το στοιχείο του αιφνιδιασμού που με κόπο είχε πιο πριν κατασκευάσει ο ίδιος. Τέλος, η τριβή ήταν εκείνη που του κόστισε σε μεγάλο βαθμό τις επιπλέον πιθανότητες επιτυχούς έκβασης της πολεμικής του προσπάθειας εναντίον της Ρώμης, ιδίως.

Όσον αφορά τη στρατηγική του σκέψη, αυτό που δημιουργεί ιδιαίτερη εντύπωση είναι οι συνεχείς εναλλαγές των προσεγγίσεών του σε κάθε επίπεδο. Η μεταστροφές του από την έμμεση στην άμεση προσέγγιση ήταν πολλές, ξεκάθαρες και, μολονότι είναι καταφανής η προτίμησή του, στο επίπεδο ιδίως της στρατιωτικής στρατηγικής, στην έμμεση προσέγγιση, όταν δεν υπήρχε άλλη επιλογή εφάρμοσε μέχρι τέλους την άμεση προσέγγιση, ενώ ταυτόχρονα σε κάθε ευκαιρία αναζητούσε τις δυνατότητες και τις επιλογές που υπήρχαν για να επιστρέψει στην έμμεση προσέγγιση, καθώς γνώριζε πως διέθετε πολύ έντονη την ικανότητα της εξαπάτησης των αντιπάλων του μέσω διπλωματικών τεχνασμάτων.

Λόγω της ξεκάθαρης προτίμησής του στην έμμεση στρατηγική προσέγγιση, γίνεται έντονα φανερό μία κατ' αρχάς παραδοξότητα στην επιλογή του για άμεση προσέγγιση στο επίπεδο της υψηλής στρατηγικής, όταν κατανοεί πως ο βασικός στόχος που πρέπει να επιτευχθεί για να ευδοκιμήσει η υψηλή του στρατηγική είναι η κατάκτηση της Ρώμης. Με μία δεύτερη ανάγνωση, όμως, γίνεται κατανοητό πως δεν υπήρχε και άλλη επιλογή για τον Πύρρο. Οι πόλεις της νότιας Ιταλίας ήταν αυτές που ζήτησαν πρώτες τη βοήθεια του Πύρρου και αυτές που την είχαν άμεση ανάγκη, καθώς ο κίνδυνος που προέβαλε η ρωμαϊκή στρατιωτική ισχύς για την ασφάλειά τους και την ίδια τους την ύπαρξη ήταν πολύ μεγάλος. Και εάν ο Πύρρος δεν προσέτρεχε εκείνη την περίοδο να τις βοηθήσει δεν θα υπήρχε και άλλη ευκαιρία να το κάνει, αλλά ούτε και να μπορέσει να επέμβει στην ιταλική χερσόνησο, καθώς μετά και από μία τέτοια κατάκτηση η ισχύς της Ρώμης θα ήταν κατά πολύ υπέρτερη της Ηπείρου, όποια, σχεδόν, συμμαχική συνδρομή και να πετύχαινε ο Πύρρος.

Τέλος, ο Πύρρος, ως άριστος γνώστης των ζητημάτων στρατηγικής, όπως ήδη αναφέραμε, χρησιμοποίησε πληθώρα μορφών πολέμου, τακτικών και πάντοτε επεδίωκε να κατασκευάσει σε στρατιωτικό, επιχειρησιακό και τακτικό επίπεδο, όσο το δυνατόν περισσότερα συγκριτικά πλεονεκτήματα, σε σχέση με τους εχθρούς του, μπορούσε. Αναλυτικότερα, εντόπιζε με μεγάλη ακρίβεια το κέντρο βάρους της πολεμικής προσπάθειας του εχθρού, χρησιμοποιούσε ή επεδίωκε να χρησιμοποιήσει στο πεδίο της μάχης πάντα την άμεση προσέγγιση έναντι του κέντρου βάρους του εχθρικού στρατεύματος, χρησιμοποίησε απειλή χρήσης βίας για τον πειθαναγκασμό των αντιπάλων του και για περιορισμένο χρονικό διάστημα αποτροπή μέσω άμυνας μετά την αποχώρησή του από το μακεδονικό θρόνο, ακολούθησε, με μόνο μία εξαίρεση, την τακτική της συγκέντρωσης των δυνάμεων του στη στεριά και στη θάλασσα και επεδίωκε πάντοτε και σε όλα τα επίπεδα να εντοπίζει ή κατασκευάζει συνθήκες αιφνιδιασμού, ακολούθησε, ανά περιπτώσεις, και στρατηγική της εκμηδένισης και στρατηγική εξουθένωσης, χρησιμοποίησε διαφορετικές μορφές άμυνας όταν βρέθηκε στη θέση του αμυνόμενου, ήταν προσεκτικός με την κλιμάκωση του πολέμου, έχοντας διάγει μάλιστα και περίοδο σαφώς περιορισμένου πολέμου έναντι της Μακεδονίας του Δημητρίου και τέλος διεξήγαγε, πάλι ανά περιπτώσεις, και πόλεμο φθοράς και πόλεμο ελιγμού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική βιβλιογραφία:

Βλαχοπούλου-Οικονόμου Αμαλία (Φεβρουάριος 2007), «Αρχαιολογική και Ιστορική Προσέγγιση της Αρχαίας Ηπείρου», *Ηπειρωτικά Γράμματα*, περ. β', έτος στ', τεύχος 11^ο

Γαρουφαλλιάς Πέτρος, *Πύρρος ο Βασιλιάς της Ηπείρου*, Αθήνα, Γ' έκδοση, Βραβείον Ακαδημίας Αθηνών, 1975

Γιαννόπουλος Νίκος, «Πύρρος, Ο εφιάλτης της Ρώμης» περ. *Μεγάλες Μορφές του Παρελθόντος*, τχ. 18, Περισκόπιο, 2008

Γραβάνη Κωνσταντίνα (Φεβρουάριος 2007), «Η Αρχαιολογική Έρευνα στο Λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων», *Ηπειρωτικά Γράμματα*, περ. β', έτος στ', τεύχος 11^ο

Διόδωρος Σικελιώτης, *Άπαντα 17, Βιβλιοθήκης Ιστορικής, Βίβλοι Εικοστή πρώτη έως Εικοστή ογδόη*, μτφρ. «Φιλολογική Ομάδα Κάκτου», Αθήνα, 1998

Διονύσιος Αλικαρνασσεύς, *Άπαντα, Δέκατος Τρίτος Τόμος, Ρωμαϊκή αρχαιολογία ΙΣΤ'-Κ'*, μτφρ. «Μεταφραστική Ομάδα Κάκτου», Αθήνα, Κάκτος, 2003

Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Αθήνα, Ποιότητα, 2008

Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η υψηλή στρατηγική της αρχαίας Σπάρτης, 750-192 π.Χ.*, Αθήνα, Ποιότητα, 2001

Κονδύλης Παναγιώτης, *Θεωρία του πολέμου*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1998

Κωλέττας Στέφανος, *Αρχέγονος Ελλάς Ήπειρος*, Ιωάννινα, Δήμος Μολοσσών – Πασσαρώνος – Ευρυμενών, 2010

Παπασταύρος Αναστάσιος, *Πύρρος ο Μέγας, το τίμημα της ουτοπίας*, Ιωάννινα, Απειρωτών, 2008

Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Βυζαντινή υψηλή στρατηγική: 6^{ος}-11^{ος} αιώνας*, Αθήνα, Ποιότητα, 2000

Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Η διεθνής πολιτική στον 21^ο αιώνα*, Αθήνα, Ποιότητα, Β' έκδοση, 2009

Παυσανίας, *Ελλάδος Περιήγησης, Αττικά*, μτφρ. «Φιλολογική Ομάδα Κάκτου», Επιμέλεια Βασίλειος Μανδηλαράς, Δεκέμβριος 1992

Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι, Πύρρος και Μάριος*, Τόμος 13, μτφρ. «Μεταφραστική Ομάδα Κάκτου», εποπτεία Βασίλειος Μανδηλαράς, Αθήνα, Κάκτος, Οκτώβριος 1993

Τζουβάρα-Σούλη Χρ. (Φεβρουάριος 2007), «Λατρείες στο Ιερό της Δωδώνης», *Ηπειρωτικά Γράμματα*, περ. β', έτος στ', τεύχος 11^ο

Τσιλιγιάννης Κωνσταντίνος Α., *Πύρρος ο Βασιλιάς της Ηπείρου, Ένας Έντιμος Πολέμαρχος*, Θεσσαλονίκη, Κυρομάνος, 2004

Χατζοπούλου Λίτσα, *Ήπειρος Θεών, Ανθρώπων και ηρώων*, Αθήνα, Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, Επιτελείο Υπουργού, 2001

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία:

Γκουεβέρα Ερνέστο Τσε, *Άπαντα, τόμος 3: Ο ανταρτοπόλεμος*, μτφρ. Φ. Χατζηδάκης, Σ. Σιδερά, Αθήνα, Καρανάσης, 1982

Μακιαβέλι Νικολό, *Ο Ηγεμόνας*, μτφρ. Θεώνη Ταμπάκη, Αθήνα, Ατραπός, 2005

Allison G., Zelikow P., *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, New York, Longman, 1999

Bull Hedley, *Η άναρχη κοινωνία: Μελέτη της τάξης στην παγκόσμια πολιτική*, μτφρ. Ηρακλεία Στροίκου, επιμ. Ηλίας Κουσκουβέλης, Αθήνα, Ποιότητα, Γ' έκδοση, 2007

Clausewitz Karl von, *On War*, μτφρ. Colonel J.J. Graham (πρώτη έκδοση 1874), επιμ. Colonel F.N. Maude, Φεβρουάριος 2006, Gutenberg

Colin S. Gray, *Defining and Achieving Decisive Victory*, U.S., Strategic Studies Institute, 1993-4

Corbett Julian, *Some Principles of Maritime Strategy*, London, Conway Maritime Press, 1972

Fuller J.F.C., *Η Ιδιοφυής Στρατηγική του Μεγάλου Αλεξάνδρου*, β' έκδοση, μτφρ. Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, επιστ. επιμ. Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Παναγιώτης Ήφαιστος, Αθήνα, Ποιότητα, 2004

Gilpin Robert, *Πόλεμος και αλλαγή στη διεθνή πολιτική*, μτφρ. Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Αθήνα, Ποιότητα, 2004

Jervis Robert, "Cooperation Under the Security Dilemma", *World Politics*, Ιανουάριος 1978

Jomini Henry de, *The Art of War, a.k.a. The Summary of the Art of War*, Restored Edition, μτφρ. από γαλλικά σε αγγλικά Capt. G.H. Mendell, Lt. W.P. Craighill, Kingston, Ontario, Legacy Books Press, 2008

Justinus Marcus Junianus, *Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus*, μτφρ. στα αγγλικά Rev. John Selby Watson, London, Henry G. Bohn, York Street, Convent Garden, 1853

Kahn Herman, *On Escalation*, New York, Praeger, 1965

Liddell Hart Basil, *Strategy of Indirect Approach*, London, Faber and Faber Limited

Luttwack Edward, *Strategy: The Logic of war and Peace*, Cambridge, Massachusetts, The Belknap Press of Harvard University Press, 1987

Liddell Hart Basil, *Strategy*, London, Faber & Faber, 1967, 2nd rev. ed.

Mearsheimer John J., *The Tragedy of great Power Politics*, University of Chicago, New York, London, W. W. Norton & Company, 2001

Morgenthau Hans J., *Politics Among Nations, The Struggle of Power and Peace*, rev. Kenneth W. Thompson, U.S., 1985

Nye Jr. Joseph S., *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, U.S., PublicAffairs

Nye Jr. Joseph S., *Ηγεσίες που πρωτοπορούν*, μτφρ. Ερρίκος Μπαρτζινόπουλος, Αθήνα, Παπαζήσης, 2009

Osgood Robert, *Limited War: The Challenge to American Strategy*, Chicago, University of Chicago Press, 1957

Platias Athanassios G. & Koliopoulos Constantinos, *Thucydides and the Origins of Strategy*, New York-London, Hurst-Columbia University Press, 2009

Schelling Thomas, *Arms and Influence*, New Haven, Connecticut, Yale University Press, 1966

Smoke Richard, *War: Controlling Escalation*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1978

Snyder Glenn, *Deterrence and Defense: Toward a Theory of National Security*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1961

Sun Tzu, *Η τέχνη του πολέμου*, Αθήνα, Εκδόσεις Περίπλους

Titus Livius Patavinus, *Περιοχαί*, Βιβλίο 12 (ηλεκτρονική μορφή)

Watson Adam, *Η Εξέλιξη της Διεθνούς Κοινωνίας, Μια συγκριτική ιστορική ανάλυση*, μτφρ. Ηρακλεία Στροίκου, επιμ. Χ. Παπασωτηρίου – Π. Ήφαιστος, Αθήνα, 2006

Waltz Kenneth, *Theory of International Politics*, University of California, Berkeley, Addison-Wesley Publishing Company, 1979

Waltz Kenneth, *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*, New York, Columbia University Press, 1954, 1959, 2001

Walzer Michael, *Just and Unjust Wars*, 2^η έκδοση, New York, Basic Books, 1992

Wendt Alexander, *Social Theory of International Politics*, Cambridge, United Kingdom, Cambridge University Press, 1999

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Χάρτης ονομάτων τοποθεσιών της αρχαίας Ελλάδας, με έμφαση στην Ήπειρο, τη Μακεδονία, τη Θεσσαλία και την Στερεά Ελλάδα.

Χάρτης των ελληνικών πόλεων της Σικελίας

Πληθυσμοί της Ιταλίας, της Σικελίας και της Αδριατικής πριν την ρωμαϊκή εξάπλωση και αφομοίωση των περισσότερων.

Χάρτης της Λευκανίας κατά την αρχαιότητα, σημαντικού θεάτρου επιχειρήσεων κατά τις εκστρατείες του Πύρρου.

Χάρτης της πορείας των εκστρατειών του Πύρρου στην Ιταλία και την Σικελία.